

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra občanské výchovy a filosofie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Tomáš Garrigue Masaryk a jeho význam pro dnešek
Tomáš Garrigue Masaryk and his significance for today

Bc. Jakub Krása

Vedoucí práce: prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Studijní program: Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní školy
a střední školy dějepis — základy společenských věd

Odevzdáním této diplomové práce na téma *Tomáš Garrigue Masaryk a jeho význam pro dnešek* potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

podpis

Děkuji paní prof. PhDr. Anně Hogenové, CSc. za vedení této diplomové práce a za velmi poutavé přednášky.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá odkazem Tomáše Garrigua Masaryka. Práce si klade za cíl odhalit, zda může mít Masarykův odkaz pro dnešní dobu význam. Konkrétně se práce věnuje dosud nevyjasněným záležitostem Masarykova života, jeho kultu a vybraným Masarykovým úvahám. Autor při tvorbě práce vycházel ze sekundární literatury, a především z Masarykových textů, které analyzoval a komparoval s dneškem. Nedílnou součástí této práce jsou autorovy komentáře, které se opírají o filosofii a ostatní společenské vědy. Autor dokázal, že Masaryk dosud poutá zájem odborníků i laiků, že Masarykův kult má v české společnosti stále své místo a že Masarykovy úvahy týkající se mravnosti, politiky a školství jsou pro dnešní dobu více než aktuální. Masarykovy myšlenky o odmítnutí náboženství mohou být pro současnost inspirativní, nicméně jejich realizace by nebyla jednoduchá. Naproti tomu, založení nového společenského řádu na abstinenci se jeví jako nemožné. Autor také nastolil několik otázek pro další výzkum.

KLÍČOVÁ SLOVA

odkaz T. G. Masaryka, filosofie T. G. Masaryka, etika, politika, vzdělání

ABSTRACT

This diploma thesis deals with the legacy of Tomáš Garrigue Masaryk. The work aims to reveal whether Masaryk's legacy can be important for today. Specifically, the work deals with the still unresolved issues of Masaryk's life, his cult and selected Masaryk's reflections. The author based his work on secondary literature and especially on Masaryk's texts which he analyzed and compared with today. An integral part of this work are the author's comments which are based on philosophy and other social sciences. The author proved that Masaryk is still draws interest of experts and laymen, that Masaryk's cult still has a place in Czech society and that Masaryk's thoughts about morality, politics and education are more than relevant today. Masaryk's ideas about religion may be inspiring for the present but their implementation would not be easy. On the other hand, a new social order based on abstinence seems to be impossible. The author also raised several questions for further research.

KEYWORDS

legacy of T. G. Masaryk, philosophy of T. G. Masaryk, etics, politics, education

Obsah

Úvod	7
1 TGM v zorném poli historiků, spisovatelů a žurnalistů	10
1.1 Spekulace o místě narození.....	10
1.2 Nevyjasněný původ.....	11
1.2.1 Židem, či synem císaře pána?.....	13
1.3 Kazimír Garrigue Masařík	15
2 TGM jako mýtus a kult.....	20
2.1 Předpoklady pro vznik „masarykovského mýtu“	20
2.2 Kult T. G. Masaryka a jeho proměny v čase	24
2.2.1 První republika	24
2.2.2 Léta 1938-1952.....	26
2.2.3 Léta 1953-1989.....	28
2.3 Kult T. G. Masaryka a jeho úloha dnes	30
2.3.1 Prezidentský odkaz.....	32
2.3.2 Ozvěny Masarykova odkazu na Slovensku	36
3 TGM jako filosof.....	39
3.1 Vážený profesor filosofie.....	40
3.2 Několik slov k náboženství.....	42
3.3 O mravnosti a lásce.....	52
3.4 Ženy	55
3.4.1 Pohlavní demokratismus	56
3.4.2 Rodina.....	58
3.4.3 Manželství a monogamie.....	59
3.5 Alkoholismus z hlediska etiky	63

3.5.1	Abstinenci k novému společenskému řádu	64
4	TGM jako politik.....	67
4.1	Masaryk a politika	67
4.1.1	Pár slov k demokracii	68
4.2	Demokratičtí nástupci TGM	69
4.2.1	Edvard Beneš a politika.....	70
4.2.2	Václav Havel a politika	70
4.2.3	Václav Klaus a politika.....	71
4.2.4	Miloš Zeman a politika.....	72
5	TGM jako pedagog.....	75
5.1	Vzdělání a vzdělávání.....	75
5.2	Vysokoškolským studentům	76
5.3	Učitelům.....	77
5.3.1	Poznámky z pedagogiky a dětské psychologie.....	77
5.3.2	Kázeň.....	80
	Závěr	83
	Seznam zkratk.....	86
	Seznam použitých informačních zdrojů	88

Úvod

Vznik této práce nazvané *Tomáš Garrigue Masaryk a jeho význam pro dnešek* byl podmíněn absencí hlubšího společenského povědomí o Tomáši G. Masarykovi, a především pak o jeho „druhém“ životě. Předložená práce je rovněž obranou Masarykova odkazu, který je v posledních letech bulvarizován a dehonestován. Práce nemá ambici být ryze filosofickým dílem. Autor je studentem dějepisu a základů společenských věd, proto usiluje o propojování filosofie s ostatními společenskovědními obory, čímž se snaží do nastolené problematiky přinést nový vhled.

Hlavním cílem této práce je analýza odkazu Tomáše G. Masaryka – práce se snaží odhalit, v čem spočívá význam tohoto odkazu a zda lze považovat Masarykovy ideje za aktuální. V souvislosti s tím si autor vytyčil několik dílčích cílů: představit spekulace, kterými je Masarykův život dosud ověřen; uceleně popsat vznik a vývoj Masarykova kultu a prozkoumat, jak tento kult rezonuje v dnešní době; reinterpretovat vybrané Masarykovy texty z oblasti etiky, politiky a školství a pokusit se odkrýt, zda v těchto textech můžeme najít poučení či inspiraci pro současnost.

Práce je rozčleněna do pěti kapitol. Úvodní kapitola ukazuje, proč je Masaryk pro badatele stále aktuálním tématem. Druhá kapitola je věnována masarykovskému kultu s důrazem na Masarykův prezidentský odkaz. V následující kapitole se autor zabývá vybranými fenomény Masarykovy etiky. Čtvrtá kapitola představuje Masarykovo obecné pojetí politiky, které je porovnáváno s politickými úvahami některých československých a českých prezidentů. Závěrečná kapitola je věnována vybraným Masarykovým úvahám o školství. Všechny kapitoly (a některé podkapitoly) jsou ukončeny shrnutím s autorovými poznámkami.

Podklady k této práci autor čerpá z různých textů TGM, které jsou nejčastěji filosofické a politické povahy, a ze sekundární literatury, jež má spojitost s Masarykovým odkazem. V práci je citováno z nových i starších děl archivářů a historiků (např. Milena Běličová *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*;¹ František Emmert *Tomáš*

¹ BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*. Praha: Národní muzeum, 2017.

Garrigue Masaryk: prezident a myslitel;² Jan Zouhar *O Masarykovi*;³ Vítězslav Houška *T. G. Masaryk známý i neznámý*;⁴ Jaroslav Opat *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes a Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893: Příspěvek k životopisu*;⁵ Jiří Brabec *Cesta a odkaz T. G. Masaryka: fakta, úvahy, souvislosti*;⁶ Jiří Kovtun *Slovo má poslanec Masaryk*;⁷...), filosofů (např. Daniel Kroupa *Masaryk – Patočka – Havel: úvahy a studie z let 1979-2017*;⁸ Zdeněk Novotný *Korektiv Masarykovy filosofie*;⁹ Lubomír Nový *Filosof T. G. Masaryk: Problémové skici*;¹⁰ Radim Palouš *Česká zkušenost: příspěvek k dějinám české filosofie: o Komenského škole stáří, o Bolzanově významu v našem duchovním vývoji a o Masarykově filosofickém mládí – se závěrečným odkazem k Patočkovi*;¹¹ Jan Patočka *Tři studie o Masarykovi*;¹² Milan Machovec *Tomáš G. Masaryk: studie s ukázkami z Masarykových spisů*;¹³ Karel Vorovka *Dvě studie o Masarykově filosofii: 1. Několik myšlenek o Masarykově filosofii a jeho Světové revoluci: 2. Česká mravní hegemonie a příští česká válka*;¹⁴ atd.), teologů (Ctirad Václav Pospíšil *Masaryk iritující a fascinující*;¹⁵ Josef Lukl Hromádka *Masaryk*;¹⁶...), politiků (např. Václav Havel, Edvard Beneš...) a spisovatelů (např. Karel Čapek). Práce obsahuje také články domácích i zahraničních autorů. Kompletní seznam primární i sekundární literatury a dalších zdrojů je umístěn v příslušném oddíle této diplomové práce.

² EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*. Brno: CPRESS, 2017.

³ ZOUHAR, Jan. *O Masarykovi*. Brno: Academicus, 2009.

⁴ HOUŠKA, Vítězslav. *T. G. Masaryk známý i neznámý*. Praha: Riopress, 2005.

⁵ OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*. Praha: Ústav TGM, 2003.

OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893: Příspěvek k životopisu*. Praha: Melantrich, 1990.

⁶ BRABEC, Jiří. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka: fakta, úvahy, souvislosti*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.

⁷ KOVTUN, Jiří. *Slovo má poslanec Masaryk*. Praha: Československý spisovatel, 1991.

⁸ KROUPA, Daniel. *Masaryk – Patočka – Havel: úvahy a studie z let 1979-2017*. Praha: OIKOYMENH, 2018.

⁹ NOVOTNÝ, Zdeněk. *Korektiv Masarykovy filosofie*. Praha: Filosofia, 2011.

¹⁰ NOVÝ, Lubomír. *Filosof T. G. Masaryk: Problémové skici*. Brno: Doplněk, 1994.

¹¹ PALOUSH, Radim. *Česká zkušenost: příspěvek k dějinám české filosofie: o Komenského škole stáří, o Bolzanově významu v našem duchovním vývoji a o Masarykově filosofickém mládí - se závěrečným odkazem k Patočkovi*. Praha: Academia, 1994.

¹² PATOČKA, Jan. *Tři studie o Masarykovi*. Praha: Mladá fronta, 1991.

¹³ MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk: studie s ukázkami z Masarykových spisů*. Praha: Svobodné slovo, 1968.

¹⁴ VOROVKA, Karel. *Dvě studie o Masarykově filosofii: 1. Několik myšlenek o Masarykově filosofii a jeho Světové revoluci: 2. Česká mravní hegemonie a příští česká válka*. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 1926.

¹⁵ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Masaryk iritující a fascinující*. Praha: Karolinum, 2018.

¹⁶ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*. Praha: Vydavatelské oddělení YMCA, 1930.

Autor při psaní využívá pomocné vědy historické (genealogii a paleografii), přímé dotazování (je součástí krátké ankety) a metody analytické a komparativní. Analýza a komparace jsou nejvíce uplatňovány při studiu Masarykových úvah. Autor zkoumá Masarykovy texty a následně je doplňuje vlastními poznámky, čímž je vztahuje k dnešku. Také popisuje některé naléhavé společenské problémy, pro které hledá řešení prostřednictvím Masarykovy „filosofie“. Práce se soustředí na populární i méně připomínané texty Tomáše G. Masaryka. Autor neusiluje o prozkoumání „celého“ masarykovského odkazu, ale zabývá se jen jeho vybranými částmi, a to s ohledem na již vytvořená díla podobného charakteru.

1 TGM v zorném poli historiků, spisovatelů a žurnalistů

Masarykův život byl již nesčetněkrát zevrubně popsán. Historikům, spisovatelům, ale i žurnalistům to stále nestačí. Téma „Masaryk“ není považováno za plně vyčerpané. Čím Masaryk poutá pozornost současných badatelů?

1.1 Spekulace o místě narození

Život Tomáše Masaryka se započal psát 7. března roku 1850. Světlo světa měl prvorozený syn manželů Terezie a Josefa Masarykových poprvé spatřit v Hodoníně.¹⁷

Dlouhá léta byl Hodonín pokládán za jediné možné rodiště prvního československého prezidenta. Není se čemu divit. Tomáš byl zapsán do hodonínské matriční knihy a je známo, že jméno porodní báby bylo moravské. Navzdory tomu však někteří badatelé naznačují, že se malý Masaryk mohl narodit v Kopčanech¹⁸ – v domě rodičů jeho otce Josefa.¹⁹

Polemiku vyvolal známý fakt. V dřívějších dobách rodily ženy v místech, kde bydlely. Bylo rovněž zcela běžné, porodila-li žena v domě svých či manželových rodičů. Na základě této jednoduché úvahy si někteří pohrávají s myšlenkou, že místem narození Tomáše Masaryka nemusel být nutně Hodonín.²⁰

Zapsání malého Masaryka do hodonínské matriky není v celé věci považováno za stěžejní. Zápis mohl být proveden ex post v Hodoníně, neboť Terezie a Josef žili tou dobou právě tam. Kopčany toho času nedisponovaly farním úřadem nebo jinou matrikou. Navíc informaci o narození malého Masaryka na Slovensku lze najít v kopčanské kronice. Tento zápis měl vykonat Bedřich Suchý za přítomnosti mnohých svědků.²¹ Moravsky znějící jméno porodní báby rovněž není v celé záležitosti pokládáno za důležité. Ta mohla

¹⁷ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 9.

OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 15.

¹⁸ Kopčany – dříve součást Rakouska-Uherska, v současnosti malá západoslovenská obec, která leží na hranici s Českou republikou.

¹⁹ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 9.

²⁰ Tamtéž.

²¹ LEIKERT, Josef. T. G. Masaryk a Slovensko. In: *Tomáš Garrigue Masaryk: dílo a odkaz pro naši dobu*, s. 120.

své řemeslo vykonávat v Hodoníně i v nedaleko vzdálených Kopčanech. Zapomenout nesmíme na fakt, že Morava a území dnešního Slovenska byly součástí Rakouska-Uherska.²²

1.2 Nevyjasněný původ

Výše uvedené informace mohou svádět k závěru, že Tomáš Masaryk se narodil do moravsko-slovenské rodiny.

Matka Tomáše Masaryka, Terezie Masaryková, rozená Kropáčková, pocházela z celkem úspěšné jihomoravské podnikatelské rodiny. Narodila se v Hustopečích. Z historických pramenů víme, že Terezie během života hovořila lépe německy než česky (v komunikaci upřednostňovala němčinu před češtinou).²³ Dokonce sám Tomáš Masaryk (ve svém prvním životopise) o matce uvedl, že byla Němkou. Tato zjištění naznačují, že Tomáš Masaryk by mohl být německo-slovenského původu.²⁴

Jižní Moravu obývala v 19. století početná vrstva zámožnějších Němců. V tomto kraji běžně docházelo k mísení moravského a německého obyvatelstva. Silný vliv na celou oblast měla také nedaleko ležící Vídeň.²⁵

Je známo, že prapředkové Terezie Kropáčkové uzavírali sňatky s Němkami, ale o obou rodičích Terezie se hovoří jako o Čechách, resp. Moravanech, kteří na Hodonínsko přišli z oblasti Hané.²⁶

Pátrání po původu Tomášova otce Josefa je o mnoho snazší. Jeho předkové pocházeli ze skromných poměrů. Žili v oblasti dnešního západního Slovenska. Josef, jak již víme, se narodil v Kopčanech. V dospělosti se zdržoval v Hodoníně, kde byl zaměstnán jako čeledín, kočí a zahradník. Zde se seznámil se svou o deset let starší budoucí ženou Terezií, která toho času pracovala na jednom hodonínském statku jako kuchařka.²⁷

²² EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 9.

²³ Historik Emmert poukazuje na to, že jméno Terezie Kropáčkové bylo do matriky zapsáno „v poněmčené podobě jako Theresia Kropaczek“. To ovšem nic neznamená, neboť němčina byla na území Rakouska-Uherska v počátku 19. století dominantním jazykem.

²⁴ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 11.

OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 15.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 11.

OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 15.

²⁷ Tamtéž.

EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 12.

Kým se cítil být Tomáš Masaryk? Moravanem, Němcem, nebo Slovákem? Historik František Emmert k tomu píše, že „TGM chápal národnost především jako rodovou příslušnost odvozenou od mateřského jazyka, podřízenou významnější státní či zemské příslušnosti založené na občanském, nenacionalistickém principu.“²⁸ Je také známo, že Masaryk svůj původ hledal po celý život. Názory na to, za koho se má vlastně považovat, několikrát změnil.²⁹

Jako dítě se identifikoval s národností otce a hovořil o sobě jako o Slovákovi. Němcem se nikdy necítil, a to i navzdory tomu, že Tomáš od raného věku tento jazyk vcelku ovládal. Dokonce se označení „Němec Masaryk“ bránil. K tomuto vyhranění u něj došlo relativně brzy. Během gymnaziálních studií v Brně dosáhlo jeho odmítání německé národnosti vrcholu a začal o sobě hlásat, že je Moravanem. Ostatně to později potvrdil i Karel Čapek, který o Masarykovi napsal, že „z něho vždy mluví Moravan.“³⁰

Přesvědčení o moravské národnosti provázelo Tomáše i během jeho následných studií ve Vídni. Tam v sobě probudil spící lásku k rodné zemi, lehký patriotismus a vlastenecké tendence. A aby dal na odiv, jak svou vlast miluje, počal využívat pseudonym Vlastimil. Nutno dodat, že za onu „vlast“ Masaryk považoval především Moravu. O Čechách a Praze totiž dlouho nic nevěděl.³¹

Nesmíme opomenout zmínit, že ačkoli v Masarykovi převládal Moravan, objevil v sobě také Rakušana. Jistě není náhodou, že k tomuto závěru Masaryk dospěl během vídeňského pobytu. Historik Opat tvrdí, že rakušanství Masaryka opustilo až těsně po začátku Velké války.³²

²⁸ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 22.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž.

ČAPEK, Karel. *Čtení o T. G. Masarykovi*, s. 30.

OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893: Příspěvek k životopisu*, s. 29.

³¹ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 22.

OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893: Příspěvek k životopisu*, s. 44.

³² Tamtéž, s. 26-27.

Po vzniku Československa o sobě Masaryk tvrdil, že je československé národnosti. František Emmert vše shrnuje slovy, že se Masaryk „počátkem 30. let opět prohlásil za Slováka. Podle vlastních slov byl [Masaryk] Čechoslovákem slovenského rodu.“³³

1.2.1 Židem, či synem císaře pána?

Někteří badatelé a historikové jdou ještě dál a táží se, zda byl Tomáš Masaryk skutečně synem slovenského kočího. Avšak tyto spekulace mají dlouholetou tradici. První dohady tohoto druhu se objevily již na přelomu 19. a 20. století.³⁴

Zpochybňování původu Tomáše Masaryka začalo v období, kdy se pustil do kritiky antisemitských stereotypů, kterými byla tehdejší společnost protkána. Jasným spouštěčem pochybovačných diskusí o Masarykově původu bylo jeho vystoupení na obranu žida Leopolda Hilsnera,³⁵ jenž měl vykonat rituální vraždu na mladičké křesťanské dívce Anně Hružové.³⁶

Za zmínku stojí, že Masarykův postoj k židovskému obyvatelstvu nebyl vždy kladný. Během dětství byl plný předsudků, které načerpal z prostředí rodiny, katolického náboženství a školy: „Židů se bál; věřil, že potřebují křesťanské krve.“³⁷ Postupně však zjistil, že mezi židy, stejně jako mezi křesťany, lze najít lidi dobrého i špatného charakteru. „Kdy že jsem v sobě překonal ten lidový antisemitismus? Panáčku, citem snad nikdy, jen rozumem; vždyť vlastní matka mě udržovala v krevní pověře,“³⁸ vyjádřil se k tomu Masaryk.³⁹

Masarykův statečný krok, kdy obhajoval žida takřka sám proti všem, dlouho nezůstal bez odezvy. V pražském prostředí se krátce nato objevily konspirace, že biologickým otcem Tomáše Masaryka není Slovák Josef Masaryk, nýbrž „žid“ Nathan Redlich⁴⁰, u kterého v minulosti sloužila Terezie Kropáčková. Redlich měl také mladého Masaryka peněžně podporovat během studií. Někteří považovali Masarykovu „náklonost k židům“

³³ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 22.

³⁴ Tamtéž, s. 13

³⁵ Období, v kterém probíhaly soudní procesy s Leopoldem Hilsnerem, nazýváme „obdobím hilsneriád“.

³⁶ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 13.

³⁷ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*, s. 11.

³⁸ Tamtéž.

³⁹ OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893: Příspěvek k životopisu*, s. 29.

⁴⁰ Nathana Redlicha za žida označovali antisemité. On to odmítal a hlásal, že je Němcem.

jako přímý důkaz jeho „skutečných a utajovaných rodinných vztahů“. Masaryk to komentoval slovy: „Po celý život jsem se snažil dávat pozor, abych nebyl k židům nespravedlivý; proto se říkalo, že s nimi držím.“⁴¹ Je zajímavé, že příběhy o Masarykově židovském původu vycházely i z židovského prostředí.⁴²

Protimasarykovskou kampaň živily rovněž „podezřelé“ rozdíly mezi Tomášovými rodiči. Předmětem diskuse byl zejména sociální původ a značný věkový odstup obou manželů.⁴³ Hovořilo se také o tom, že Terezie byla těhotná dávno před tím, než uzavřela sňatek se svým nastávajícím chotěm Josefem. Coby možný otec Tomáše zde do hry vstupoval opět Nathan Redlich.⁴⁴

Teorie o židovském původu Masaryka tiše nevyšuměly. Naopak. V době, kdy Masaryk začal na poli politické scény stoupat strmě vzhůru, jeho političtí (nacionalističtí) odpůrci využili dávných domněnek a nepravd k cílenému útoku. Masaryk byl toho času také mnohokrát kritizován za spřízněnost s německými předky z matčiny strany.⁴⁵

O Masarykově původu se znovu začalo hovořit v 90. letech minulého století. Vášnivou diskusi zažehla spekulace, že Tomáš Masaryk by mohl být jedním z nemanželských synů císaře Františka Josefa I.⁴⁶

Traduje se, že se císař měl setkat s Terezií Kropáčkovou na hodonínském zámečku, kde v oné době sloužila v kuchyni. Podle některých historiků spřízněnost s Františkem Josefem I. dále dokazuje to, že císař „podporoval a protlačoval“ Masaryka během jeho pobývání ve Vídni. Lze se setkat i s badateli, kteří se snaží deklarovat příbuzenství obou mužů na základě jejich nápadné fyzické podoby.⁴⁷

Téma se záhy stalo senzací. Média šířila zvěsti, že dokumenty o původu prvního československého prezidenta jsou ukryty v rakouských archivech či že snad existují skupiny

⁴¹ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*, s. 11.

⁴² EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 13.
MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk: studie s ukázkami z Masarykových spisů*, s. 163.

⁴³ Josef Masaryk byl o deset let mladší než jeho žena.

⁴⁴ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 13.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Tamtéž.

⁴⁷ Tamtéž, s. 14.

českých historiků, které se „Masarykovo tajemství“ snaží uchránit před zraky veřejnosti. V roce 2015 olej do ohně přilila kniha autora Davida Glocknera⁴⁸, jenž hlásá, že přichází s fakty, které potvrzují Masarykův habsbursko-lotrinský původ.⁴⁹

Situace ohledně Masarykova původu dále eskalovala. V počátku roku 2017 se uvažovalo o testu DNA, který by potvrdil, nebo navždy ukončil dlouholeté dohady o tom, zda byl Josef Masaryk Tomášovým biologickým otcem, či nikoli. Přítrž tomu učinila pravnučka Tomáše Masaryka – Charlotta Kotíková, která si testování DNA nepřála. Nedlouho poté vydal David Glockner o Masarykově původu další knihu.⁵⁰

1.3 Kazimír Garrigue Masařík

Zájem badatelů je také soustředěn na jméno a příjmení prvního československého prezidenta.

Manželé Terezie a Josef jména svých budoucích dětí dopředu nijak zvlášť nepromýšleli, tedy ani v případě jejich prvorozeného syna – budoucího Tomáše Masaryka. Ten, jak známo, přišel na svět dne 7. března. Rodiče svého potomka pojmenovali Tomáš, neboť 7. březen byl v církevním kalendáři zasvěcen právě tomuto jménu.⁵¹ Panuje názor, že pokud by se syn Masarykových narodil např. o jeden den dříve, nebo o několik dnů později, svět by nikdy nepoznal zkratku TGM.⁵²

Pozornost historiků byla zaměřena také na příjmení Masaryk. Je dokázáno, že toto příjmení není na území Čech, Moravy a Slezska běžné. V České republice dnes žije pouze pár stovek osob, které ho používají. Jinak je tomu u našeho slovenského souseda. Tam příjmení v současnosti užívá téměř tři tisíce osob.⁵³

⁴⁸ GLOCKNER, David a Dušan SPÁČIL. *Císařův prezident: tajemství rodiny Tomáše Garrigua Masaryka*. Praha: Knižní klub, 2015.

⁴⁹ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 14.
ZÍDEK, Petr. Příliš mnoho náhod. Byl Masaryk tajným levobočkem císaře? *Lidovky. cz* [online]. 12. 8. 2015, [cit. 14. 2. 2020]. ISSN 1213-1385. Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/lide/masaryk-tajny-levobocek-rakouskeho-cisare.A150811_192504_ln_nazory_ELE>.

⁵⁰ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 14.

GLOCKNER, David. *Císařův levoboček*. Praha: Euromedia, 2018.

⁵¹ Druhé jméno Tomáše Masaryka bylo jméno Jan.

⁵² EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 13.

⁵³ Tamtéž.

Víme tedy, že příjmení pochází ze slovenského prostředí. Základem vznikuvší české (moravské) odvozeniny Masaryk bylo slovenské slovo mäsiar.⁵⁴ Na Moravě se příjmení začalo užívat ke konci 16. století a často bylo přepisováno odlišně – „Masárik“, „Masař“, „Masařík“, „Massařík“ apod. Podoba příjmení závisela např. na tom, jakým způsobem bylo novorozeně zapsáno do matriční knihy.⁵⁵ A ačkoli v případě prvního československého prezidenta bylo do hodonínské matriční knihy zaneseno příjmení „Masarik“,⁵⁶ často byl Tomáš v dětství oslovován přáteli i učiteli jako „Masařík“ či „Masařik“.⁵⁷

Příjmení „Masaryk“ začal Tomáš oficiálně využívat až od roku 1868. Do té doby používal různé formy tohoto příjmení.⁵⁸

Je známo, že Tomáš Masaryk využíval ještě další příjmení – Garrigue. Toto příjmení patřilo ženě americko-francouzského původu – Charlottě Garrigue, kterou pojal za manželku dne 15. března 1878. Právě od tohoto data se první československý prezident začal podepisovat jako Tomáš Garrigue Masaryk.⁵⁹

Masarykovo přijetí příjmení manželky Charlotty nelze nechat bez povšimnutí. Někteří badatelé považují Masarykův počín za pouhý výraz lásky a hluboké oddanosti. Jiní celou záležitost interpretují jako jasný důkaz Masarykova boje za práva žen. Na konci 19. století byly ženy považovány za druhořadé bytosti. Názory na ně byly čerpány především z dávno vzniklých předsudků a stereotypů. Maskulinní společnost tyto přísné

⁵⁴ Slovenské slovo mäsiar je do češtiny překládáno jako řečník. Odvozené české (moravské) příjmení Masaryk je jednou ze zdvořnělin tohoto slovenského výrazu (Masaryk = Řezníček).

⁵⁵ Nezapomínejme, že Tomášův otec se jmenoval Josef Maszárík. Často se stávalo, že pisatel provádějící zápis do matriční knihy údaje zkomolil. Docházelo i k tomu, že někteří lidé používali jména a příjmení, která neodpovídala jejich matričním údajům.

⁵⁶ Moravský zemský archiv Brno, Sbírka matrik, okres Hodonín, 1579 – 1950, i. č. E 67, sign. 5306, Hodonín, matriční kniha – římskokatolický farní úřad N 1838 – 1858, snímek č. 155, zápis č. 4. Dostupné z: <<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/5035/?strana=155>>.

⁵⁷ BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 19.

EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 13.

⁵⁸ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Masaryk iritující a fascinující*, s. 144.

⁵⁹ OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893: Příspěvek k životopisu*, s. 37-38.

a nespravedlivé představy o ženách přijímala a téměř v nezměněné podobě reprodukovala dál.⁶⁰

Avšak Masaryk mýty o ženách ostře kritizoval a snažil se o jejich odstranění. Jeho rozhodnutí přijmout manželčino příjmení mnozí pokládají za jeden z kroků vedoucí k systematickému narušování negativního mínění o ženách. Jak uvidíme později, Masaryk za práva žen bojoval téměř celý svůj život. Také proto je některými badateli a historiky nazýván průkopníkem českého feminismu.⁶¹

*

Lze se domnívat, že historická věda probádala život Tomáše Garrigua Masaryka více než zevrubně. Avšak někteří historikové, badatelé, ale i spisovatelé a novináři se s tímto faktem nechtějí smířit. V honbě za senzacími se znovu a znovu vydávají pátrat do archivů, aby objasnili i ty nejmenší nejasnosti a detaily Masarykova života. Jejich usilovná mravenčí práce často nepřináší uspokojivé výsledky. I tak to někteří s pátráním nevzdávají. Jiní se spokojí s nalezením alespoň kusých faktů, na kterých staví nové teorie. Podobně zřejmě vznikly novodobé domněnky o místě narození TGM a jeho původu.

Dosud se nepodařilo objasnit, kde se malý Masaryk skutečně narodil. Zmiňované domněnky o Kopčanech nebyly potvrzeny, ale ani vyvráceny.

Bylo však odhaleno, že křestní jméno *Tomáš* dostal první československý prezident náhodou.

Masarykův původ je pro mnohé velkou záhadou. Je jisté, že Tomáš Masaryk pocházel z multikulturního a jazykově různorodého prostředí. Historici předpokládají, že manželé Masarykovi chtěli vychovat své syny jako Moravany.⁶² To bylo jistě navýsost obtížné – vzhledem k jazykovým preferencím Terezie Kropáčkové a všeprostupujícímu německému prvku, který v dané oblasti dominoval.⁶³ Budeme-li vycházet z ověřených faktů,

⁶⁰ BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 27.

⁶¹ Tamtéž, s. 25, 27.

⁶² Tomáš Masaryk měl ve skutečnosti čtyři sourozence (sestru a tři bratry). Sestra a jeden z bratrů zemřeli krátce po narození. Pouze tři z pěti dětí se tak dožily dospělosti.

⁶³ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 11.

OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893: Příspěvek k životopisu*, s. 29.

potom byl Tomáš Masaryk po otci Slovák a po matce, které v žilách kolovala kapka německé krve, zčásti Němec. Srdcem však byl Moravákem.

Masarykova spřízněnost s židy se také přímo neprokázala. Relevantní archiválie, které by toto tvrzení vyvracely, nebo potvrzovaly, za dlouhá léta objeveny nebyly. Historik Emmert celou záležitost považuje za ryze účelovou protimasarykovskou kampaň, jejíž hlavním úkolem bylo oslabit Masarykův politický vliv a společensky jej znemožnit.⁶⁴ Spekulace o židovském původu Tomáše Masaryka byly následně dál reprodukovány (jak uvidíme záhy, nelze vyloučit, že tyto pomluvy nevyužili nacističtí okupanti a poté i komunisté, když likvidovali masarykovský kult). I dnes se můžeme setkat s lidmi, kteří jsou o Masarykově židovském původu skálopevně přesvědčení. S největší pravděpodobností se však jedná o pouhý výmysl.

Stejně tak názory, které upozorňovaly na příbuzenství Masaryka a Františka Josefa I., můžeme považovat za konspirační. Podobná tvrzení se měly objevit již ve 20. letech 20. století. Dodnes ale nikdo nenalezl pramen, jenž by příbuzenství dokazoval. Opět se tedy pohybujeme na poli domněnek a spekulací. Deklarovaná Glocknerova díla, která o celé záležitosti pojednávají, jsou ve společnosti renomovaných historiků striktně odmítána. Není divu. Glockner není historikem⁶⁵ a jeho práce s historickými prameny postrádá jakoukoli vědeckost. Akademici o těchto dílech tohoto autora hovoří jako o dobře promyšleném marketingovém tahu.

Je důležité vědět, zda Masarykovi v těle kolovala habsburská, nebo snad židovská krev? Měla by tato informace pro nás vůbec nějaký význam? Kdo ze současných Čechů může tvrdit, že je „čistokrevným“ příslušníkem svého národa? A v případě, že by byl proveden test DNA a prokázalo se, že otcem Tomáše Masaryka je někdo jiný, co by se změnilo?

Z historického hlediska by byla taková zjištění považována za zajímavý paradox: „Potomek monarchy se podílel na vytvoření demokratické republiky.“ Tím to však končí. Informace tohoto druhu nemohou zpochybňovat neoddiskutovatelný význam osobnosti Tomáše Masaryka a jeho činů. Je úkolem historiků dbát o důstojné zachování odkazu

⁶⁴ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 13.

⁶⁵ Glockner je grafik a tvůrce fantasy románů.

takových velikánů. Je rovněž jejich úkolem, aby zamezili prokazatelně škodlivému zbožšťování těchto postav. Nesmějí dopustit, aby před jejich zraky docházelo k nezdravé bulvarizaci, nebezpečným dezinterpretacím nebo ohýbání historie ve prospěch převládajícího společenského názorového proudu či ideologie (jako se tomu občas děje – i v případě TGM). O historii je třeba pečovat. Je to křehká dáma.

Na druhou stranu, lze si živě představit, jak by s novými zprávami o Masarykovi naložily sdělovací prostředky – poprask, senzace a skandál. Čím to, že se někteří žurnalisté soustředí na poklesky a kostlivce ve skříních nejen současných významných osobností, ale i těch dávno zemřelých? Jednoznačným cílem takového jednání je zaujmout, šokovat. Šokující titulky mají šanci na úspěch. Jedině takové titulky přimějí lidi koupit si daný novinový plátek nebo rozkliknout internetový odkaz k článku. Čím je titulek pikantnější, tím více prodává. Jaký vliv budou mít falza či polopravdy na diskurz a smýšlení veřejnosti, to nechává většinu autorů chladnými.

Toto může být jeden z důvodů, proč Charlotta Kotíková neudělila souhlas k testům, které by navždy ukončily dlouholeté spekulace o biologickém otci TGM.⁶⁶ Češi také možná ještě nejsou dostatečně *zralí* přijmout Masaryka jako případného Habsburka nebo žida. Ale pokud jsou stále ještě typem lidí, pro které hraje hlavní roli původ, národnost, či dokonce barva pleti, je s nimi něco v nepořádku.

⁶⁶ Zákaz Charlotty Kotíkové byl ve společnosti samozřejmě interpretován různě.

2 TGM jako mýtus a kult

K jakému účelu slouží mýtus? Historik Jiří Rak⁶⁷ tvrdí, že mýtus zaujímá v životě člověka důležité a specifické místo. Podle jeho teorie si cíleně vytváříme mýty, neboť bez nich bychom nebyli schopni hovořit o dějinách. To podle něho znamená, že v mýtu stále žijeme a bez mýtu nelze existovat.⁶⁸

Historik Ivan Šedivý⁶⁹ je přesvědčen, že Masaryka můžeme zcela jistě považovat za jednu z mýtických postav našich dějin, kterou řadíme dokonce „k těm lepším národním mýtům“, které Češi mají.⁷⁰

Jak došlo k tomu, že se Masaryk stal mýtem? K čemu posloužil jeho kult? A má tento kult pro současný český národ ještě nějaký význam? Na tyto otázky se pokusíme odpovědět.

2.1 Předpoklady pro vznik „masarykovského mýtu“

Tomáš Masaryk byl ukázkovým polyhistorem. Byl sociologem, pedagogem, politikem, ale i aktivním odbojářem, diplomatem, dokonce i teologem⁷¹ atd. Stal se jedním z předních českých (moravských) intelektuálů své doby. Žil v éře plné rozličných konfliktů, politických změn a společenských zvrátů. Nikdy nestál v pozadí. Naopak. Jednal. Aktivně vystupoval proti polopравdám a stereotypům. Často za to musel trpět. Nejen on. I jeho rodina a blízcí přátelé. Angažoval se v mnoha oblastech. A právě těmito akcemi vstoupil do povědomí tehdejší veřejnosti.⁷²

Masaryk na sebe poprvé výrazněji upozornil v roce 1882 – těsně před svým příchodem na půdu nově vzniklé c. k. české Univerzity Karlo-Ferdinandovy.

⁶⁷ PhDr. Jiří Rak (*1947) – historik a vysokoškolský pedagog. Specializuje se na česko-německé vztahy, Habsburky a národní obrození.

⁶⁸ T. G. Masaryk. In: *Historický magazín* [televizní týdeník], ČT24, 1. 9. 2007, [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095687448-historicky-magazin/207452801280031/>>.

⁶⁹ prof. PhDr. Ivan Šedivý, CSc. (*1959) – historik, vysokoškolský pedagog, bývalý šéfredaktor časopisu *Dějiny a současnost*. Specializuje se na pozdní vývoj habsburské monarchie, první světovou válku a dějiny ČSR v letech 1918-1938.

⁷⁰ ŠEDIVÝ, Ivan. T. G. Masaryk: zrozen k mýtu: „chudý chlapec, který se proslavil“. *Dějiny a současnost: kulturně historická revue*, s. 14-16.

⁷¹ V roce 1923 byl Masaryk promován čestným doktorem teologie.

⁷² EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 28-92.

MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk: studie s ukázkami z Masarykových spisů*, s. 162.

Kruhy pražských učenců o Masarykovi příliš nevěděly. Mnohými byl považován za dalšího z řady vědců, vlastenců a realistů. Dobře byl však znám jeho rezervovaný postoj k pravosti Rukopisů, jež byly nalezeny v letech 1816 – 1819.⁷³ A ačkoli Masaryk nebyl jazykovědcem, ani paleografem, do následně vzniklých sporů o Rukopisy, které se vyostřily v roce 1886, zasáhl velmi zásadně.⁷⁴

Příčinou bojů o Rukopisy byla vědecká pře dvou učenců – prof. Martina Hattaly⁷⁵, který pokládal nálezy za pravé, a bohemisty Jana Gebauera⁷⁶, jenž se stavěl proti. Gebauer podrobil Rukopisy vědecké analýze a bohužel dospěl k závěru, že se jedná o padělky. Za svou kritiku byl následně všelijak napadán, neboť takové názory se neslučovaly s vlasteneckými tendencemi českého národa. Aby dokázal čelit tlaku a ospravedlnil svůj výzkum, hledal spojence. Nalezl ho v osobě Tomáše Masaryka. Masaryk, jenž patřil k odpůrcům pravosti nalezených dokumentů, Gebauera vybídl, aby své závěry zveřejnil v časopise *Athenaeum*⁷⁷. Gebauerovy závěry byly v roce 1866 v tomto časopise skutečně publikovány. Společně s Gebauerovým stanoviskem byl otisknut také Masarykův dopis, v kterém bohemistovi vyjadřoval plnou podporu. Masaryk se domníval, že zveřejněním pádných vědeckých důkazů bude dohadům učiněna přítrž. Rozum přeci musel zvítězit. To se samozřejmě nestalo. Masaryk i Gebauer byli následně označováni za zrádce národa a spor o Rukopisy pokračoval dál.⁷⁸

Masaryk se v oblasti historie výrazně angažoval i v letech 1894-1896, kdy svými texty položil základ k následné dlouholeté polemice, jež nazýváme sporem o smysl českých dějin.⁷⁹

⁷³ Téměř celé 19. století se vědecká i laická společnost přela o pravost „písemných památek“, které měly údajně pocházet z 9. století. Jednalo se o Rukopis zelenohorský a Rukopis královedvorský.

⁷⁴ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 48-52.

⁷⁵ prof. Martin Hattala (1821-1903) – byl univerzitním profesorem, jazykovědcem, překladatelem a slavistou.

⁷⁶ Jan Gebauer (1838-1907) – bohemista a vědec. Zprvu se přikláněl k pravosti Rukopisů, avšak po pečlivém prozkoumání obou nálezů byl nucen svůj postoj změnit.

⁷⁷ Časopis *Athenaeum* s podtitulem *Listy pro literaturu a kritiku vědeckou* založil TGM v roce 1883. Časopis vycházel do roku 1893. Od roku 1894 jej nahradil časopis *Naše doba*.

⁷⁸ MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk: studie s ukázkami z Masarykových spisů*, s. 185-190.

OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893: Příspěvek k životopisu*, s. 42-43.

T. G. Masaryk. In: *Historický magazín* [televizní týdeník], ČT24, 1. 9. 2007, [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095687448-historicky-magazin/207452801280031/>>.

⁷⁹ VODIČKA, Libor. Spor o smysl českých dějin a české moderní drama, s. 41.

Tomáš Masaryk opíral vývoj českých dějin o humanitu. Humanita byla pro něho tím nejdůležitějším prvkem – celé naše dějiny prostupuje a dává jim smysl. Kořeny humanity našel již v období české reformace. Za významné humanitní postavy dějin považoval např. Jana Husa, Petra Chelčického, ale i Jana Ámose Komenského, Josefa Dobrovského, Františka Palackého... Masaryk tvrdil, že český národ by měl při svém budoucím sebeurčení a seberealizaci navázat na historický humanitní odkaz. Masarykova filosofie dějin se tak měla stát odrazovým můstkem pro vymezení jednotného českého národa a v neposlední řadě měla posloužit pro koncipování nového politického programu Čechů.⁸⁰

TGM na sebe opět upozornil v roce 1899. Tehdy vystoupil na obranu žida Leopolda Hilsnera.⁸¹ Masaryk však neusiloval o zproštění viny označeného pachatele, nýbrž se postavil proti silně zakořeněnému předsudku, že židé páchají nábožensky motivované vraždy. Masaryk byl za svou obhajobu tvrdě kritizován. Nenávistné projevy zasáhly i Masarykovu rodinu a jeho přátele.⁸²

Navzdory reakcím veřejnosti po proběhlé hilsneriádě se Masaryk angažoval v dalším soudním sporu. Stalo se tak v roce 1909. Toho času se zapojil do tzv. záhřebského procesu, v kterém opět vystoupil na straně obžalovaných.⁸³ Masaryk se tímto činem zapsal do mezinárodního povědomí.⁸⁴

Nesmíme opomenout zmínit Masarykův zájem o politiku. Už v roce 1890 vstoupil do strany mladočechů⁸⁵. O rok později se stal poslancem vídeňské Říšské rady. Pro neshody

⁸⁰ MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk: studie s ukázkami z Masarykových spisů*, s. 195.

VODIČKA, Libor. *Spor o smysl českých dějin a české moderní drama*, s. 41-42.

⁸¹ Žid Leopold Hilsner měl zavraždit křesťanskou dívku z rituálních důvodů.

⁸² BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 56.

MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk: studie s ukázkami z Masarykových spisů*, s. 255-256.

T. G. Masaryk. In: *Historický magazín* [televizní týdeník], ČT24, 1. 9. 2007, [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095687448-historicky-magazin/207452801280031/>>.

⁸³ Záhřebský proces je označení pro soudní proces s údajnými chorvatskými a srbskými veležrádci, kteří měli v roce 1909 připravovat spiknutí proti Habsburkům. Během soudního líčení však bylo dokázáno, že většina předložených důkazů je padělaná a soud je proti obviněným zaujatý.

⁸⁴ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 77.

⁸⁵ Mladočeši = Národní strana svobodomyšlná.

s vedením mladočechů však v roce 1893 ze strany odešel. V roce 1900, na naléhání svých podporovatelů a příznivců, založil Českou stranu lidovou (realistickou).⁸⁶

Tomáš Masaryk příliš netoužil po vytvoření nové politické strany. Nepovažoval to za nutné. Zastával názor, že politických cílů může být ve společnosti dosaženo i bez nových politických subjektů. V čase ustavení realistů byl navíc pod stálou palbou ostré kritiky antisemitů.⁸⁷

Masaryk vdechl vzniklé České straně lidové ráz a určil její směr. Je právem považován za jejího ideového tvůrce. Byl však Masaryk skutečným vedoucím této strany? Odpovědět na tuto otázku není jednoduché. Někteří historikové se přiklání k názoru, že Masaryk politiku provozoval spíše z nutnosti – aby ostatním představil své ideje a pokusil se o jejich realizaci. Jiní hovoří o tom, že ačkoli měl mnoho politických představ a vizí, nikdy nevytvořil jasný politický program.⁸⁸

Další významnou kapitolou Masarykova života jsou jeho zahraniční mise a cesty, díky kterým se stal mezinárodně proslulým.⁸⁹ Během svého života navštívil mnoho zemí: Holandsko, kde začal s formováním pozdějšího československého odboje; Švýcarsko, kde založil exilové centrum; Velkou Británii, kde přednášel a aktivně organizoval československý odboj; Itálii... Nás však bude podrobněji zajímat Masarykovo působení v Rusku a ve Spojených státech amerických.⁹⁰

O Rusku se Masaryk zajímal již od útlého mládí. Ruštinu ovládal od gymnaziálních studií. Své jazykové znalosti dále prohloubil na Universität Wien. Zde také začal naplno studovat díla ruských literátů. Již před příchodem na půdu c. k. české Univerzity Karlo-Ferdinandovy v roce 1882 měl o Rusku nemalé znalosti. Rusko samozřejmě později navštívil: poprvé v roce 1887, podruhé v roce 1888, potřetí v roce 1910 a počtvrté v roce

⁸⁶ KOVTUN, Jiří. *Slovo má poslanec Masaryk*, s. 9, 21.

EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 58.

OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 157.

⁸⁷ Tamtéž, s. 157, 165.

⁸⁸ Tamtéž.

MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk: studie s ukázkami z Masarykových spisů*, s. 168.

⁸⁹ HOUŠKA, Vítězslav. *T. G. Masaryk známý i neznámý*, s. 245.

⁹⁰ GALANDAUER, Jan. *T. G. Masaryk a vznik ČSR. Slovo k historii*, s. 8-10, 16.

T. G. Masaryk. In: *Historický magazín* [televizní týdeník], ČT24, 1. 9. 2007, [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095687448-historicky-magazin/207452801280031/>>.

EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 94-95.

1917. Účelem těchto cest, kromě návštěvy v roce 1917, byla Masarykova snaha o zevrubný popis tehdejší ruské společnosti. V průběhu bádání se Masaryk setkával s předními osobnostmi tehdejšího Ruska. Jedním z nich byl i Lev Nikolajevič Tolstoj. V roce 1913 začal Masaryk své poznatky o Rusku publikovat v rozsáhlém díle *Rusko a Evropa*. V roce 1917 navštívil Masaryk Rusko v souvislosti s ustavením československých legionářských jednotek. Od legionářů si vysloužil přezdívku „taticek“.⁹¹

Historik Emmert tvrdí, že Tomáše Masaryka nelze považovat za kovaného rusofila v pravém slova smyslu. Masaryk na jedné straně poukazoval na vzájemnou slovanskou spřízněnost Rusů a Čechů, vážil si kultury Rusů a obdivoval ducha ruského národa. Na straně druhé odmítal přísný carský systém. Ruský model vlády se naprosto vylučoval s Masarykovými ideály humanity.⁹²

V roce 1902 a v roce 1907 pobýval TGM v USA. Tam se proslavil svými přednáškami o českých dějinách, které proběhly např. na půdě University of Chicago. Také se setkával s českými a slovenskými emigranty, mezi kterými byl velmi oblíbený. Jméno Masaryk bylo v Americe na počátku 20. století již velice dobře známé. Roku 1918 se Tomáš Masaryk do USA vrátil, aby hájil zájmy Čechů a Slováků. Toho času se také stal poradcem amerického prezidenta Wilsona pro ruské záležitosti.⁹³

2.2 Kult T. G. Masaryka a jeho proměny v čase

2.2.1 První republika

Po vzniku samostatného Československa se Češi, Slováci a národnostní menšiny žijící v novém státní útvaru, ocitli na scesti. Rakousko-Uhersko padlo. Rod Habsburků, který téměř 400 let vládl našincům, odešel do ústraní. Jak vypadal život v monarchii, věděli všichni. Jak ale žít ve svobodné republice?⁹⁴

⁹¹ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 62, 104.

GALANDAUER, Jan. *T. G. Masaryk a vznik ČSR. Slovo k historii*, s. 21-23.

OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 232.

BĚLIČOVÁ, Milena, KAROLÍNA HEROLDOVÁ, MAREK JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 72.

⁹² EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 104.

⁹³ Tamtéž, s. 62, 116.

GALANDAUER, Jan. *T. G. Masaryk a vznik ČSR. Slovo k historii*, s. 18, 28.

⁹⁴ OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 295.

Masaryk, v té době již oficiálně první prezident Československa, si velice dobře uvědomoval, v jak nelehké situaci se nově vzniklý československý národ nalézal. TGM byl rázem postaven před další výzvu – vymanit Čechoslováky ze spárů monarchismu a nasměrovat je do náruče demokracie.⁹⁵

K tomuto účelu dobře posloužil jeho kult, který se dotvořil po vzniku republiky. Oslavování a uctívání se Masaryk z pragmatického důvodu nebránil. Naopak to ještě podporoval. Lidé toužili po osobnosti, ke které by mohli hrdě vzhlížet, potřebovali osobnost, která sjednocuje. Lidé chtěli člověka, za kterého hovořily především činy a který měl co nabídnout. Rovněž bylo nutné, aby někdo obsadil prázdné místo po rakousko-uherském císaři. Tento post musel připadnout muži, kterého většina národa chovala v úctě. Zároveň to musel být někdo, kdo oplýval jistou mírou přirozené autority. To všechno Masaryk splňoval.⁹⁶

Není opovážlivé tvrdit, že TGM byl tehdejší společností přijat nikoli jako prezident, ale jako král. Sám se do této role stylizoval. Vše činil opět z pragmatického důvodu. Národ, který byl po staletí navyklý na císaře, snadněji přijal demokratického prezidenta, jenž se svým obrazem od monarchy zas až tak neodlišoval. Uniforma, čapka s kokardou, jezdecká obuv, jízda na koni, sídlo na Hradě – to vše bylo promyšleným tahem.⁹⁷

Už během roku 1919 začaly být na území republiky zakládány různé pomníčky a sochy k počtě prezidenta Osvoboditele. Masarykovo jméno rázem nesla mnohá náměstí, ulice, školy a další instituce. Jeho podobizna zdobila československé peníze. Dokonce po něm bylo pojmenováno hlídkovací plavidlo. Roku 1910 byl označen za „největšího Slovana“. V roce 1930 byl přijat zákon *lex Masaryk*⁹⁸, což byla nejvyšší

⁹⁵ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 238.

⁹⁶ Tamtéž.

T. G. Masaryk. In: *Historický magazín* [televizní týdeník], ČT24, 1. 9. 2007, [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095687448-historicky-magazin/207452801280031/>>.

Na prosazení kultu TGM se významnou měrou podíleli novináři a učitelé.

⁹⁷ BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 72.

⁹⁸ „*T. G. Masaryk se zasloužil o stát.*“ Podle některých historiků byl tento zákon důsledkem zbožštění Masarykovy osobnosti.

forma ocenění, kterou státník mohl získat. „Tatíček“ Masaryk se velice rychle stal další významnou postavou českých dějin.⁹⁹

Glorifikace osobnosti prezidenta Osvoboditele však stále nedosáhla vrcholu. Různí literáti té doby se snažili o zevrubný popis osobnosti TGM, jeho života a tvorby. Za zmínku stojí např. knihy Zdeňka Nejedlého (*T. G. Masaryk*) či publikace Karla Čapka (*Hovory s TGM* nebo *Čtení o T. G. Masarykovi*). Čapek byl však kritizován, že ve svých dílech nezachoval objektivní přístup a že se pasoval pouze do role zapisovatele myšlenek samotného Masaryka.¹⁰⁰

Masaryk byl prezidentem do roku 1935.¹⁰¹ Krátce po abdikaci na prezidentský post mu byl přiznán titul prezident Osvoboditel. O prosazení tohoto čestného uznání se zasloužil Edvard Beneš, v pořadí druhý československý prezident, který se veřejně přihlásil k masarykovskému odkazu.¹⁰²

Prezident Osvoboditel, „tatíček“, „největší Slovan“, ten, jenž se zasloužil o stát, zemřel v roce 1937. Prvorepubliková etapa vývoje „mýtu, kultu a fenoménu Masaryk“ dosáhla svého maxima.¹⁰³

2.2.2 Léta 1938-1952

Pro některé byl Masaryk neodmyslitelným symbolem státu, o který se zasloužil. Jiní ho považovali za ztělesnění Československa. Ať tak či onak, Masaryk zemřel a brzy poté začala skomírat i republika. Přes Benešovy snahy se ji udržet nepodařilo. V onom masarykovském duchu existovala zhruba rok od Masarykova pohřbu.¹⁰⁴

⁹⁹ BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 67, 72, 89.

EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 238.

MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk: studie s ukázkami z Masarykových spisů*, s. 160.

¹⁰⁰ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 239.

¹⁰¹ TGM byl prezidentem zvolen celkem čtyřikrát: v roce 1918 – aklamačně, v roce 1920, znovu v roce 1927 a naposledy v roce 1934.

¹⁰² EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 239.

¹⁰³ BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 90.

¹⁰⁴ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 240.

MACHOVEC, Milan, Petr PITHART a Miloš POJAR. *Masarykův sborník*, s. 29-30.

V roce 1938 došlo k prvnímu výraznému otřesu kultu prezidenta Osvoboditele. Během období druhé republiky¹⁰⁵ se pohled na osobnost TGM výrazně proměnil. Kdysi respektovaná a uznávaná masarykovská rétorika byla nyní odmítána, a dokonce byla některými považována za příčinu vzniknuvších potíží se sudetskými Němci (v této souvislosti byl zmiňován např. Masarykův „pangermanismus“).¹⁰⁶

V listopadu téhož roku vyšel v časopise *Lumír* článek od spisovatele Jaroslava Durycha, v kterém Masaryka ostře kritizoval. Durychův článek vyvolal vlnu protimasarykovských nálad, jež se rozšířily i do dalších médií. Krátce nato došlo k prvním demontážím pomníků a soch, které byly Masarykovi zasvěceny.¹⁰⁷

Po zřízení protektorátu Čechy a Morava měl být TGM nadobro zapomenut.¹⁰⁸ Zbylé pomníčky a sochy byly bourány. Ulice, náměstí a školy byly přejmenovávány. Některé instituce nesoucí jeho jméno byly rušeny.¹⁰⁹ Masarykova díla a knihy o Masarykovi byly nemilosrdně páleny. Vše, co připomínalo prezidenta Osvoboditele a první republiku, mělo být zničeno.¹¹⁰

Avšak i přes snahu okupantů a širokou základnu kolaborantů se fenomén TGM vytěsnit nepodařilo. Někteří lidé se snažili poschovávat si různé předměty, které jim prvního československého prezidenta připomínaly. Co je důležitější, jeho odkaz se stal tmelícím prvkem zahraničního odboje, v jehož čele stál masarykovec Edvard Beneš.¹¹¹

Prezident Beneš se skutečně snažil „politikařit“ ve jménu masarykovského odkazu, ke kterému se několikrát veřejně přihlásil.¹¹² Podle Beneše měly Masarykovy ideály a představy pomoci při znovubudování válkou zničené republiky.¹¹³

¹⁰⁵ Trvání tzv. druhé republiky je datováno od října 1938 do března 1939.

¹⁰⁶ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 240.
MACHOVEC, Milan, Petr PITHART a Miloš POJAR. *Masarykův sborník*, s. 175, 200.

¹⁰⁷ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 240.
OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 490-491.

¹⁰⁸ Trvání protektorátu Čechy a Morava je datováno od roku 1939 do roku 1945.

¹⁰⁹ Zrušen byl např. Ústav TGM (založen v roce 1932).

¹¹⁰ BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 92.

¹¹¹ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 240.

¹¹² BENEŠ, Edvard. *Živý odkaz TGM: projevy 1937-1947*, s. 87.

¹¹³ MACHOVEC, Milan, Petr PITHART a Miloš POJAR. *Masarykův sborník*, s. 30.
OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 491.

Po skončení druhé světové války se Beneš skutečně snažil obnovit „Masarykovo Československo“. ¹¹⁴ Nebyl úspěšný, neboť moc získali komunisté. I ti se zpočátku pokoušeli navázat na Masarykův odkaz a využít jej ve svůj prospěch. Avšak jen do únorového převratu v roce 1948. Poté začal být Masaryk interpretován různě, neboť nezapadal do celku komunistické ideologie. O dva roky později byl Masaryk stále ještě připomínám vesměs v dobrém světle, ale již započalo jeho opětovné upozadování. V roce 1952 se naplno rozjela antimasarykovská a antibenešovská kampaň. ¹¹⁵

2.2.3 Léta 1953-1989

Za zlomový však lze považovat rok 1953. V rámci komunistické snahy o představení „pravé reakční tváře T. G. Masaryka (a dr. E. Beneše)“ byly vydány ideologicky laděné hanopisy známé spíše jako *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*. Komunistická agitace líčila Masaryka jako buržoazního prezidenta, za jehož mandátu se beztrestně střídalo do dělníků a jejich rodin, byl obviňován, že sponzoroval atentát na Lenina, dále byl nazýván škůdce a zrádce, nepřítelem Ruska...TGM byl mrtev. Znovu. ¹¹⁶

Historici upozorňují, že některé „pomluvy“ z výše uvedeného výčtu mají pravdivé jádro. Blíže se podívejme na kauzu Masaryk-Lenin. Již bylo zmíněno, že TGM v roce 1917 v souvislosti s vytvořením armádních jednotek československých legionářů pobýval v Rusku. Někdy v této době se několikrát setkal s tamním revolucionářem Borisem Savinkovem ¹¹⁷, který připravoval atentát na Vladimira Iljiče Lenina. ¹¹⁸ Protože Lenin stál v cestě také Masarykovým plánům, byl svolný tento „teroristický“ čin finančně podpořit. Historik Jaroslav Opat tvrdí, že ačkoli existují záznamy, že Masaryk byl připraven finance

¹¹⁴ BENEŠ, Edvard. *Živý odkaz TGM: projevy 1937-1947*, s. 43-44.

¹¹⁵ OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 494.

MACHOVEC, Milan, Petr PITHART a Miloš POJAR. *Masarykův sborník*, s. 31-32.

EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 240.

BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 92-93.

¹¹⁶ OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 494.

BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 93.

¹¹⁷ Boris Viktorovič Savinkov (1879-1925) – ruský politik (člen Strany socialistů-revolucionářů), terorista a spisovatel.

¹¹⁸ Atentát byl vykonán dne 30. srpna 1918 revolucionářkou Fanny Kaplanovou. Lenin přežil.

Savinkovi poskytnout, dodnes nevíme, zda to skutečně udělal.¹¹⁹ Některé badatele to přivádí k otázce, jaký vlastně byl Masaryk člověk, pokud se neobával využít všech možných metod k tomu, aby dosáhl svých cílů.

Po celá padesátá léta byl „mýtus, kult a fenomén Masaryk“ dál očerňován a vytěšňován. Změnu přinesl až závěr šedesátých let. Tehdy se o Masarykovi začalo znovu veřejně hovořit. Někteří se pokoušeli o ideologicky nezaujatou reinterpretaci a zhodnocení masarykovské „filosofie“.¹²⁰ Pro jiné se osoba TGM stala předmětem historického bádání. Komunističtí představitelé pokládali věnce na Masarykův hrob v Lánech. Vypadalo to, že masarykovský kult měl naději na znovuzkříšení.¹²¹

Rehabilitace se však nekonala. Následná normalizace v letech sedmdesátých přesunula Masaryka do disentu, samizdatu a do exilové a zahraniční literatury, kde čekal do 28. října 1988.¹²²

Po sametové revoluci byl kult TGM oživen. Opět se stavěly pomníčky a sochy, opět se přejmenovávaly ulice, náměstí a školy, byly obnoveny komunisty zrušené instituce. V devadesátých letech minulého století mohlo také konečně dojít ke svobodné reflexi osobnosti a děl Tomáše G. Masaryka, což od jeho smrti prakticky nebylo možné. O prvním československém prezidentovi vznikaly dokumentární pořady a filmy, jeho knihy byly znovu hojně vydávány, k jeho odkazu se hlásili filosofové, intelektuálové i prezident Václav Havel, jenž se tak stal teprve druhým demokratickým prezidentem-masarykovcem. Mezi masarykovce můžeme částečně počítat i dalšího prezidenta ČR – Václava Klause.¹²³

¹¹⁹ ČT24. T. G. Masaryk – prezident na trůnu. *ct24.ceskatelevize.cz* [online]. 18. 9. 2007, [cit. 27. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1462148-tomas-garrigue-masaryk-prezident-na-trunu>>.

¹²⁰ V té době se filosofií Masaryka zabývali např. Václav Černý, Jan Patočka, Olga Loužilová.

¹²¹ BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 94.

NOVÝ, Lubomír. *Filosof T. G. Masaryk: Problémové skici*, s. 11.

¹²² Tamtéž, s. 12.

¹²³ BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 95.

EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 240.

2.3 Kult T. G. Masaryka a jeho úloha dnes

Abychom si vytvořili letmou představu o tom, jaké znalosti má vzorek současné společnosti o našem prvním československém prezidentovi, byla lidem položena jednoduchá otázka: „Jaká informace se Vám vybaví, zazní-li jméno Tomáš Garrigue Masaryk?“

Anketa probíhala na území Prahy od října 2019 do ledna 2020. Dotazováno bylo celkem 200 osob české národnosti (aby byla zachována genderová vyváženost, zpovídáno bylo právě 100 mužů a právě 100 žen). Věk respondentů se pohyboval v rozmezí od 17 let do 67 let. Nejčastější odpovědi, které dotazovaní uváděli:

- *TGM byl prvním českým prezidentem* (14 mužů / 29 žen)
- *TGM byl prvním československým prezidentem* (18 mužů / 20 žen)
- *TGM založil ČR* (16 mužů / 13 žen)
- *TGM založil ČSR* (10 mužů / 19 žen)
- *TGM byl jednou z postav našich dějin* (9 mužů / 2 ženy)
- *Nevím* (12 mužů / 5 žen)
- *Neodpověděli* (4 muži / 5 žen)
- *Jiné odpovědi*¹²⁴ (11 mužů / 13 žen)

Z výše uvedených odpovědí respondentů je více než zřejmé, že znalosti o Tomáši Masarykovi mají chabé. Má pro nás masarykovský odkaz ještě nějaký význam? Nestal se Masaryk pouhým historickým klišé? Je pro kult TGM v naší společnosti vůbec ještě místo?

Je zcela nepochybné, že Masaryk nám zanechal mnohé – ideály, představy, vize. Česká společnost je však – úmyslně, neúmyslně či pod tlakem okolností – opustila. Není se čemu divit. Masaryk byl dlouhá desetiletí hanoben a měl být zcela zapomenut. K masarykovským mravním a humanitním ideálům se česká společnost již nevrátila, i když by samozřejmě mohla. Dnes se ony ideály staly prázdnými frázemi. I tak se na Masaryka mnozí s oblibou odkazují a ohání se jeho jménem. Prezident

¹²⁴ Odpovědi, které se objevovaly ojediněle: *Masaryk byl známým českým politikem, fašistou, zakladatelem komunistické strany, demokratem, levobočkem císaře pána, filmovou postavou. Trpěl syfilidou, proto spáchal sebevraždu, zemřel v roce 1945, rozmetl Rakousko-Uhersko apod.*

Osvoboditel byl po roce 1989 rehabilitován v plném rozsahu, neboť se to určitým způsobem očekávalo a především nabízelo. Čím lépe podpořit nově vzniklou (netotalitní) republiku než „demokratickým symbolem“?

Masaryk je skutečně považován za symbol. Symbol, o kterém ale nevíme nic zásadního. Stal se další všední figurou naší historie. Politolog Bohumil Doležal¹²⁵ jde ještě dál, když tvrdí, že jsme z Masaryka vytvořili kýč, pokud ho považujeme především za „tvůrce a vládce státu obnoveného po třísetletém úpění, odhodlaného bojovníka proti všem.“ Podle Doležala tkví „nejdůležitější Masarykův význam pro českou politiku v jeho politickém programu.“ To je prý hlavní Masarykův přínos, který je opomíjen.¹²⁶

Co se týče masarykovského kultu – po sametové revoluci musel být obnoven. Nutně. Češi měli pocit, že to prezidentu Osvoboditeli tak trochu dluží. Dostihly je výčitky. To proto přehršel památníků, pomníků a soch. Nic však netrvá věčně. Porevoluční ódy na Masaryka brzy vyšuměly do ztracena.

Dnes se o T. G. Masarykovi opět začalo hovořit. Avšak v jaké souvislosti? Je adorován? Glorifikován? Veleben? Již nikoli. Nyní někteří autoři usilují o prokázání, že „byl také jen člověkem“, že měl i své stinné stránky. Ve výsledku by to mohlo být ku prospěchu, neboť vzpomeňme na pasáže, v nichž je zmiňováno, že postava Tomáše Masaryka byla v jistém smyslu zbožštěna. Ačkoli záměr autorů mohl být dobrý, vymklo se jim to z rukou. Při honbě za senzací zaměřili svou pozornost jen na to „špatné“. Masaryka se snaží vylicit jako člověka pochybného původu, jako nevěrníka, požitkáře a zhýralce. Všechno to dobré, co první československý prezident vykonal, je rázem zapomenuto. Pisatelé se ve snaze o představení „lidské stránky TGM“ soustředí na odhalování kostlivců a operování se spekulacemi, což povede k destruktivnímu výsledku. Avšak v čem se pak současní autoři budou lišit od komunistických předchůdců, půjdou-li touto cestou?

Chtít prozkoumávat Masarykův osobní život a dozvědět se nějaké detaily z jeho soukromí, je zcela přirozené. Ač se to na první pohled nemusí zdát, Masarykovi by

¹²⁵ Bohumil Doležal, Ph.D. (*1940) – politolog, vysokoškolský pedagog, publicista, disident a chartista.

¹²⁶ ŠAFR, Pavel. Bohumil Doležal: Dutý a prázdný kult TGM jen zhoršuje současné problémy. *Forum24. cz* [online]. 27. 10. 2018, [cit. 25. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://www.forum24.cz/bohumil-dolezal-duty-a-prazdny-kult-tgm-jen-zhorsuje-soucasne-problemy/>>.

to prospělo – sestoupil by z domnělého Olympu zpět mezi český (a slovenský lid).¹²⁷ Zde vždy bylo jeho místo. Způsob, který byl pro jeho „navrácení“ zvolen, je bohužel více než nešťastný. Nelze vydávat domněnky, spekulace a historické pomluvy za pravdivá fakta. Nelze. Chceme-li o Masarykovi (ale i o dalších významných osobách české historie) psát, vždy volme vhodná slova. Chovejme se k němu uctivě. Nezapomínejme na jeho činy a skutky.

2.3.1 Prezidentský odkaz

Již zaznělo, že Masaryk přejal některé znaky habsburského císaře. Ačkoli byly tyto „zvláštní manýry“ prvního československého prezidenta v kruzích vzdělanců přijímány s nevolí, veřejnost to vítala. Avšak být prezidentem neznamenalo pouze se stylizovat a vystupovat jako předešlá hlava monarchie. Od Masaryka se očekávalo, že zastane mnoho (politické) *práce*.¹²⁸

TGM po nástupu do funkce prezidenta republiky začal aktivně jednat. Nejprve se obklopil lidmi, které považoval za schopné.¹²⁹ Do vysokých funkcí nenavrhoval jen své následovatele. Masaryk si byl vědom toho, že nepotisticky demokratický stát vést nelze. Proto mnohá místa „vybojoval“ pro své zaryté odpůrce. Vztahy navazoval také s historiky (i s těmi, kterými byl v minulosti ostře kritizován).¹³⁰

Zvolený prezident Masaryk nebyl spokojen s pravomocemi, které mu zaručovala prozatímní ústava z roku 1918. Tento dokument mu znemožňoval jakkoli se významněji podílet na utváření státu. Podle představ Národního shromáždění¹³¹ měl prezidentův hlavní úkol spočívat především v reprezentaci republiky.¹³²

¹²⁷ Nutno zmínit, že Masaryk sám sebe nezbožštil. To lidé v něm viděli onoho „mesiáše“.

¹²⁸ BRABEC, Jiří. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka: fakta, úvahy, souvislosti*, s. 70.

¹²⁹ Důvěryhodnými shledal např. odbojáře a právníka Přemysla Šámala, který se stal šéfem Kanceláře prezidenta republiky, dále bývalého člena mladočeské strany Josefa Schieszla, filosofa Vasilu Kaprálka Škracha, zapomenout samozřejmě nesmíme na oddaného Edvarda Beneše a Masarykova obdivovatele Antonína Švehlu, jejichž vztah později přerostl v přátelství.

¹³⁰ OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 310-314.

¹³¹ Revoluční národní shromáždění – zákonodárny sbor vzniklého Československa.

¹³² EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 123-124.

S tím se Masaryk nehodlal smířit. Díky svému silnému autoritativnímu vlivu se mu záhy podařilo prosadit několik pravomocí, jež se týkaly zasahování do domácího i zahraničního politického dění.¹³³

Jak byl lidmi vnímán rodící se prezidentský úřad? Co pro českou společnost znamená prezident dnes? Měl Masaryk adekvátní množství pravomocí? A neusiloval o vytvoření prezidentské republiky? Tyto otázky si dodnes klade mnoho historiků, právníků, politologů i politiků. Nutno dodat, že se jejich odpovědi různí.

Začněme s názory těch nejpovolanějších, kterými jsou: poslední prezident Československa a první prezident České republiky – Václav Havel; a v pořadí druhý prezident České republiky – Václav Klaus. Kdo má větší nárok vyjadřovat se k osobě TGM než demokratičtí prezidenti, kteří se snažili přímo (nebo zčásti) navázat na jeho odkaz?

Havel hovořil o TGM vždy se vší úctou. Vyzdvihoval Masarykův přirozený cit pro politiku a také jeho vyjednávací schopnosti. Obdivoval autoritativní a charismatický ráz jeho osobnosti. Vážil si jej za urputný boj, který svedl za samostatnost českého a slovenského národa. Havel zastával názor, že Masaryk byl skutečně tím, který se zasloužil o vytvoření české tradice prezidenství: „Vdechl tomuto úřadu filosofický a mravní rozměr.“¹³⁴ Havel se vyslovil, že sílu této „tradice“ na vlastní kůži pocítil nejen on sám, ale i komunističtí prezidenti. Ačkoli většinu z nich lze považovat za „lumpy“, prezidentský post jim automaticky propůjčoval jistou auru „mýtické úcty“. Podle Havla by se prezident neměl síle této tradice příliš podvolovat. Neměl by se snažit vystoupat na horu Olymp. Naopak. Měl by zůstat pevně nohama na zemi. Masaryk by však měl být českým prezidentům inspirací, zejména v otázkách „ideje státu, jeho budoucnosti, jeho včlenění do současné civilizace.“¹³⁵

Hovořil-li Klaus o Masarykovi, považoval ho za ztělesnění neopakovatelnosti a originality. Byl pro něho nejvýznamnějším člověkem minulého století, byl pro něho postavou mnoha tváří: bojovník, budovatel, prezident.¹³⁶

¹³³ MACHOVEC, Milan, Petr PITHART a Miloš POJAR. *Masarykův sborník*, s. 204-205.

¹³⁴ ČT24. T. G. Masaryk – prezident na trůnu. *ct24.ceskatelevize.cz* [online]. 18. 9. 2007, [cit. 27. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1462148-tomas-garrigue-masaryk-prezident-na-trunu>>.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Tamtéž.

Klaus zdůrazňoval zejména Masarykův „budovatelský“ počin. Žádný český politik již nebude mít příležitost téměř z ničeho zformovat nový stát se svébytným národem. V tom, dle Klause, tkví ona masarykovská neopakovatelnost a originalita. Masaryka si také cenil pro jeho smysl pro „prezidentování“. Klaus Tomáše Masaryka nepovažoval za pouhou ikonu Pražského hradu. Nazýval ho prezidentem národa, neboť jezdil za lidmi. Potkával se s nimi. Toto je jedno ze specifíků, které Masaryka odlišuje od jeho nástupců. Pro Klause byl TGM především politikem s osobitým stylem, skutečná postava, nikoli nadčlověk nebo polobůh. Klaus si nejvíce cenil Masarykova přístupu k národnostní politice. Podle Klause – Masaryk rozbil rakousko-uherskou monarchii ve snaze osvobodit Čechy a Slováky a založit pro ně nový stát, kde budou svými pány. Tato myšlenka prý znovu vystupuje na světlo a promítá se do nastolené otázky současnosti: „Jak integrovat rozličné národy do celku Evropské unie?“¹³⁷

Bývalý ústavní soudce Vojtěch Cepl¹³⁸ o Masarykovi hovořil jako o prezidentu republikánovi, jehož pravomoci, které mu zaručovala Ústavní listina Československé republiky z roku 1920, byly (z hlediska uplatňovaného systému kontinentálního práva) zcela obvyklé. Na druhou stranu, Masarykovi byly ponechány některé výsady převzaté z dob monarchie: prezident byl vrchním velitelem armády, rozhodoval o vyhlášení amnestie, mohl udělit milost, jmenoval soudce apod. Vzniklý institut prezidentství lidé automaticky respektovali, neboť občané nově vzniklého státu – po léta navyklí žít v autoritativním systému – považovali Masaryka za jakousi náhradu císaře.¹³⁹

Společnost nově vzniklé republiky byla zmítána různými problémy – finančními, náboženskými, národnostními atd. Historik Luboš Velek¹⁴⁰ kdysi řekl, že značná část národa toužila po „novém absolutismu“ T. G. Masaryka. Mnozí se totiž domnívali, že prezident by byl býval schopen urovnat divoké poměry v zemi. TGM k těmto přáním nezaujímal

¹³⁷ ČT24. T. G. Masaryk – prezident na trůnu. *ct24.ceskatelevize.cz* [online]. 18. 9. 2007, [cit. 27. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1462148-tomas-garrigue-masaryk-prezident-na-trunu>>.

¹³⁸ prof. JUDr. Vojtěch Cepl, CSc. (1938-2009) – byl spoluautorem Ústavy ČR, v letech 1993-2003 zastával post ústavního soudce. Pracoval také jako vysokoškolský pedagog a právník.

¹³⁹ ČT24. T. G. Masaryk – prezident na trůnu. *ct24.ceskatelevize.cz* [online]. 18. 9. 2007, [cit. 27. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1462148-tomas-garrigue-masaryk-prezident-na-trunu>>.

¹⁴⁰ PhDr. Luboš Velek, Ph.D. (*1974) – od roku 2010 je ředitelem Masarykova ústavu a Archivu AV ČR.

vysloveně netečný postoj. Využíval všeho, co by přispělo ke stabilizaci státu, avšak vždy v rámci demokracie a v duchu humanismu.¹⁴¹

Zbývá podívat se na spekulace o Masarykově přání vytvořit z Československa prezidentskou republiku. Výklady současných historiků jsou samozřejmě různé. Budeme-li však vycházet z toho, co o vztahu TGM k prezidentování (a „prezidentských pravomocích“) napsal jeho dlouholetý přítel Ferdinand Peroutka¹⁴², uvidíme, že Masaryk byl zásadně proti tomu, aby prezident byl nejmocnější osobou: „Netoužil býti prezidentem s výjimečným postavením, ba byl by to měl za škodlivou demokratického hlediska. Za nejdůležitější považoval vybudovat autoritu vlády a Národního shromáždění, těchto hlavních sloupů demokracie. [...] Formálně nenabyl proto československý prezident velkých práv. Váha jeho postavení bude vždy záviset na jeho osobních kvalitách.“¹⁴³

Současní historikové se kloní k názoru, že Masaryk netoužil po moci, avšak nechtěl být jen figurou k reprezentaci. Nový stát potřeboval více než jen symboly. Prezident se chtěl dále aktivně podílet na formování republiky, jejíž základ byl pevně spojen s jeho jménem. Není divu. Vždyť k tomu měl ty nelepší předpoklady a nástroje: byl přirozeně autoritativním, charismatickým, velmi pracovitým, světově proslulým, razantním a zodpovědným člověkem, byl také schopným vyjednavcem a tvrdošíjně šel za svými cíli. Vše podtrhovala jeho skromnost. Od NS měl Masaryk „finanční fond“¹⁴⁴, který samozřejmě využíval, dále kolem sebe soustředil úzký kruh důvěrníků a poradců, který historikové nazývají jeho „soukromou informační službou“. Jistě byl trnem v oku mnohým politikům, neboť komentoval jejich práci, řečnil na půdě NS, vyjadřoval se ke vznikajícím zákonům, hovořil do obsazování různých úřadů, podílel se na řešení pozemkové reformy, zaobíral se otázkou církve, mimo NS se scházel s předsedy některých prvorepublikových politických stran, také se scházel s intelektuály, jezdil za občany, pod pseudonymy psal

¹⁴¹ ČT24. T. G. Masaryk – prezident na trůnu. *ct24.ceskatelevize.cz* [online]. 18. 9. 2007, [cit. 27. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1462148-tomas-garrigue-masaryk-prezident-na-trunu>>.

¹⁴² Řada historiků upozorňuje, abychom ke vztahu Masaryk-Peroutka přistupovali obezřetně. Masaryk totiž Peroutkovi věnoval 500.000 KčS na založení časopisu *Přítomnost*. Podle některých badatelů byl tento dar příčinou toho, že se Peroutka o Masarykovi vyjadřoval vždy kladně. Je to však jen spekulace.

¹⁴³ OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka věra a dnes*, s. 317.

¹⁴⁴ Zde opět můžeme vidět další odkaz na monarchii. Rakousko-uherský císař, stejně jako později Masaryk, využíval peníze, které mu poskytoval parlament.

do novin... Těmito a mnohými dalšími aktivitami vytvořil Masaryk z prezidentského úřadu majestátní a silný post.¹⁴⁵

2.3.2 Ozvěny Masarykova odkazu na Slovensku

Josef Leikert píše, že nebylo mnoho Čechů, kteří cítili se Slováky jako právě T. G. Masaryk.¹⁴⁶ Během svého života se na Slovensko rád vracel. V dětství trávil prázdniny u svých prarodičů v Kopčanech a později si zřídil letní prezidentské sídlo v Topolčiankách.¹⁴⁷

Slovensko mu bylo vždy velmi drahé. Ke Slovákům choval vřelý vztah. Zajímali se o jejich problémy a vystupoval na jejich obranu proti násilné maďarizaci. Některí historikové tvrdí, že bez Masaryka (a Štefánika) by Slováci jistě podlehlí násilné maďarizaci – zachránil je koncept „čechoslováctví“ a nový stát. Jedním z Masarykových cílů bylo pozvednout Slovensko po hospodářské, kulturní, ale i mravní stránce. Slováci měli velké štěstí, že na své straně měli právě Masaryka.¹⁴⁸

Samozřejmě se objevuje i kritika Masaryka. Ačkoli ho většina slovenské společnosti měla v oblibě, mnozí lidé ho považovali za nezdravě „svobodomyšlného“. Byl obviňován, že v počátku 20. let 20. století téměř zničil slovenský průmysl, že kvůli jeho počínání se muselo 350. 000 Slováků stěhovat za prací, že tisíce slovenských občanů strádaly, že mnoho Slováků bylo zabito českými vojáky apod. Dokonce dnes mezi některými Slováky panuje představa, že Masaryk má zásluhu na tragické smrti Milana Rastislava Štefánika.¹⁴⁹

Navzdory všem argumentům má Masaryk v národní historii Slováků své pevné místo, avšak není mezi Slováky tak populární jako mezi Čechy. To dokazuje i fakt, že Masarykovu jménu není v Bratislavě zasvěcena jediná významnější budova.¹⁵⁰

¹⁴⁵ BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 67.

ČT24. T. G. Masaryk – prezident na trůnu. *ct24.ceskatelivize.cz* [online]. 18. 9. 2007, [cit. 27. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelivize.cz/archiv/1462148-tomas-garrigue-masaryk-prezident-na-trunu>>.

¹⁴⁶ Nezapomínejme, že byl zřejmě z poloviny Slovákem.

¹⁴⁷ LEIKERT, Josef. T. G. Masaryk a Slovensko. In: *Tomáš Garrigue Masaryk: dílo a odkaz pro naši dobu*, s. 120-121.

¹⁴⁸ RADKOVÁ, Libuša. Masaryk a Slovensko. In: *Tomáš Garrigue Masaryk: dílo a odkaz pro naši dobu*, s. 190-192.

¹⁴⁹ HIŠEM, Cyril. Pohľad súčasnej slovenskej historiografie na Tomáše Garrigue Masaryka. In: *Tomáš Garrigue Masaryk: dílo a odkaz pro naši dobu*, s. 74, 76, 78.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 76.

*

Léta 1882 – 1918 byla v životě Tomáše Masaryka velmi bouřlivá. Během této doby vyučoval doma i v zahraničí, zapojil se do bojů o Rukopisy a do sporu o smysl českých dějin, vystupoval proti antisemitismu, bránil křivě obviněné, aktivně se účastnil politického života, z různých důvodů podnikal zahraniční cesty a v neposlední řadě bojoval za autonomii Čechů a Slováků. Tuto Masarykovu všeobecnou angažovanost lze považovat za hlavní příčinu, díky které se stal známým doma i v zahraničí.

Masaryk se vymykal definici češtví. Jeho názory a postoje často předbíhaly dobu, v které žil. Viděl-li bezpráví, musel zasáhnout. Jednal ve jménu pravdy. V mnohém byl první. Uměl využít příležitosti, které se naskytly... Tak byly položeny základy „masarykovského kultu“.

Masaryk se stal legendou ještě za svého života. Nově vzniklým československým národem byl považován za jeden z národních symbolů. Symbolika zaujímal v životech tehdejších lidí důležité místo. Tomáš Masaryk to dobře věděl, proto podporoval uctívání svého kultu. Masarykovský kult významně posiloval také Beneš. Nesmíme opomenout, že v časech první republiky Masaryk vytvořil „tradici prezidentství“. Zda ji založil záměrně, či zda vznikla v důsledku okolností, je spíše věcí názoru. Jisté je, že se tato tradice uchovala do současnosti.

S příchodem německých okupantů měl být Masarykův kult zapomenut. K tomu však nedošlo. Masarykův odkaz hájili především odbojáři. V roce 1945 bylo obnoveno Československo. S návratem prezidenta Beneše byla obnovena demokracie i kult Masaryka. V roce 1948 začali komunisté masarykovský kult potlačovat. O 5 let později rozpoutali antimasarykovskou a antibenešovskou kampaň. Pro Masaryka a Beneše nebylo v socialismu místo.

V závěru 60. let 20. století se objevily snahy reformovat komunistickou politiku v Československu. Socialismu měla být dána „lidská tvář“. V souvislosti s tím byl Masaryk opět připomínán. Avšak sovětská okupace a normalizační politika zatlačily Masaryka tvrdě do pozadí. Na světlo vystoupil až v závěru 80. let 20. století, kdy se komunistický režim v Československu začal hroutit.

Po sametové revoluci Češi Masaryka očistili a obnovili jeho kult.

Nic netrvá věčně. Nadšení z demokracie a z Masaryka již opadlo. Ačkoli se k jeho odkazu stále hlásí celá řada osob, včetně současných komunistů, společnost se k Masarykovi začíná stavět opět s despektem. Z historie víme, že to pro českou demokracii nevěstí nic dobrého.

Masarykova účast na smrti Milana Štefánika je jen další z řady nehorázností bulváru. Nicméně – rozsáhlejší výzkum by si zasloužila otázka vztahu současných Slováků k Masarykovi a jeho odkazu.

3 TGM jako filosof

Současná česká společnost si TGM připomíná zejména jako politika a prezidenta velkého formátu. Některými je považován za výhradního zakladatele Československa. Jiní o něm hovoří jako o zvěstovateli demokracie. Najdou se však i tací, kteří ho pokládají za filosofa.

Avšak byl Masaryk skutečným filosofem? Někteří jsou přesvědčeni, že Masarykova filosofie není filosofií v pravém slova smyslu, neboť: „[...] jeho filosofie nemá jednotu filosofické soustavy.“¹⁵¹ Je známo, že Masaryk nevytvořil filosofický systém jako Akvinský nebo Hegel. Zdeněk Novotný tvrdí, že Masaryk „něco takového nechtěl, protože v tom neviděl smysl své práce.“¹⁵² Tomáš Masaryk je považován spíše za myslitele sokratovského typu, jenž byl „silnější v otázkách než v odpovědích.“¹⁵³ Přesvědčení badatelů jistě podporuje tvrzení samotného Masaryka, jenž se filosofem nenazýval.¹⁵⁴

Navzdory těmto argumentům jsou zde autoři, kteří v Masarykově myšlení onen „filosofický systém“ shledávají. Masarykovu filosofii dělí do dvou provázaných oblastí: do prvního okruhu řadí jeho myšlenky o dějinách a politice, na kterých vysvětluje společenské a kulturní změny; druhý okruh vyčleňují pro Masarykovu filosofii člověka. Někteří jdou ještě dál, když nacházejí ve filosofii Masaryka shodné znaky s filosofií Finka, Heideggera, Husserla a Patočky.¹⁵⁵

Nechme spory obou táborů a soustředme se spíše na několik charakteristik Masarykova myšlení. Masaryk svou pozornost věnoval krizím doby. Snažil se o jejich zevrubný popis a nabízel i možnosti řešení, která nalézal ve *filosofii*, *kultuře*, *vzdělání*, *vědě* apod. Kromě toho usiloval „o překonání jednostranného technologického rozumářství a mýtického vizionářství.“¹⁵⁶

¹⁵¹ VOROVKA, Karel. *Dvě studie o Masarykově filosofii: 1. Několik myšlenek o Masarykově filosofii a jeho Světové revoluci: 2. Česká mravní hegemonie a příští česká válka*, s. 7.

¹⁵² NOVOTNÝ, Zdeněk. *Korektiv Masarykovy filosofie*, s. 14.

¹⁵³ NOVÝ, Lubomír. *Filosof T. G. Masaryk: Problémové skici*, s. 16.

¹⁵⁴ Tamtéž.

ZOUHAR, Jan. *O Masarykovi*, s. 52.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 52-53.

MACHOVEC, Milan, Petr PITHART a Miloš POJAR. *Masarykův sborník*, s. 285.

¹⁵⁶ NOVÝ, Lubomír. *Filosof T. G. Masaryk: Problémové skici*, s. 17.

Masaryk se ostře stavěl proti strukturám založených na ideologiích a mýtech, které se snažily ovládat lidi. Rovněž kritizoval využívání vědy ve jménu technokracie. Proti tomu stavěl myšlenku „antropismu“ – *člověk je měrou všech věcí, je pravým a posledním předmětem veškerého výzkumu.*¹⁵⁷

Masaryk se dále zabýval otázkou náboženství a téměř všemi jeho aspekty. Rovněž se zabýval fenoménem sebevraždy. Svůj zájem věnoval také politice. Ve svých politických úvahách kladl důraz na demokracii, humanitu a rovnost. Stavěl se proti technokracii. Zabýval se otázkou revoluce. Položil základy k tzv. „české otázce“...¹⁵⁸

Díla a názory T. G. Masaryka byly však upozaděny. Pro český národ představoval především symbol demokracie, prezidentství, státu... Češi ho nepotřebovali jako filosofa. Ale teď? Zda Masaryk vytvořil filosofický systém, není podstatné. Důležité je, co po sobě zanechal a zda můžeme v jeho myšlenkách nalézt inspiraci a poučení.

Na následujících řádcích bude stručně připomenuto, jak si Masaryk našel cestu k filosofii. Řeč bude také o osobách a filosofech, které ho ovlivnili v jeho cestě za poznáním. Z masarykovské filosofie budou vybrány pasáže, o kterých lze soudit, že mohou mít přesah do současnosti.

3.1 Vážený profesor filosofie

Masaryk se s „matkou všech věd“ poprvé potkal během gymnaziálních studií. Právě tehdy se začal zajímat o dějiny a kulturu antiky. Učarován byl zejména postavou Platóna. Láska k antice Masaryka neopustila ani poté, kdy nastoupil na vídeňskou univerzitu. Zde počal studovat klasickou filologii. Studium řečtiny a latiny zvolil zejména z důvodu, aby mohl číst originální písemné prameny starých Řeků a Římanů.¹⁵⁹

Prostředí Vídně, ve kterém se Masaryk pohyboval již od roku 1869, dál působilo na jeho ducha. V roce 1873 se ve vídeňské metropoli konala Světová výstava, která na něho udělala velký dojem: „Otvírala [Masarykovi] prostor do velikého a praktického světa.“¹⁶⁰ Ve stejném roce se Masaryk musel rozloučit s dvěma milovanými

¹⁵⁷ NOVÝ, Lubomír. *Filosof T. G. Masaryk: Problémové skici*, s. 17.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 18-19.

¹⁵⁹ OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 17.

¹⁶⁰ Tamtéž.

osobami. Dát sbohem musel bratrovi Martinovi¹⁶¹ a oblíbenému Antonu Le Monnierovi¹⁶². Konfrontace se smrtí a nutné vyrovnání se se smutkem pramenícího ze ztráty blízkých Masaryka výrazně posunula na jeho cestě k filosofii. V těchto těžkých časech mu byla oporou.¹⁶³

Masaryk u prve zvoleného studia filologie dlouho nesetrvál. Velký podíl na tom měl profesor filologie, u kterého Tomáš studoval. Jeho styl výkladu Masaryka od dalšího studia předmětu odradil. Na podzim roku 1873 se tak hlavním oborem Masarykova zájmu stala filosofie.¹⁶⁴

Pedagog vídeňské univerzity, jenž nejvíce ovlivnil Masarykovo rané filosofické myšlení, byl Franz Brentano¹⁶⁵. Zapomenout nesmíme ani na postavu Aloise Šembery¹⁶⁶, u kterého Masaryk načerpal znalosti o Čechách, a Jana Kollára, jehož odkaz Masaryka v mnohém inspiroval.¹⁶⁷

V roce 1876 Masaryk obhájil svou práci o Platónovi a stal se doktorem filosofie. Poté strávil rok v Lipsku, kde studoval filosofii společně s teologií. Tam jeho filosofické myšlení dále formovali např. Richard Avenarius, Max Heinz, Gustav Fechner, Wilhelm Wund aj. Ze zcela osobního zájmu se zabýval také slovanskými národy.¹⁶⁸

Roku 1878 odevzdal svou sociologicko-filosofickou práci nazvanou *Sebevražda jako masový sociální jev současnosti* a v roce 1879 byl jmenován docentem. Poté přednášel na vídeňské univerzitě. Od roku 1882 počal vyučovat filosofii v Praze, kde se vypracoval k pověsti „mimořádného profesora filosofie“...¹⁶⁹

¹⁶¹ Martin Masaryk (1852-1873) onemocněl během vojenského cvičení. Poslední dny života strávil ve vídeňské nemocnici. Společnost mu dělal bratr Tomáš.

¹⁶² Anton Le Monniere (1819-1873) – původně brněnský policejní prezident. Od roku 1866 vyučoval syna Le Monnierových Tomáš Masaryk. V roce 1869 Le Monniere nabídl Masarykovi, aby se s ním a jeho rodinou vydal do Vídně, kam byl přeložen. Masaryk samozřejmě nabídku přijal.

¹⁶³ OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 17-18.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 18.

¹⁶⁵ Franz Brentano (1838-1917) – byl původně katolickým knězem, ale církev opustil. Zabýval se filosofií a psychologií.

¹⁶⁶ Alois Vojtěch Šembera (1807-1882) – na vídeňské univerzitě vyučoval český jazyk a literaturu.

¹⁶⁷ OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 18-19.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 19.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 21.

EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 49.

Zbývá nám ještě zmínit několik osob, které Masarykovo myšlení také ovlivnily. Kromě již zmiňovaného Platóna, Brentana a lipských profesorů můžeme dále jmenovat např.: Augusta Comta, Davida Huma, Immanuela Kanta, Herberta Spencera, Charlese Millse, Augustina Smetanu¹⁷⁰, Johanna Herdera, ale i Descartese, Leibnize aj.¹⁷¹

3.2 Několik slov k náboženství

Je známo, že náboženskými otázkami se Masaryk zaobíral až do své smrti. Někteří autoři se domnívají, že Masarykův prvotní zájem o filosofii byl podněcen právě jeho střetáváním s náboženstvím: „Nejcennější podněty k hlubšímu myšlení měl z pozitivního náboženství a teologie,“ vyjadřuje se k tomu historik Opat.¹⁷² Co o Masarykově vztahu k náboženství víme:

Již od raných let byl veden ke katolické víře. Hlavní zásluhu na tom měla jeho matka Terezie, jež byla velice hluboce věřící. Vlivem působení matky, ale i Františka Satory¹⁷³ a školního prostředí, byl malý Masaryk také velmi zbožný. Dokonce je znám příběh, že jednu z evangeliček obrátil ke katolické víře. Později také uvažoval, že by se stal knězem. Tyto představy se však brzy rozplynuly.¹⁷⁴

Masarykovy iluze o katolictví byly silně otřeseny některými závěry Prvního vatikánské koncilu, který probíhal v letech 1869-1870. Mladý Masaryk, v té době student brněnského gymnázia, byl pobouřen přijatým dogmatem o neomylnosti Svatého otce.¹⁷⁵ O významu tohoto dogmatu několikrát polemizoval se svým učitelem katechismu. Tento souboj už z principu nemohl vyhrát. Navíc ho vyučující označil za heretika. V reakci na to Masaryk prohlásil, že vystoupí z římsko-katolické církve a přejde do církve řecko-

¹⁷⁰ Augustin Smetana (1814-1851) – exkomunikovaný kněz, český filosof. Předmětem jeho zájmu byla hegelovská filosofie.

¹⁷¹ PATOČKA, Jan. *Tři studie o Masarykovi*, s. 90, 96.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství*, s. 64, 82, 114, 156, 187.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*, s. 23.

¹⁷² OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 18.

Tuto větu měl prohlásit sám Masaryk.

¹⁷³ František Serafinský Satora (1826-1885) – katolický kněz a jeden z vychovatelů Tomáše Masaryka.

¹⁷⁴ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*, s. 135-136.

EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 11, 45.

¹⁷⁵ Masaryk o církevních dogmatech a o učení církve začal pochybovat dávno před rokem 1870.

katolické. Oficiálně to ale neudělal. Ve věcech katolictví se také přel se samotným ředitelem brněnského gymnázia. Mladý Masaryk nakonec musel ze školy „dobrovolně odejít“.¹⁷⁶

Teolog Ctírad Václav Pospíšil píše, že Masarykovu náboženskou krizi nezažehlo pouze dogma o neomylnosti papeže, nýbrž „prázdný kultický formalismus“ neboli náboženské pokrytectví, kterého si Masaryk začal všimnout právě v průběhu gymnaziálních studií.¹⁷⁷

Masarykovy pochybnosti o učení katolíků dále nabývaly na síle. Během následujících studií ve Vídni a v Lipsku začal tíhnout k protestantismu. Později uzavřel sňatek s protestantsky smýšlející Charlottou¹⁷⁸ a společně vstoupili do evangelické církve. Nutno dodat, že na katolíky nikdy zcela nezanevřel, i když později katolictví přirovnával k duchovnímu otroctví.¹⁷⁹ Avšak ani protestanství Masaryka plně neuspokojilo.¹⁸⁰

Čím si však protestantismus zasloužil Masarykovu pozornost? V čem spatřoval hlavní rozdíly mezi katolíky a protestanty? Masaryk ve svých pozdějších výkladech považuje katolické náboženství za ustrnulé a nepřizpůsobivé. Tvrdí, že se od středověku nezměnilo. Zachovalo si názorovou základnu, přístup ke světu i víru v zázraky, čímž jde proti současné vědě i filosofii. Modernímu člověku, který je přeci jen tolik odlišný od člověka středověkého, to nemůže stačit. Církevní pravdy přestaly dostačovat. Lidé už nechtějí žít v naivní nevědomosti – pátrají po příčinách, počítají, měří a chtějí sami rozhodovat o své budoucnosti. Toto vše však do lidských životů přináší mnoho starostí a zodpovědnosti. Středověký člověk žil v tomto ohledu jistě šťastněji.¹⁸¹

Podle Masarykova názoru je protestanství od katolictví v mnohém odlišné. Hovoří o tom, že protestantismus nebrojí proti vědě, dokonce se jí učí využívat ku prospěchu všech. Dále deklaruje, že státy, které jsou silné v obchodu, průmyslu, ale i politice (např. Anglie)

¹⁷⁶ OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893: Příspěvek k životopisu*, s. 41.

OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*, s. 17.

¹⁷⁷ POSPÍŠIL, Ctírad Václav. *Masaryk irituující a fascinující*, s. 117-118.

¹⁷⁸ Charlotta Garrigue byla původně unitářkou.

¹⁷⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 50.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 50-51.

OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893: Příspěvek k životopisu*, s. 41-42.

POSPÍŠIL, Ctírad Václav. *Masaryk irituující a fascinující*, s. 46.

¹⁸¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství*, s. 280-281.

čerpají z odkazu protestanství. Je také přesvědčen, že novodobí filosofové byli smýšlením protestanté.¹⁸²

Tato krátká rekapitulace nás může svádět k závěru, že období, v kterém se Masaryk vymezoval proti katolictví a poté se hledal v protestanství, bychom mohli nazvat počáteční etapou jeho filosofického myšlení vůbec. Proti tomuto výroku se ostře vymezuje filosof Palouš: „Katolicismus nezískal Masaryk jako výsledek přemýšlení a rozvažování, ale jako rodinné a společenské dědictví, jako odpověď před otázkou.“¹⁸³

Ačkoli můžeme náboženství považovat za jeden z dalších činitelů, které se podílely na formování Masaryka jako filosofa, období jeho raného mládí, v kterém vzdoroval učení katolicismu a objevoval protestanství, není pro periodizaci vývoje jeho filosofického myšlení stěžejní. Co tedy bylo tím, co přivedlo Masaryka k filosofii? Mohla to být Platónova díla.¹⁸⁴ Vždyť Masarykův zájem o Platóna lze vysledovat už od jeho studií na gymnáziu. Opomenout nesmíme ani fakt, že tématem jeho dizertační práce byl opět Platón. Domněnka o Masaryku-platonikovi měla (a stále má) mnoho zastánců, ale i odpůrců.¹⁸⁵ Prozkoumání jejich argumentů by vydalo na samostatnou studii. Nechme tedy tuto otázku otevřenou a vraťme se zpět k náboženství.

Jak Masaryk chápal pojem náboženství? „Náboženství, to je pro mne Ježíš,“ říká Masaryk.¹⁸⁶ TGM tvrdí, že všechna tradiční náboženství se vyznačují několika společnými znaky, mezi něž řadí: 1) symboly (knihy, pravidla zákony, ale i obřady) a kult; 2) modlitební formule; 3) církevní hierarchii a sociální organizovanost; 4) úsilí dosáhnout vyšší mravnosti; 5) víru v Boha a vztah k věčnosti. Náboženství nenazývá jednoduchým. Je pro něho „složenou“ záležitostí, pro kterou nelze vytvořit univerzální definici.¹⁸⁷

¹⁸² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství*, s. 280-281.

¹⁸³ PALOUŠ, Radim. *Česká zkušenost*, s. 108.

¹⁸⁴ Karel Čapek ve své knize *Čtení o T. G. Masarykovi* píše, že Platón přivedl Masaryka k politice.

¹⁸⁵ Mezi zastánce bychom mohli zařadit např. Jaroslava Opata, Jana Zouhara, Radima Palouše a Jaromíra Doležala. Naopak mezi odpůrce patří např. František Fajfr, Josef Ludvík Fischer a zčásti i František Novotný.

¹⁸⁶ BRABEC, Jiří. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka: fakta, úvahy, souvislosti*, s. 132.

Tento výrok měl Masaryk pronést při rozhovoru s Emilem Ludwigem v roce 1933. Pokud budeme hovořit o Masarykově vztahu ke Kristu, nepovažoval ho za potomka Boha, nýbrž za člověka-proroka, jehož učení Masaryka inspirovalo.

¹⁸⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 37-40.

Podle Masaryka hraje náboženství v životě člověka nezastupitelnou roli. I když bez náboženství samozřejmě lze žít. Náboženství nám automaticky nezaručuje, že se staneme lepšími lidmi, ba dokonce někteří se právě bez náboženství stávají lepšími. Náboženství však může naše životy harmonizovat. Také nám může pomoci s konstruováním našeho vztahu k ostatním lidem, vymezuje náš přístup ke světu, a především k „záhadě celé věčnosti“. Věčnost Masaryk pokládá za nejsvízelnější otázku, která se objevuje ve všech náboženstvích. Neměla by nás však tolik trápit, neboť náš duch je věčný: „Neleň, ale nerozčiluj se, neboť jsi věčný,“¹⁸⁸ píše Masaryk.¹⁸⁹

Co však pro Masaryka rezonuje naléhavěji než problém věčnosti, je vymezení vztahu náboženství k ostatním vědám a filosofii. Masarykovo stanovisko k této záležitosti najdeme např. v jeho *Amerických přednáškách*.¹⁹⁰ Zde svou polemiku začíná výkladem o původu mýtu, dále usiluje o definování vědy, a nakonec se snaží osvětlit, proč došlo k onomu rozporu. Mýtus a mytologii pokládá za předstupeň teologie: „Theologie je jen zdokonalená mythologie.“¹⁹¹ Zdůrazňuje období středověku, kde se zrodil zvláštní obor filosofie – scholastika. Ta počala usilovat o dosažení pravdy skrze filosofii, ovšem teologie obhajovala pravdy náboženské – Bohem „zjevené“. To bylo příčinou onoho prvotního sváru. Postupem času se ze scholastiky zrodila vědecká filosofie a spor nabyl na síle. Dle Masaryka se nelze přít, zda má pravdu filosof, vědec, nebo teolog. Pravda je totiž jen jedna. Dokud to tito lidé nepochopí, k jejich usmíření nedojde.¹⁹²

Masaryk spor shrnuje slovy, že celek vědy a filosofie nebojuje proti náboženství. Proti náboženství stojí pouze některé vědecké a filosofické proudy: „Věda a filosofie je proti církevnímu náboženství. To připouštím, ale není šmahem proti náboženství vůbec...“¹⁹³ Masaryk rovněž dodává, že věda s filosofií nikdy neuznají „Bohem zjevenou pravdu“. Stejně tak by lidé měli přestat „ve zjevené pravdy slepě věřit“. Měli by se vydat cestou bez „zjevených náboženství“. Člověk má prý zakořeněno ve své přirozenosti

¹⁸⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*, s. 60.

¹⁸⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 40, 70.

¹⁹⁰ Úvahy o náboženství Masaryk zmiňuje také v dílech: *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty, Slovanské studie a texty z let 1889-1891, Jan Hus: naše obrození a naše reformace, Otázky sociální, V boji o náboženství, Rusko a Evropa, Světová revoluce*.

¹⁹¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 42.

¹⁹² Tamtéž, s. 41-43.

¹⁹³ Tamtéž, s. 60.

se k náboženství obracet, je-li v nouzi: „Lidé chtějí zázrak, chtějí extra pomoc.“¹⁹⁴ Namísto toho by se měli řídit řádem přírody a společnosti, přijmout odpovědnost sami za sebe, pracovat pro sebe i druhé. Žádná „pomoc“ shůry totiž nepřijde. Očekává-li někdo zázrak, jen marní svou energii a čas: „Bůh pomůže, jen když si pomůžeme sami!“¹⁹⁵ Masaryk pokračuje polemikou o již započatém procesu odluky od církve, což nazývá „odcírkevněním“. Na „odcírkevnění“ má jistý podíl věda, která stále více prostupuje náš svět. Totiž ve světě, kde převládá věda, není pro „zjevené náboženství“ místo. Církevnímu náboženství tedy již odzvonilo.¹⁹⁶

Masaryk ale varuje, aby se lidé nesnažili náboženství nahradit vědou a filosofií. Proč? Protože věda je teorie, náboženství je praxe – „vnitřní život“. Podle jeho názoru může věda s filosofií do jisté míry zastoupit teologii, tím to však končí.¹⁹⁷

Institut náboženství Masaryk nechtěl rušit.¹⁹⁸ Dobře věděl, že to ani není možné. Usiloval však o „odcírkevnění“ a založení nového, „nezjeveného“, apriori duchovního, demokratického a národního, univerzálního, vědě neodporujícího a dobře odpovídajícího náboženství, z kterého by společnost mohla čerpat to nejdůležitější: „vyšší mravnost“.¹⁹⁹

Jakou úlohu by měl v novém náboženství Bůh? Zbylo by pro něho místo? Můžeme říci, že otázka Boha je pro samotného Masaryka velice problematická: „Držím se názoru, že to, čemu se říká Bůh, co se zve věčná síla a podobně, je osobní. [...] Co vlastně je [Bůh], to vlastně musím říci, že nevím, ale žádný neví, co je ta věčná síla.“²⁰⁰ Za ateistu se ale nepovažoval: „Nebyl jsem ve svém životě ani na vteřinu ateistou...“²⁰¹ Masaryk Boha chápal odlišně, než ho líčila ostatní náboženství. Nepovažoval Boha za mystickou postavou. Byl pro něho jednou ze složek lidského ducha. Církevní výroky o Bohu pokládal

¹⁹⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 53.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 54.

¹⁹⁶ Tamtéž, s. 52-55, 59.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 61-62.

¹⁹⁸ Někteří se však skutečně domnívali, že Masaryk usiluje o zrušení náboženství. Za „zločiny proti náboženství“ byl roku 1906 obžalován.

¹⁹⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 55-56.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk české mládeži*, s. 7.

²⁰⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 64.

²⁰¹ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*, s. 141.

za ryze „vědeckou hypotézu“. Především se vymezoval proti tomu, aby vztah mezi člověkem a Bohem zprostředkovala třetí osoba.²⁰²

Masarykův vztah k Bohu komentuje historik Emmert. Ten považuje Masaryka za jasného panteistu,²⁰³ což však jde zcela proti tvrzení samotného Masaryka: „Já nejsem pantheista...“²⁰⁴ Masaryk panteismus slučuje s monismem, o kterém tvrdí, že vychází z principu jednoty, čímž se vylučuje mnohost (např. pro Boha a svět existuje právě jedna substance). Právě tím teorie panteismu odporovala Masarykovu přístupu ke světu: „Nemohu být pantheistou, protože vidím věci mnohé, vidím lidi mnohé...“²⁰⁵ Oceňoval však, že se panteismus dívá na svět a na společnost optikou celku a že panteistické představy o Bohu jsou zcela odlišné od představ „zjevených“ (církvních).²⁰⁶

*

Lze považovat Masarykovy myšlenky o náboženství za aktuální? Mohou mít pro českou sekularizovanou společnost ještě nějaký význam? Nyní se podíváme na některé Masarykovy výroky a pokusíme se je vztáhnout k dnešku:

1) *Podoba náboženství a ustrnutí římsko-katolické církve*. Římsko-katolická církev se v některých svých názorech posunula kupředu. Rozhodně se však nejedná o žádný převrat a učinila tak spíše pod tlakem okolností. Církev musela slevit z řady dogmaticky zakořeněných přesvědčení, neboť je nedokázala obhájit před vědeckou argumentací, která se těší velice silné pozici. Nikdo z kléru snad již nepochybuje o tom, že Země je kulatá. Avšak stále se můžeme setkat s kazateli, kteří dodnes neuznávají evoluční teorii či jsou přesvědčeni o vině Jana Husa a horlivě se s pouští do různých polemik. Masaryk tvrdil, že dokud náboženství a věda s filosofií nepřistoupí na to, že pravda je jen jedna, spor bude

²⁰² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 64.

²⁰³ EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*, s. 45.

²⁰⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 64.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 63-64.

²⁰⁶ Tamtéž.

Masarykův vztah k vyšší moci komentují i další autoři. Např. Josef Hromádka poukazuje na to, že Masaryk pokládal Boha za ducha Prozřetelnosti, jenž uspořádává náš svět. Podobného názoru je i Jan Svoboda. Ten je přesvědčen, že Prozřetelnost představovala pro Masaryka jednotu vesmírného, přírodního a dějinného řádu, jež lidem umožňuje participovat na společenském životě – jehož cílem je humanita. Teolog Pospíšil tvrdí, že Masaryk považoval Boha za garanta důstojnosti a uznával ho ve formě Prozřetelnosti. Jaroslav Opat tvrdí, že zosobněním božského ideálu byl pro Masaryka Kristus-člověk atd.

pokračovat. Jeho prognózu můžeme pokládat za nadčasovou: Dávno nastolený spor pokračuje i dnes, ba co víc, vlivem technologického pokroku se vyhrocuje.

Masaryk naznačil, že jednou nohou jsou katolíci-křesťané stále ve středověku. I zde můžeme s Masarykem souhlasit. Katolíci nepřizpůsobili své náboženství nastalé době. Podoba bohoslužeb a kázání se za staletí příliš nezměnila. Bůh má stále antropomorfní znaky. Modloslužba nepolevila. Přetrvává i víra v zázraky. Vše je zkostnatělé, omšelé. Na někoho to může působit až satirickým dojmem. V tomto ohledu jde církev proti sobě, neboť její důraz na uchování tradic nenalézá ve společnosti pochopení. Ke všemu připočtíme různé skandály kněží, které vyplouvají na povrch, a pohnutou církevní historii, jež je lemována potoky krve. Řady českých římských katolíků řídnou. A noví (především mladí) nepřicházejí. Do budoucna nemůže čekat zlepšení.

Jak vyřešit tento problém? Dle Masaryka jednoduše. Stačí opustit tradiční „zjevené“ náboženství. Důvody, které pro to Masaryk uvedl, nelze popírat. Zamyslíme-li se nad tím hlouběji, vyjde nám, že ve svých úvahách opomenul zdůraznit jednu zásadní věc: Náboženství může být také v mnohém nebezpečné. Z historie víme, že náboženství lze zneužít k ovládnutí lidí nebo k získání moci. Náboženství rozděluje. Může svazovat. Přispívá k nesnášenlivosti, reprodukuje předsudky a stereotypy. Některá náboženská učení mají fanatizující charakter...

Ovšem každá mince má dvě strany. Nejinak tomu je i s náboženstvím. Nelze se soustředit pouze na poklesky a problémy církví. Vedle špatností nalezneme i nespočet dobrých skutků, které církve vykonaly a stále vykonávají...

Masarykova myšlenka o opuštění náboženství si zasluhuje naši pozornost. Její realizace by však vyžadovala velké úsilí. Navíc se vždy najdou lidé, pro které budou mít „zjevené pravdy“ hluboký význam. Netušil to už sám Masaryk?

2) *Úloha protestanství včera a dnes*. Masaryk nebyl sám, jenž se zabýval protestanstvím. Připomeňme např. Maxe Webera a jeho slavné dílo *Protestantská etika a duch kapitalismu*. K Masarykově poznámce o ekonomickém významu protestanství lze pouze doplnit, že dnes z tohoto odkazu nečerpá jen jím zmiňovaná Anglie, kde se zřejmě zrodil kapitalismus, ale všechny kapitalistické státy (nehledě na náboženskou tradici).

3) *Masaryk jako katolík a protestant.* Teolog Pospíšil píše, že Masarykův postoj k náboženství můžeme považovat za vcelku problematický: Na jedné straně – odmítal „zjevená“ náboženství, ostře se vymezoval proti učení katolíkům, odmítal zázraky. Na straně druhé – náboženství pokládal za odrazový můstek „vyšší mravnosti“, nalézal inspiraci v Kristově učení, věřil v Boha, praktikoval a prosazoval skrytou zbožnost, uznával Prozřetelnost, byl přesvědčen o nesmrtelnosti ducha apod. Pospíšil tvrdí, že Masaryka lze považovat za křesťana, který jen odmítl církevní učení. Důvodem tohoto odmítnutí byla Masarykova nespokojenost se stavem tehdejší katolické církve (spokojen však nebyl ani mezi protestanty). Podle Pospíšila se také učení církve neslučovalo s Masarykovými „demokratizačními a modernizačními snahami“²⁰⁷. Masarykovo odmítnutí Pospíšil považuje za politický záměr.²⁰⁸

4) *Znaky společném všem „zjeveným“ náboženstvím.* Masarykovo stanovení pětice základních kamenů všech náboženství lze považovat za jednu ze sociologických teorií, která může najít uplatnění.

5) *Význam náboženství pro člověka.* Lidstvo 21. století samo sebe považuje ve všech směrech za moderní, pokrokové, vyspělé. Pod těmito superlativy se však skrývá zásadní nedostatek: Lidé odstranili duchovno ze svých životů. Podvědomě tuší, že k dosažení harmonie musí vzniklé prázdné místo vyplnit. Ale čím? Mocí? Penězi? Prací? Zážitky? Ne. Duchovno lze nahradit pouze duchovnem.

Masarykův apel na společenskou potřebu náboženství nerezonoval snad nikdy aktuálněji než dnes. Ačkoli Češi žijí v relativním blahobytu, mnoho z nich je vnitřně mrtvých. „Nezjevené“ náboženství by mohlo jejich životy pozvednout a stabilizovat. Náboženství v masarykovském smyslu by mohlo přispět k „harmonizaci“ duše a duchovnímu ukotvení. Nutno pamatovat na Masarykova slova, že skrze náboženství se lidé nemusí stát lepšími. Vytvořit ono univerzální náboženství, které bude plně v souladu s vědou a filosofií, zdá se být prozatím nemožné. Sám Masaryk v tomto ohledu neuspěl. Berme tedy jeho myšlenku jako možnost, která nám může být inspirací k položení základů čerstvého etického uvažování.

²⁰⁷ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Masaryk iritující a fascinující*, s. 91.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 59, 68, 91-92, 293.

6) *Odluka od církve a věda jako nové náboženství*. Proces „odcírkevnění“ započal již v Masarykově době. Průběh pozvolného a nenásilného „odlučování“ byl však brzy přerušen. Češi si v letech 1939-1989 prošli dvěma totalitními systémy. Oba režimy se všemožně snažily náboženství likvidovat, nahrazovat, potírat, zakazovat, ale i využívat (vzpomeňme např. na falešné kněze StB). Po obnovení demokratického státu si český národ k náboženství cestu znovu nenašel. Nestál o to. Nedůvěřoval již církvím. Zvykl si na život bez nich.

Současný vztah Čechů k náboženství a církvím se nezlepšil. Jako by pořád byli plni onoho podezření. Češi náboženství „z principu“ odmítají. Rádi se nechávají dráždit otázkou církevních restitucí a se zvláštním zaujetím hovoří o církevních problémech a poklescích kněží. Vysmívají se téměř všemu náboženskému, ačkoli křesťanské svátky s oblibou slaví. Vědí však něco hlubšího o významu Vánoc a Velikonoc? Zajímá je to vůbec?

Ačkoli český národ zaujímá k náboženství negativní postoj, nebrání se ho příležitostně využít. Pro příklady nemusíme chodit daleko. Stačí si vzpomenout na rok 2015, kdy EU řešila vrcholící migrační krizi. Vlády členských států, které se k uprchlíkům vymezily odmítavě, svá stanoviska odůvodňovala různě. Častým argumentem se stalo i náboženství: „Evropu, která byla vystavěna na *křesťanských hodnotách*, je nutné před migranty bránit,“ slychali jsme. V České republice byly podobné názory souhlasně přijímány a dále rozvíjeny. Když pomineme fakt, že Češi v drtivé většině případů nejsou schopni definovat ony *křesťanské hodnoty*, vyvstane nám tu jedna zajímavá otázka: Není něco zvláštního na tom, že ateistický národ se bez skrupulí dovolává odkazu křesťanství?

K tradičním náboženstvím se Češi již nevrátí. A dosud se ani o píd' nepřiblížili fenoménu Masarykova „univerzálního“ náboženství. Nevytvořili nic paralelně adekvátního. Dopustili se však velké chyby, před kterou varoval už Masaryk: Opustili náboženství a nahradili jej vědou.

Tento jev není pozorovatelný jen v české společnosti. Jedná se o jev globální. Lidé se zbavili části svého já, když vložili svou „víru“ ve vědu. Vědci se stali novými knězi, jejichž pragmatické a měřitelné pravdě nemůže nikdo odporovat. Nemůže, nebo jen nechce? Není život pod rouchem „vědecké pravdy“ pohodlnější? Není snazší věřit v závěry,

keré nám věda předkládá, než o věcech přemýšlet? V čem se pak liší současná věda od „zjeveného“ náboženství? Nenabývají pak vědecké pravdy dogmatické povahy?

A dále: Existuje z této situace nějaké východisko? Co dělat? Vrátit se zpět k mýtům a zázrakům? A kdo lidem řekne, co je správné? Filosof, etika? Pozor na dvě důležité věci: Zaprvé, filosof je ten, jenž třese lidským porozuměním, rozbíjí předsudečno, probouzí myšlení skrze otázky. Zadruhé, etika je jen kompasem, který pomáhá člověku orientovat se na jeho cestě k duchovnímu znovunalezení. Tu cestu však již musí absolvovat každý sám za sebe. Etika lidem neposkytne rady, jak dosáhnout cíle této cesty. A ani by neměla. Redukujeme-li etiku na směsici návodných pravidel, ztratí svůj smysl! To tvrdí ne jeden filosof...

Jsme-li však úplně ztraceni a nevíme, jak začít, obraťme se sami k sobě. Zaposlouchejme se do sebe. A možná zaslechneme vzdálené volání pravdy. Dovolme jí, aby nás oslovila. Pravdu se nesnažme hledat nebo z něčeho vyrazit. „Já mám pravdu,“ řekl novověký člověk. Opusťme již podobné fráze a vzpomeňme na Masaryka, když tvrdil, že pravda je jen jedna a také, že „pravda není jen otázkou suché abstrakce a spekulace. [...] Otázka pravdy je otázkou mravní; pravda zavazuje, na pravdě závisí správnost našeho poměru k životu a veřejnosti, správnost našich vztahů k lidem.“²⁰⁹ Takovou pravdu vlastnit nemůžeme. Ale lze v ní žít.

7) *Věčnost jako východisko před strachem ze smrti.* Strach ze smrti je dalším z fenoménů, který trápí mysl současného člověka. Ačkoli lidé plně vědě důvěřují, v otázkách smrti a posmrtného života není věda schopna přinést uspokojivé odpovědi (můžeme se přít, zda k tomu někdy vůbec dojde). K církvím se lidé vracet nechtějí a věda jim nepomůže. Jak vyřešit tuto patovou situaci? S otázkou smrti se musí každý člověk vypořádat sám za sebe. Masaryk nám přinesl jistá slova útěchy, neboť dospěl k závěru, že náš duch je věčný.²¹⁰ Současnému člověku to jistě stačit nebude. Není však lepší doufat v Masaryka, než se nechat ovládat strachem?

²⁰⁹ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*, s. 12.

²¹⁰ Zde si povšimněme jedné věci: Masaryk odmítal církevní učení, ale byl přesvědčen o nesmrtnosti lidského ducha. Není to zajímavý paradox?

3.3 O mravnosti a lásce

Masaryk ve svém výkladu o náboženství často zmiňuje pojem mravnost. Co pro něho znamenala? Jak ji chápal? Jak o ni usilovat? Můžeme mravnosti dosáhnout?

Masaryk mravnost nejprve vymezuje ve vztahu k náboženství. Nalézají mezi nimi věcného rozdílu. Apeluje na fakt, že „mravnost není náboženstvím a náboženství není mravností.“²¹¹ Masaryk přidává vysvětlení, že nábožensky založený člověk nemusí být nutně mravný, a naopak náboženství nám nezaručuje, že se mravnými skutečně staneme. Mravnosti je třeba při našem setkávání se s ostatními.²¹²

Dle Masaryka je mravnost v náboženství apriori obsažena. Chce čerpat tuto podobu mravnosti. Chce mravnost, jež bude mít náboženský charakter, a přitom nebude vycházet ze základu „zjevených“ náboženství. Taková náboženství (jak již víme) odmítá.²¹³

V souvislosti s rezervovaným postojem ke „zjeveným“ náboženstvím Masaryk pokračuje otázkou, zda lze vyvodit základní zásady mravnosti z vlastního rozumu, či nikoli. Líčí, že stejná otázka potrápila již nejednoho filosofa. Pro příklad staví proti sobě Kanta s jeho *kategorickým imperativem* a Huma, jenž mravnost opíral o cit, lásku a humanitu. Masaryk se nakonec přiklání k hledisku Huma: „Mít se rád – to je kodex vší mravnosti.“²¹⁴ Také nevidí důvod k tomu, aby byl cit stavěn proti rozumu. Naopak. Rozum má být v souladu s citem. Cit také pokládá za základní stavební prvek vší mravnosti.²¹⁵

Masaryk tvrdí, že novodobý koncept mravnosti má být tedy založen na citu. Nejdůležitější je, abychom milovali sami sebe a stejně tak i druhé. Zároveň si je plně vědom skutečnosti, že milovat ostatní stejnou měrou nelze. Svou lásku máme předně projevovat těm nejbližším: rodině. S úctou se máme chovat ke svým rodičům i k dětem. Masaryk se také vyjadřuje o vztahu mezi mužem a ženou. Tento vztah považuje za nejsilnější pouto vůbec, posvěcuje-li ho pravá láska (pravou lásku opírá o naději, neboť v ní se skýtá věčný život:

²¹¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*, s. 53.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ Tamtéž, s. 54.

²¹⁵ Tamtéž.

„Taková láska teprve je láskou, protože věčné věčnému nemůže být lhostejno, – věčnost nenastává teprve po smrti, věčnost je již teď...“²¹⁶).²¹⁷

Masaryk prohlašuje, že milovat bychom měli „positivně“ (tj. aktivně): „Často již nenávisť (na př. k národu druhému) pokládá se již za lásku k národu svému. Vyšší je, nemít té nenávisti, ale pozitivně milovat.“²¹⁸ Lásku také musíme těm, které milujeme, patřičně projevovat. Nejdůležitější je: mít rád sebe – *svůj úsudek, osobnost, individualitu*. Nemáme podléhat tlaku okolí či se snažit někomu zalíbit: „Odhodlejme se být svými! Nežijme na cizí účet, na cizí svědomí,“²¹⁹ apeluje Masaryk.²²⁰

Cit je tedy pro Masaryka základem mravnosti. Všechny city však nejsou dobrého charakteru. Špatné city by mohly mravnost kazit. Proto je nutné se vzdělávat: „[...] vzdělání právě proto, že cit je slepý, musíme citu svítit rozumem,“²²¹ tvrdí Masaryk. V procesu našeho sebezdokonalování máme kromě ducha posilovat i tělo.²²²

*

Nejsou Masarykovy myšlenky příliš zastaralé? Můžeme i zde od Masaryka čerpat poučení?

1) *Mravnost a náboženství*. Nelze opomenout, že Masaryk své úvahy o mravnosti opíral zejména o náboženství. Tato skutečnost může mít jednoduché opodstatnění. Zaprvé, zohledněme činitele, které působily na malého Masaryka během dětství. Zadruhé, měli bychom přihlídnout ke kontextu doby, v které Masaryk žil. Historici nemají v oblibě slůvko *kdyby*, ale uvažme: Kdyby Masaryk tvořil v současné době, vystavěl by koncept mravnosti na náboženských základech? Možná je tato otázka příliš povrchní. Můžeme se zeptat i jinak: Neobsahuje náboženství nějakou univerzální formuli, kterou Masaryk pochopil a nám se to jen nepodařilo...?

²¹⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*, s. 60.

²¹⁷ Tamtéž, s. 55-56.

Masarykův názor na ženy bude představen v následující kapitole.

²¹⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*, s. 56.

²¹⁹ Tamtéž, s. 59.

²²⁰ Tamtéž, s. 57-59.

²²¹ Tamtéž, s. 59.

²²² Tamtéž, s. 59-60.

2) *Láska jako jeden z prvků humanitních ideálů.* Masaryk lásku pokládal za velmi důležitou. Na základě jeho výkladu jistě nepochybně, když budeme tvrdit, že láska pro něho představovala jeden z *ideálů humanitních*. Co dnes můžeme říci o lásce my?

Láska nás provází po celý život. Na svět přicházíme, abychom byli milováni. Žijeme, a přitom se učíme milovat. Sebe. Ostatní lidí – naše rodiče, naše partnerské protějšky a vlastní děti. Milujeme je všechny. Tím pečujeme o odkaz lásky. A pak zase umíráme – obklopeni těmi, kteří zase nás milují...

Takovými lidmi jsme čím dál tím míň. Láska se nenápadně začíná vytrácet z našich životů. Čím je to způsobeno? „Vinu na tom nese současná doba,“ slýcháváme. To vinou nastalé doby máme stále méně času na své blízké. Ze všeho máme strach. Jsme prostoupeni stresem, protože máme málo peněz a mnoho práce. Tlačí nás tolik povinností, které musíme stihnout. A láska? Na lásku nezbyvá prostor. Ostatní přeci vědí, že je milujeme. Nemusíme jim to říkat. A nemusíme s nimi ani tolik být. Jenže milovaní lidé od nás odcházejí. Aniž by si to sami přáli, někdy nás musí opustit. Když odejdou, je už pozdě. Nám pak zbydou jen vzpomínky, výčitky a lítost.

Jednou z dominantních vlastností postmoderního člověka je sobeckost. A sobectví ubírá na mravnosti. My dnes neusilujeme o mravnost. Svalujeme vinu na dobu a všelijaké okolnosti – včetně práce. „Práce není ideálem, není posledním účelem...“,²²³ nutí nás k zamyšlení Masaryk. Jen člověk je ale zodpovědný za sebe a své jednání. Člověk si stanovuje priority. Ne doba – to my zatlačujeme lásku vlastní touhou po seberealizaci, uznání, moci... A to je ono sobectví. Nechceme-li být dál sobectví, začněme projevovat lásku. Jak prosté! Milujme své rodiny a učme děti, co je to láska. Nedávejme jim za příklad naše sobectví. Pokud naučíme budoucí generace, jak milovat, mravnost se postupně začne vracet do našeho bytí.

Masaryk nás nabádal, abychom milovali hlavně sami sebe. Sebelásku považoval za stavební kámen mravnosti vůbec. Nepleťme sebelásku s egoismem či sobectvím. Zdravá sebeláska je vyjádřena kladným vztahem k sobě samému. Když se dnes rozhlédneme kolem, zjistíme, že mnozí z nás trpí výrazným nedostatkem sebelásky. Cit pro sebelásku jsme

²²³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*, s. 57.

nahradili pocitem vlastní nedostatečnosti. Nemilujeme sebe samé. Mnohdy se až nenávidíme. Neuvědomujeme si svou individuální jedinečnost. Odmítáme se, protože se nepovažujeme za výjimečné. Chceme být „stejní jako...“ nebo „lepší než...“, ale nechce být těmi, kterými ve skutečnosti jsme. Napodobujeme druhé ve vzhledu i v jednání. Ve snaze přiblížit se domnělému ideálu dokonalosti potlačujeme své bytí. Takové jednání je neupřímné. Nejsme upřímní k sobě, potom ani k druhým. Lžeme všem. A se lži pěstovat mravnost nelze. *Žijeme na cizí účet, na cizí svědomí.*

Už před více jak 100 lety Masaryk kladl lidem na srdce, aby byli sví. Jeho myšlenka nebyla snad nikdy více aktuální než teď! Mějme na paměti, na čem Masaryk mravnost založil: nikoli na lži, přetvářce, nenávisti nebo neupřímnosti, ale na citu. Chybí-li nám však smysl pro cit, jak můžeme být mravní? Jak můžeme milovat druhé, když nemilujeme ani sami sebe?

3) *Vzdělání a jeho úloha.* Podle Masaryka nám má vzdělání dopomoci k tomu, abychom se skutečně stali mravnými. S touto úvahou lze souhlasit, neboť vzdělaný člověk má jistě větší šanci proniknout do hlubších sfér uvažování než nevzdělanec. I zde je však nutná obezřetnost, neboť i ten nejvzdělanější člověk nemusí být nutně mravným.

3.4 Ženy

Další oblastí zájmu TGM byl problém ženské rovnoprávnosti. Masaryk téměř celý svůj život bojoval proti reprodukování maskulinních předsudků a stereotypů namířených vůči ženám, usiloval o to, aby se ženy mohly svobodně vzdělávat, účastnit se veřejného života, podporoval ženská hnutí. Žen si velmi vážil, ctil je. Z těchto důvodů je Masaryk některými badateli (a badatelkami) považován za jednoho ze zakladatelů českého feminismu.²²⁴

Masaryk byl nejen zastáncem žen, ale i jejich obdivovatelem. Dokonce nám popsal svou představu dokonalé ženy. Vzor takových žen našel např. v dílech Williama Shakespeara – postava Porcie v *Kupci benátském*; Alexandra Sergejeviče Puškina – postava Taťány Lariny v románu *Evžen Oněgin*; dále u Elizabethy Barrett Browning –

²²⁴ BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*, s. 27.
BRABEC, Jiří. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka: fakta, úvahy, souvislosti*, s. 164.

postava Aurory Leigh ve stejnojmenné epické poémě; či u Charlotty Brontë – a její *Jane Eyre*. Tyto fiktivní postavy oplývají přesně těmi charakterovými vlastnostmi, kterých si Masaryk u žen považoval. Podle jeho názoru by ideální žena měla být: mravná, jemná a ušlechtilá, obětavá, nebojácná, zdravě důvěřivá, poctivá a upřímná. A samozřejmě by měla umět milovat.²²⁵

Masaryk takovou ženu skutečně našel – Charlottu Garrigue: „Své názory o ženě ustálil jsem si živým vzorem své ženy, jakož vůbec moje žena na vývoj a uzrání všech mých názorů a charakteru měla vliv nejrozhodnější a nejlepší.“²²⁶

3.4.1 Pohlavní demokraticismus

Nyní se blíže zaměříme na otázku rovnoprávnosti žen a mužů. V čem spočívá Masarykova obhajoba této rovnoprávnosti, kterou nazývá „pohlavním demokraticismem“?

Nerovnost mezi ženami a muži považuje Masaryk za nepřírozenou. Původ této nerovnosti nalézá v historickém vývoji a církvi. Podle Masaryka je třeba, aby společnost již překonala učení církve, v kterém jsou ženy podřizeny mužům. Je také nutné opustit nemravný názor, že ženy jsou zde především *pro pohodlí* mužského pohlaví.²²⁷

Masaryk kritizuje chování mužů, kteří považují své manželky za pouhé kuchařky a služky. Ačkoli existují ženy, pro které je péče o domácnost téměř životním posláním, ne všechny se v roli domácí hospodyně cítí dobře. Masaryk oceňuje ženy, které pracují i mimo dům. Popírá tvrzení, že ženy docházející do zaměstnání by nezvládaly pečovat o svou domácnost. Jsou-li ženy schopny věnovat se nějaké profesi, dokazují tím svou duchovní vyspělost a samostatnost. Ženy tohoto druhu očekávají od svých manželů jiné jednání než kuchařky a služky. Toho se mnozí muži obávají, a proto se snaží o zachování statu quo. Avšak proti emancipačním tendencím nestojí jen mnozí muži, ale i některé ženy. Sám Masaryk přiznává, že „je jistá emancipace, která je nesprávná,²²⁸ ale je třeba posunout

²²⁵ HOUŠKA, Vítězslav. *T. G. Masaryk známý i neznámý*, s. 26.

HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*, s. 37.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Mnohoženství a jednoženství*, s. 26.

²²⁶ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*, s. 51.

²²⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue a Marie FILIPOVÁ. *Masaryk o ženách: výběr citátů a sentencí*, s. 12.

²²⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 111.

se dál. Je nutné odhodit zakořeněné předsudky a stereotypy. To je cesta k obrodě společnosti a ke spravedlivému společenskému řádu.²²⁹

Masaryk se vyjadřuje, že jediné, co ženy odlišuje od mužů, je jejich tělesná stránka. Ženy, které se stávají matkami, jsou znevýhodněny tím, že se delší dobu musí věnovat pouze záležitostem spojených s mateřstvím. V důsledku toho muži uzurpovali téměř všechna zaměstnání pro sebe „a vtiskli tím celé osvětě do jisté míry mužský ráz.“²³⁰ Muži mají také od přírody více svalové hmoty. Ženy jsou v tomto ohledu vybaveny hůře. Z tohoto důvodu ženy nebudou pro některá povolání vhodnými adeptkami. V souvislosti s tím Masaryk také odmítá tvrzení, že ženy jsou slabšího intelektu. Tento předsudek byl rozšířen muži, kteří jím legitimizovali své dominantní společenské postavení a odepřeli tak ženám nárok na „učené“ profese. Avšak podle Masaryka mohou být ženy nejen spisovatelkami, ale i profesorkami, lékařkami a duchovními, dokonce i političkami.²³¹

Masaryk je přesvědčen, že ženy patří do politiky stejně jako muži. Je jen pozůstatkem minulých dob, že jim dosud nebylo umožněno účastnit se politického dění: „Ženy byly vyloučeny z vojenství, byly vyloučeny i z politiky.“²³² Masaryk se staví proti názorům, že se vstupem žen do politiky bude s národem konec. Naopak. Chceme-li, aby politika byla mravnou a podílela se na řízení společnosti, je nutné, aby se jí ženy účastnily. Masaryk předpokládá, že až bude ženám umožněno plně se podílet na veřejném i politickém životě, nastanou lepší časy.²³³

Masaryk dále tvrdí, že ženy a muži jsou si rovni nejen po stránce rozumové, ale i po stránce citové. Ženy nejsou apriori citovými bytostmi, za které jsou pokládány. Podle Masaryka podobné názory ženy jen vykořisťují a oslabují.²³⁴

²²⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 110-112.

²³⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue a Františka PLAMÍNKOVÁ. *O ženě*, s. 17.

²³¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 112.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*, s. 56.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Mnohoženství a jednoženství*, s. 16, 20.

²³² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, 116.

²³³ Tamtéž, s. 116-117.

²³⁴ Tamtéž, s. 114.

3.4.2 Rodina

Podle Masaryka má být rovnost mezi ženami a muži nastolena také v jednotlivých rodinách: „A já myslím, že tou rovností rodinný života získá a získá i život veřejný.“²³⁵ Ačkoli jsou muži nazýváni hlavami rodin, to ženám byla přiřknuta odpovědnost za jejich fungování a chod. O ženách se v otázce rodinného života hovoří neustále, o mužích však téměř vůbec. A to je chyba. Masaryk nás nabádá, abychom zaostřili svůj zrak na tradiční českou rodinu. Pokud to uděláme, zjistíme, že jí nechybí matka, nýbrž otec.²³⁶

Masaryk tvrdí, že „muž horuje o rodinném životě, ale ve většině případů sám si ho málo hledí.“²³⁷ Muži si vymýšlejí všemožné výmluvy, aby se mohli stranit svým manželkám a dětem. Muži se nikoho neptají. Činí to, co chtějí. Ženy jsou tak nuceny zůstat s dětmi doma, kde, dle názoru mnohých lidí, je jejich místo. Tím jsou ženy odříznuty od veřejného a politického života, kterého však mají právo účastnit se stejně jako muži. Ženy potřebují své muže a děti otce. Otcovství má být rovno mateřství. Oba rodiče se mají na rodinném životě podílet stejnou měrou. „Proč by žena byla od přírody víc ustanovena být matkou než muž otcem?“²³⁸ ptá se Masaryk.²³⁹

Co je to rodina a jak by měla vypadat? I zde má Masaryk jasno. Rodina je především „místem lásky konkrétní...“²⁴⁰ Rodinu připodobňuje škole. Rodina nás totiž učí a vychovává. Matka je vychovatelkou, otec spíše učitelem. Rodiče, již sami poučení ze svých chyb, by svým dětem měli jít příkladem. Skrze děti žijí dospělí nový život. Dle Masaryka by děti měly být vychovávány v rodině, v které jsou rodiče sezdáni. Děti potřebují dobrou matku a dobrého otce. I děti však učí a vychovávají své rodiče. Svou existencí umravňují jednání svých rodičů – matka s otcem se vyhýbají špatnému jednání, protože milují své děti. Masaryk lituje děti nemanželské. Tvrdí, že pocházejí z nemravného vztahu muže a ženy. Ani tyto děti nebývají v dospělosti dobré. Nemravné vztahy a děti, které z takových vztahů vzešly, mají na společnost špatný vliv.²⁴¹

²³⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 118.

²³⁶ Tamtéž, s. 109.

²³⁷ Tamtéž, s. 110.

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Tamtéž, s. 109-111, 115.

²⁴⁰ HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*, s. 40.

²⁴¹ MASARYK, Tomáš Garrigue a Marie FILIPOVÁ. *Masaryk o ženách: výběr citátů a sentencí*, s. 14-16.

3.4.3 Manželství a monogamie

Masaryk také komentuje „institut“ manželství. Jak jsme již zmínili, heterosexuální manželský svazek považuje pro výchovu dětí za nezbytný. Je však naší povinností vdávat se a ženit?

Manželství má pro Masaryka vysokou hodnotu. Vysvětluje, že základem každého manželství je upřímná láska a velmi intimní přátelství muže a ženy. V manželství pak dochází ke spojení zdravého těla a zdravé duše s tělem a duší druhé osoby. Tímto sloučením „individuí“ vzniká „nový nadindividuální život“. Masaryk manželství nenazývá soužitím dvou pohlaví nebo právním institutem. Považuje ho za odpovědnou, stálou, vytrvalou a neúnavnou službu a spolupráci, která je uskutečňována ve jménu upřímné a pravdivé lásky.²⁴²

Masaryk je také přesvědčen, že vstoupí-li osoby dobrovolně do takového svazku, měly by si být věrné. Souhlasí, že sexuální pud je mocný, nicméně lidé mu nesmí podléhat a musí jej zkrotit rozumem: „Čím silnější pud, tím více musí být ovládán.“²⁴³ Masaryk pochybuje o tvrzení, že pokud nevyhovíme našim nejsilnějším pudům, onemocníme. Podobná doporučení však vyhovují právě těm osobám, které jimi ospravedlňují vlastní polygamní styl života. Pouze v monogamickém manželství vidí Masaryk smysl. Věrnost manželů posiluje jejich ducha a přispívá ke všeobecné mravnosti.²⁴⁴

Masaryk poukazuje na skutečnost, že manželství není pro všechny. Někteří lidé manželství odmítají, neuznávají ho. Jiní se pro něho už z principu nehodí. Pro některé manželství nepředstavuje nic než bezvýznamnou společenskou povinnost. A ti, kteří se nechávají ovládat sexuálními pudy, by na sňatek neměli pomýšlet vůbec. Masaryk hovoří také o tom, že není vhodné, aby lidé uzavírali sňatek příliš brzy. Mnoho mužů a žen vstupuje do manželství neuváženě-předčasně, což může vést k problémům. Za jeden ze zdrojů manželských svárů Masaryk považuje prostituci – nazývá ji rakovinou společnosti, která je státem tolerována a chráněna. Pokud manželství nefunguje,

²⁴² MASARYK, Tomáš Garrigue. *Mnohoženství a jednoženství*, s. 21.

MASARYK, Tomáš Garrigue a Marie FILIPOVÁ. *Masaryk o ženách: výběr citátů a sentencí*, s. 13.
HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*, s. 39.

²⁴³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Mnohoženství a jednoženství*, s. 22.

²⁴⁴ Tamtéž.

doporučuje se rozvod, tvrdí Masaryk. Podle jeho názoru rozvod není řešením. Lidé musí přistupovat k manželství tak, aby rozvody nebyly nutné. „Rozvod je jenom léčení symptomatické, může prospět v daném už případě, ale zla radikálně neodstraní,“²⁴⁵ shrnuje Masaryk.²⁴⁶

*

1) *Masaryk feministou*. Na otázku, zda byl Masaryk feministou, nelze jednoznačně odpovědět. Jak již víme, Masaryk neuznával rozvod a podle některých autorů odmítal také potraty.²⁴⁷ Můžeme polemizovat s tím, jak by se k Masarykovi a jeho názorům stavěly současné feministky. Pravdou ale zůstává, že Masarykův přístup k ženám byl v jeho době naprosto unikátní.

2) *Představa ideální ženy*. Je pochopitelné, že současní muži nebudou hledat vzor ideální ženy v dílech anglických spisovatelek 19. století, nicméně jejich představy se od těch Masarykových silně odlišují. Zatímco Masaryk oceňoval ženy pro jejich „vnitřní krásu“²⁴⁸, pro dnešní muže bývá často nejdůležitějším aspektem fyzický vzhled. V rovině osobní atraktivity dávají současní muži přednost *veselým, ochotným a otevřeným* ženám.²⁴⁹ Masarykova představa ženy mravné, poctivé či upřímné již není v aktuální. Muži takové ženy tolik nevyhledávají. Otázkou je, kolik žen „masarykovského typu“ dnes ve společnosti existuje.

3) *Emancipace*. V Československu v roce 1920 byly ženy plně zrovnoprávněny s muži. Právní záruky však nemohou garantovat, že po staletí pěstované předsudky vůči ženám budou zakrátko odstraněny. Dodnes jsou české ženy nuceny čelit některým předsudkům a stereotypům, které se nepodařilo vykořenit. Navíc se objevily nové problémy např. genderová diskriminace v zaměstnání.

Na druhou stranu můžeme říci, že emancipace žen proběhla relativně úspěšně. Ženy se plně vrátily do společenského života, získaly zpět ztracené sebevědomí, zbořily mýty

²⁴⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Mnohoženství a jednoženství*, s. 27.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 4, 22, 25, 27.

²⁴⁷ BRABEC, Jiří. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka: fakta, úvahy, souvislosti*, s. 172.

²⁴⁸ Pro tzv. vnitřní krásu používá současná psychologie termín *osobní atraktivita*. Protipólem toho je *atraktivita fyzická*.

²⁴⁹ ŠRÁMKOVÁ, Lenka, Panajotis CAKIRPALOGLU a Roman PROCHÁZKA. Vnímání atraktivity a vlastní body image. *Psychologie pro praxi*, s. 9.

o jemnosti a křehkosti svého pohlaví... Ženy se vyrovnaly mužům. A v některých oblastech muže dokonce předčí. Otázkou je, zda se pokračující emancipace nezačíná ženám vymýkat z rukou a zda tím ženy nesměřují k „nesprávné emancipaci“, před kterou varoval Masaryk.

Lidé by již v otázce rovnosti žen a mužů měli být moudřejší. Model společnosti, který je založen na dominanci jednoho pohlaví, se neosvědčil. Jsou-li někteří stále na pochybách, necht' se vrátí k Masarykovi – žena je rovna muži a muž je roven ženě.

4) *Rodina a děti*. Rovnost ženy a muže se úspěšně prosazuje také v oblasti rodiny. Otcovství začalo dohánět mateřství. Muži-otcové se více zapojují do rodinného života. Co je důležité, mnoho z nich to dělá z vlastní vůle, nikoli z donucení. Muži se více podílejí na péči o děti i na jejich výchově.²⁵⁰ Naprosto běžně pomáhají s chodem domácnosti. Ve většině českých rodin chodí do zaměstnání oba rodiče. Muž byl tímto sice ochuzen o roli výhradního živitele rodiny, nicméně žena se na muži stala méně závislou, což může z hlediska rovnosti prospět oběma partnerům. Fenoménu otcovství je dnes věnována stále větší pozornost. To lze deklarovat na množství vědecký studií, knih a článků, které se touto tematikou zabývají.

Současná fungující rodina se skládá z matky, otce a minimálně jednoho potomka. Můžeme se ptát, kolik takových rodin v ČR skutečně nalezneme. Řada učitelů může ze své praxe potvrdit, že rodin podobného typu je čím dál tím méně. Dnešní rodina často neplní svůj hlavní účel – není „místem lásky“: Manželé se nemilují, a dokonce ani dětem není projevoována láska.

Děti nejsou přiváděny na svět pouze proto, aby byly milovány. Někdy se stávají prostředkem k záchraně manželství. Někdy se rodí nechtěně. Děti jsou také zanedbávány, týrány, odkládány, ale i vražděny. I když má dítě to štěstí, že se narodí do rodiny milujících rodičů, ještě to neznamená, že dětství prožije šťastně.

Někteří rodiče vystavují své děti velkému tlaku, neboť skrze ně se snaží splnit si cíle, kterých sami nedosáhli. Jiní přetěžují své děti množstvím mimoškolních aktivit, protože se domnívají, že je to pro dítě to nejlepší. Jsou i rodiny, které poskytují dětem

²⁵⁰ V ČR mohou v současné době muži čerpat tzv. otcovskou dovolenou. Touto dovolenou se rozumí sedmidenní placené volno, při kterém otec aktivně pomáhá s péčí o novorozence.

bezmeznou lásku, ale patřičně nestimulují jejich rozvoj. Jiné děti, ač mohou být svými rodiči velmi milovány, nežijí ve fungující či úplné rodině, což často má negativní vliv na jejich duševní vývoj.

5) *Manželství*. Je otázkou, jaký význam má manželství pro současnou společnost. Uzavírají lidé manželství s myšlenkou založit „nový nadindividuální život“? Vstupují do manželství z „upřímné lásky“? Nebo jen kvůli dětem? Či z jiných důvodů? Degradovalo manželství na pouhý právní pojem?

Pokud dnes lidé vstupují do manželského svazku, činí tak spíše v závěru mladé dospělosti.²⁵¹ Jiní uzavírají sňatek z ryze pragmatických účelů. A někteří žijí se svými partnery a partnerkami po celý život nesezdáni. Manželství skutečně není pro každého.

Předpokládejme, že žena a muž se berou z „upřímné lásky“. I přes to je rozvodovost v ČR relativně vysoká.²⁵² Důvody, které vedou k ukončení manželství, jsou různé: nezáměr o rodinu, závislosti, sexuální neshody a samozřejmě i nevěra.²⁵³ Nevěra je fenomén starý jako lidstvo samo. Nevěře nepodléhají jen muži, ale i ženy. Zajímavé je, že důvody, kterými se lidé snaží ospravedlnit „nemravné chování“, se od dob Masaryka nezměnily. Nevěra, zejména pak ta mužská, je stále obhajována vědci a lékaři, kteří ji nejčastěji nazývají přirozeným jevem.²⁵⁴

Prostituce přetrvává. Přizpůsobila se nastalé době a jejím nárokům. Je bláhové si myslet, že se jí podaří vymýtit. Daří se také mileneckým vztahům. Není divu. V dnešním internetovém světě lze během několika minut najít tajnou partnerku nebo tajného partnera.

Masarykovy představy o manželství a rodině mohou být pro mnohé nedostižným ideálem. Poučit se z nich však lze. I když v jistém směru mohou být jeho myšlenky považovány za zastaralé, neboť Masaryk řeší pouze heterosexuální manželství

²⁵¹ Mladá dospělost – období lidského života mezi 20-32 rokem života.

²⁵² Podle dat ČSÚ bylo v ČR v roce 2018 uzavřeno cca 54.000 manželství, z toho bylo cca 24.000 párů rozvedeno.

²⁵³ Dosud se nepodařilo přesně změřit, kolik procent sexuálně aktivních lidí v ČR má s nevěrou zkušenost, ale obecně se uvažuje, že nevěra se týká 40-50 % žen a mužů.

²⁵⁴ Nevěrou se zabývají např. MUDr. Radim Uzel, CSc.; PhDr. Petr Weiss, Ph.D; doc. MUDr. Jaroslav Zvěřina, CSc.

a heterosexuální rodinu. Homosexualitu pochopitelně nezmiňuje, nicméně Masarykovy úvahy by jistě bylo možné vztáhnout i na homosexuální vztahy.

3.5 Alkoholismus z hlediska etiky

Co také ničí lásku, manželství, rodinu a podněcuje sexuální pudy? Masaryk prohlašuje, že je to alkohol.²⁵⁵ Další zastavení tedy věnujeme Masarykovým úvahám o alkoholismu.

Masaryk nazývá alkohol jedem, který může člověka zničit. Kritizuje stát, který prostřednictvím daní na alkoholu profituje: „Dnes ještě celá politika jest hospodskou. Stát udržuje se daněmi z kořalky, lihovin.“²⁵⁶ Poukazuje na vysokou spotřebu alkoholických nápojů doma i ve světě. Požívají všichni: muži, ženy i děti, svobodní i sezdaní, bohatí i chudí.²⁵⁷

Masaryk srovnává jeho dobu s časy předešlými. Je přesvědčen, že alkohol se pil v určité míře vždy, avšak nikde ne s takovou pravidelností jako nyní. Alkohol se postupně stal relativně levnou a dostupnou poživatinou. Hovoří o tom, že už na počátku 19. století byla nejoblíbenějším národním nápojem kořalka. Ta prý však byla brzy nahrazena pivem.²⁵⁸

Masaryk upozorňuje na nenápadně vzrůstající alkoholismus, jehož příčinu nalézá právě v pití piva: „Nynější alkoholismus jest pivařstvím.“²⁵⁹ Lidé již dávno nepijí pouze během oslav nebo při jiných slavnostních příležitostech. TGM tvrdí, že pijáctví se stalo zvykem, který je lidmi odůvodňován různě: O víně se hovoří jako o nápoji, který dodává tělu sílu, jež je třeba při fyzické práci a námaze. Víno (a rovněž ostatní alkoholické nápoje) jsou označovány za lék. V pivě pak jsou látky, které vyživují tělo. Alkohol také zahřeje v zimě, dovolí hlavě odpočinout nebo zapomenout, přináší radost, je zdrojem inspirace při umělecké tvorbě apod.²⁶⁰

²⁵⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *O alkoholismu*, s. 16-17.

²⁵⁶ Tamtéž, s. 20.

²⁵⁷ Tamtéž, s. 3-5.

Masaryk uvádí, že na jednoho obyvatel Rakouska-Uherska připadalo v letech 1898-1900 cca 9,37 litrů čistého lihu (pohlaví ani věk respondentů nebyly zmíněny).

²⁵⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *O alkoholismu*, s. 5-7.

²⁵⁹ Tamtéž, s. 7.

²⁶⁰ Tamtéž, s. 7-8.

Podobnou argumentaci považuje Masaryk za výmluvnou. Tvrdí, že přibývá stále více těch, kteří neúměrným požíváním alkoholu destruuji svá těla a své rodiny. Přidává příklady z oblasti sportu, vojenství a vědy, na kterých deklaruje, že užívání alkoholu není prospěšné, jak se mnozí domnívají. O alkoholu prohlašuje, že je především jedem, který otravuje organismus i poté, co si na něho tělo zvykne.²⁶¹

Podle Masaryka alkohol nesšírá jen hmotu, ale především ducha. Vysvětluje, že stane-li se člověk na alkoholu závislým, rázem se začne dívat na svět z jiné perspektivy, začne o životě uvažovat jinak. Alkohol totiž ochromuje mysl i rozum. Pod vlivem alkoholu lidé nejsou schopni přemýšlet či správně jednat. Pití ničí také citovou stránku člověka. Lidé propadlí alkoholu jsou hrubí, až ukrutní. Stávají se sobeckými, což nejvíce pociťuje *pijákovo* okolí. Lihoviny dále oslabují volní vlastnosti. Alkoholici nejsou schopni se racionálně rozhodovat, zanedbávají vše, čemu se doposud plně věnovali, včetně péče o sebe sama. Alkoholismus představuje chronický, degenerativní proces celého duševního žití, jest docela patrně subethický, neethický a protiethický celkový stav jedince a společnosti,²⁶² shrnuje Masaryk.²⁶³

3.5.1 Abstinenci k novému společenskému řádu

Dosavadní Masarykovy úvahy nás svádí k závěru, že alkohol a etika se vylučují. Jak konkrétně?

Masaryk se domnívá, že nastalá doba požaduje vytvoření nového etického základu, který by odpovídal potřebám moderního člověka. Tento základ má být založen na *harmonii a energii*.²⁶⁴

Do roviny *harmonické* zahrnuje Masaryk schopnosti, vlohy a výchovu. Toto vše má směřovat k pěstování dobrých charakterových vlastností člověka. V rovině, jež nazývá *energickou*, spatřuje hlavní účel v začlenění jedince do společnosti, v níž má individuuum dovršit svůj osobnostní vývoj. Člověk má přijmout odpovědnost za sebe i druhé, má plnit

²⁶¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *O alkoholismu*, s. 8-10.

²⁶² MASARYK, Tomáš Garrigue. *O ethice a alkoholismu*, s. 11-12.

²⁶³ Tamtéž, s. 10-12.

²⁶⁴ Tamtéž, s. 12.

povinnosti, které mu společnost uložila, a svou činností by měl také přispívat k jejímu pozvednutí.²⁶⁵

Masaryk je přesvědčen, že jsme změnili pohled, kterým se dnes díváme na sebe i jeden na druhého. Lidé touží být silnými osobnostmi po všech stránkách. A vyžadují to i na ostatních. Lidé chtějí, aby druzí byli energičtí, aby oplývali silnou vůlí a aby byli pracovití, vytrvalí... Znakem moderní doby je, dle Masaryka, individualismus. Lidem už nestačí následovat a poslouchat „vyvolené“, jako tomu bylo v dřívějších dobách. Lidé již sami chtějí o sobě rozhodovat a samostatně pracovat na plnění společenských cílů. Avšak aby člověk dokázal splnit to, co si předsevzal, musí být dostatečně iniciativní, mít odvalu, musí myslet, musí se vyvarovat špatným citům a špatnému jednání. Etika lidem v jejich snažení o *sebeurčení* a *sebeovládání* pomůže. Je ovšem nutné, aby se vyvarovali alkoholu, který vše kazí.²⁶⁶

Je abstinence skutečně řešením? Masaryk abstinenci pokládá za jeden z nejdůležitějších fenoménů nové doby. Zastává názor, že rozhodujícím faktorem není sama abstinence, ale náš přístup k ní. Lidé by o abstinenci měli smýšlet jako o prostředku, skrze který se podílí na tvoření nového světového názoru (abstinence je tedy součástí Masarykova kréda „sub specie aeternitatis“²⁶⁷). Odmítají-li lidé alkohol z důvodu dosažení vlastního klidu či uspokojení, pak se jedná pouze o abstinenci *mechanickou*. Ta je ve své podstatě v mnohém podobná neabstinenci a alkoholismu. „Budoucnost patří střízlivým, totiž těm, kdož se rozhodli pro vyšší, mravnější světový názor a způsob života,“²⁶⁸ shrnuje svou úvahu Masaryk.²⁶⁹

*

Představa, v které společnost dobrovolně odmítne alkohol a abstinencí bude usilovat o vytvoření nového etického světového názoru a životního stylu, je zatím utopií. Lidé – postrádající smysl života, konečný smysl a jakékoli duchovní ukotvení – se alkoholu vzdají jen s těžší. Aby se tak stalo, musí nejdříve nalézt sebe sama. Teprve potom mohou usilovat

²⁶⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *O ethice a alkoholismu*, s. 12.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 12-14.

²⁶⁷ Sub specie aeternitatis – pod zorným úhlem věčnosti.

²⁶⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *O ethice a alkoholismu*, s. 29.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 26-29.

o dosažení vyšších duchovních úrovní. Masarykovy úvahy o alkoholu, alkoholismu a abstinenci mají zcela jistě filosofickou, a i historickou hodnotu, ale postmoderní člověk v nich inspiraci či poučení zatím spíše nenalezne.

4 TGM jako politik

Co pro Masaryka znamenala politika? Kteří českoslovenští a čeští prezidenti se ve svém smýšlení o politice Masarykovi přiblížili?²⁷⁰ V jaké kondici se nachází současná česká politika a demokracie?

4.1 Masaryk a politika

Masaryk vysvětluje, že politika je tvořena pocity a myšlenkami jednotlivců. Je mylné se domnívat, že politika určuje osud národa. Masaryk zdůrazňuje, že jsou to lidé, kteří o všem rozhodují.²⁷¹

„[...] politická činnost není nejvydatnější činností pro národ a člověčenstvo,“²⁷² prohlašuje Masaryk. Chtějí-li se lidé i tak politikou zabývat, musí sledovat domácí i zahraniční politické dění. Jedině tak budou schopni se v politice orientovat. K politice by měli přistupovat „induktivně“ – musí o ní samostatně přemýšlet. Lidé by se neměli spokojit s názory, které slyší, nebo s informacemi, které čtou. Politici totiž často využívají žurnalistiku ve vlastní prospěch. Pokud se člověk omezí pouze na mínění druhých, bude pěstovat politiku „deduktivní“. Ta je charakteristická prázdnými frázemi, idealismem a utopismem.²⁷³

O politice Masaryk hovoří také jako o „vůdcovství“. Avšak aby se lidé stali schopnými politickými „vůdci“, musí se v politice vzdělávat. Politika vyžaduje pozorování, analyzování a hodnocení, proto ji Masaryk považuje za vědu. Politiku dělí na *teoretickou* a *praktickou*. Teoretická politika poskytuje lidem soustavu potřebných poznatků a znalostí, politika praktická je pak přímým „návodem k politizování“. Vedle toho je třeba věnovat se studiu historie vlastního národa a historii vůbec. Historie a dějiny filosofie pomáhají směřovat politické myšlení. Dokonce jsou nutné k tomu, aby lidé mohli jasně politicky myslet. Bez samostatného myšlení politiku provozovat nelze.²⁷⁴

²⁷⁰ Řeč bude pouze o demokratických prezidentech.

²⁷¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Dva projevy Tomáše Garrigua Masaryka ke studentstvu: 1850-1937*, s. 18.

²⁷² Tamtéž.

²⁷³ Tamtéž, s. 30-33.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 30-31.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nesnáze demokracie: dvě úvahy*, s. 10-11.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Student a politika*, s. 7.

Masaryk považuje politiku za mravnost. Je pro něho také „jednáním a rozhodováním“. V politice není místo pro pochybovačnost. Politika vyžaduje rozhodnost. Při rozhodování je nutné používat rozum, ale i cit, neboť: „[...] city bez rozumu jsou slepé, rozum bez citů je suchý.“²⁷⁵ Důležitá je dále „trpělivost“: „Bez trpělivosti nikdo nedojde k politickému cíli.“²⁷⁶ Masaryk konstatuje, že právě netrpělivost je jedním ze znaků českého národa.²⁷⁷

Chce-li být politik „dobrým“ politikem, měl by se, dle Masaryka, držet tří základních zásad: Zprvé, na veřejnosti by měl řečnit pouze tehdy, bude-li to nezbytně nutné. Zadruhé, politik musí umět odhadnout, kdy je ta správná chvíle, aby veřejně vystoupil. Zatřetí, politik nesmí lhát – politika musí být mravná: „Kdo nelže a nezapírá pro prospěch své přesvědčení, kdo nepochlebuje ani jednotlivcům ani masám, kdo se nepřetvařuje – to jsou zlatí mužové, ti prospějí národu.“²⁷⁸ Politik se nesmí nechat zlákat mocí a bažít po politických funkcích. Masaryk poukazuje na to, že politika je „celkem“. Je úkolem politika usilovat o včleňování národní politiky do světové politiky, neboť jen tak bude onen celek zachován.²⁷⁹

Politika „není mluvením“, nýbrž prací. Masaryk tím ale nemá na mysli jen práci pro politickou stranu či práci v ní. Hovoří o tom, že Češi by měli usilovat o to, aby se celá politika stala „prací o život“. Práce také souvisí s demokracií: „Demokratická rovnost udržuje se prací všech. [...] Člověk, který pracuje pro sebe a své, je demokratem,“²⁸⁰ prohlašuje Masaryk.²⁸¹

4.1.1 Pár slov k demokracii

Co dalšího Masaryk píše o demokracii? Kořeny moderní demokracie nalézají v humanitních ideálech osvícenství: „Eticky je demokracie zdůvodněna jako politické

²⁷⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Student a politika*, s. 33.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 34.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 17, 33-34.

²⁷⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Dva projevy Tomáše Garrigua Masaryka ke studentstvu: 1850-1937*, s. 22.

²⁷⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 116.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Dva projevy Tomáše Garrigua Masaryka ke studentstvu: 1850-1937*, s. 19, 32.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nesnáze demokracie: dvě úvahy*, s. 14.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Student a politika*, s. 34.

²⁸⁰ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nesnáze demokracie: dvě úvahy*, s. 10.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Student a politika*, s. 12.

²⁸¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 107.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Dva projevy Tomáše Garrigua Masaryka ke studentstvu: 1850-1937*, s. 17, 30.

uskutečňování lásky k bližnímu.“²⁸² Tvrdí také, že demokracie má blízko k vědě. Demokracii považuje za *antropokracii*, jež se staví proti teokracii. Demokracie pro Masaryka představuje „světový názor.“ Nenazývá ji vládou lidu, ale považuje ji za „lidovou životní správu“: „Administrace je vlastní úlohou demokracie.“²⁸³ Demokracie lidi nabádá, aby vedli své životy v řádné pospolitosti. Avšak lidé musí být k demokracii vedeni. Různé svobody automaticky nezajišťují, že společnost bude demokraticky jednat. O demokracii se lidé musí učit a musí se „k demokracii vychovávat“. Demokracie sama o sobě lid nevychová. Masaryk uznává, že demokratická výchova je těžkým úkolem, nicméně lidé to nesmí vzdát.²⁸⁴

Demokratická politika musí být svobodná. Demokratický politik musí být „pravdivým a prostým“ a musí naslouchat společnosti. Nesmí být slepý k požadavkům lidí. Musí být dobrým „vůdcem“, nikoli pánem: „Vůdcem dobrým bude ten, kdo dovede sloužit, a kdo cítí, že sám je veden a veden být chce,“²⁸⁵ píše Masaryk.²⁸⁶

Masaryk si je plně vědom skutečnosti, že demokracie skýtá mnoho nedostatků. Lidé navíc chybují a budou se dopouštět chyb i v demokracii. Lze však o všem svobodně hovořit, vše veřejně kritizovat. Demokracie je hovorem, diskusí. A diskusi lze vést tam, kde panuje důvěra. Je však nutné, aby lidé ve snaze o odstranění nedostatků demokracie nepotlačovali samu demokracii.²⁸⁷

4.2 Demokratičtí nástupci TGM

Co o politice soudí českoslovenští a čeští (demokratičtí) prezidenti? Přiblížili se Masarykovým politickým názorům?

²⁸² ČAPEK, Karel. *Čtení o T. G. Masarykovi*, s. 169.

²⁸³ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nesnáze demokracie: dvě úvahy*, s. 13.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 8-9, 13-15.

ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*, s. 191.

²⁸⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*, s. 57.

²⁸⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*, s. 105.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nesnáze demokracie: dvě úvahy*, s. 14.

ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*, s. 190.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 189-190, 192.

4.2.1 Edvard Beneš a politika

Beneš nazývá politiku „nejdůležitější společenskou činností“, která usiluje o celkové zdokonalení lidského života. Opírá ji o mravnost. Považuje ji za vědu, která má blízko k sociologii. Chtějí-li se lidé zabývat politikou, musí studovat společenské vědy – ekonomii, geografii, historii, právo, psychologii atd. Jedině tak totiž budou schopni porozumět poměrům ve společnosti.²⁸⁸

Politika je pro Beneše také „nejvyšším uměním“. Politiku přirovnává k uměleckému dílu. Umělec zanechává část svého já v díle, které tvoří. A politik jedná stejně. Do politiky „vkládá“ své myšlenky, názory a postoje a otiskuje tak do ní část svého ducha.²⁸⁹

Schopný politik by měl být, dle Beneše, *vědcem*, ale i *umělcem*. Politik musí být také pozorovatelem a analytikem, rovněž psychologem. Úspěch politika nejvíce závisí na tom, jak je schopen pracovat s „přítomností a budoucností“. Politik musí umět číst v přítomnosti, neboť to, co udělá *ted'*, projeví se až *poté*. „Rozum, intuice a cit“ mu v jeho odhadech pomohou. Politik nesmí být více vědcem, nebo více umělcem. Tyto dvě složky musí být v rovnováze. Často to tak není. Proto jsou někteří politici „horší“ a jiní „lepší“.²⁹⁰

O demokracii Beneš prohlašuje, že je systémem „všeobecného hlasovacího práva a hájí rovnost a stejnou absolutní hodnotu každého jedince.“²⁹¹

4.2.2 Václav Havel a politika

Pro Havla je politika především „službou bližním“. Politiku, podobně jako Masaryk, slučuje s mravností. Upozorňuje, že člověk, který separuje mravnost od politiky, chová se velmi nemravně a nepoliticky. Mravnost, morálka a etické zásady jsou „základem každého státu – každé svobodné, demokratické a spravedlivé společnosti“. Politika ztrácí svůj smysl, když postrádá *mravnost, lásku k bližnímu, lásku k pravdě*, ale i *dobrou vůli, slušnost, rozum, smysl pro spravedlnost a odpovědnost*.²⁹²

²⁸⁸ PATOČKA, Jan. *Edvard Beneš filosof a státník*, s. 301-302.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 302.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 302-304.

²⁹¹ Tamtéž, s. 304.

²⁹² HAVEL, Václav, Radim PALOŮŠ a Ivan M. HAVEL. *Hovory s Havly: dálkové rozhovory s Václavem Havlem a s Ivanem M. Havlem*, s. 16-18.

Politik nemá usilovat o *moc* a neměl by se ve své činnosti soustředit pouze na *ekonomické zájmy*.²⁹³

Podle Havla je demokracie především výzvou k *odpovědnosti*. Demokracie musí vyrůstat ze svobodné soutěže politických subjektů a musí být podněcována společností zespod.²⁹⁴

4.2.3 Václav Klaus a politika

Klaus tvrdí, že člověk je výrazem svých zájmů. Zájmy podněcují jeho jednání. Mají-li lidé společné zájmy, vznikají mezi nimi dobré vztahy. Naopak – jsou-li zájmy lidí odlišné, může mezi nimi dojít až nepřátelství. Na základě této úvahy Klaus vyvozuje, že „[...] politika opravdu není nic jiného než přirozený výraz nebo spíše vyjádření zájmů.“²⁹⁵

Klaus politiku dále dělí na „politiku nepolitickou“ a „politiku veřejnou“. „Nepolitická politika“ se odehrává výhradně „za zavřenými dveřmi“, bez zraků veřejnosti. A Klaus takový druh politiky odsuzuje. „Politika veřejná“ je opakem „politiky nepolitické“. Podle Klause se „pravá“ politika nachází přesně mezi „politikou nepolitickou“ a „politikou veřejnou“.²⁹⁶

Klaus odmítá existenci „politické etiky“. Podle něho ji politici využívají pouze jako nástroj v politických bitvách. Politici neusilují o etiku v pravém slova smyslu. Mluví pravdu i lžou, stejně jako ostatní lidé. Klaus také odmítá tvrzení, že politik má moc. Politik může mít jen vliv – větší, nebo menší. Navzdory této úvaze Klaus prohlašuje, že velmi mocným se stává politik právě ve funkci prezidenta ČR.²⁹⁷

Hloubka české demokracie je, dle Klause, srovnatelná s demokraciemi zemí Západu.²⁹⁸

²⁹³ KROUPA, Daniel. *Masaryk – Patočka – Havel: úvahy a studie z let 1979-2017*, s. 215.

²⁹⁴ HAVEL, Václav, Radim PALOÚŠ a Ivan M. HAVEL. *Hovory s Havly: dálkové rozhovory s Václavem Havlem a s Ivanem M. Havlem*, s. 13.

KROUPA, Daniel. *Masaryk – Patočka – Havel: úvahy a studie z let 1979-2017*, s. 215.

²⁹⁵ KLAUS, Václav a Petr HÁJEK. *Václav Klaus narovinu: hovory V. K. s Petrem Hájkem nejen o tom, co bylo, je a bude*, s. 75.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 76.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 88, 93-95, 100.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 95.

4.2.4 Miloš Zeman a politika

Zeman říká, že politiku lze definovat různě. Pro něho samotného je politika „především bojem proti blbosti, a to včetně blbosti vlastní.“²⁹⁹ Zeman vysvětluje, že lidé o této stránce politiky téměř nehovoří, což chápe, ale považuje to za chybu.³⁰⁰

Politiku dělí na „politiku kuloárovou“ a „politiku veřejnou“: „Kuloárová politika, to jsou výměnné obchody a výměnný obchod znamená: Já na tebe něco neprásknu, když ty na mě něco nepráskneš,“³⁰¹ vysvětluje Zeman. „Politika veřejná“ je naproti tomu plně transparentní a o takovou politiku musí lidé usilovat.³⁰²

Pro Zemana je politika také běžným zaměstnáním. Prohlašuje, že lidé vstupují do politiky ze dvou důvodů: chtějí funkce, nebo chtějí něco vykonat. Úspěšný politik svou cestu začíná v komunální politice, kde musí setrvat minimálně čtyři léta. Během této doby slouží své *obci* a získává si potřebnou podporu spoluobčanů. Je-li schopný, pokračuje do krajské politiky, kde musí setrvat další čtyři roky. Teprve po uplynutí osmi let je takový člověk připraven vstoupit na půdu Parlamentu ČR. Nejdůležitější je, aby politik byl politikem – musí být expertem v tom, co dělá. Také musí velmi dobře umět pracovat s informacemi. A je nutné, aby netoužil „po moci pro moc“.³⁰³

Podle Zemana se o demokracii hovoří čím dál tím méně.³⁰⁴

*

V Čapkově knize *Čtení o T. G. Masarykovi* nalezneme, že Masaryk měl proniknout do politiky skrze filosofii, že Masaryka přivedl k politice Platón. Čapek také tvrdí, že Masaryk považoval vztah politiky a filosofie za velice úzký: „Politika je mu [Masarykovi] praktickou realizací filosofie; a filosofie, to je vědecké hledání odpovědí na otázky kladené životem praktickým, to znamená politickým,“³⁰⁵ píše Čapek.³⁰⁶

²⁹⁹ ZEMAN, Miloš. *Jak jsem se mýlil v politice*, s. 209.

³⁰⁰ Tamtéž, s. 209-210.

³⁰¹ BROŽ, Jozef a Miloš ZEMAN. *Kdo je Miloš Zeman: [exkluzivní výpověď]*, s. 60.

³⁰² Tamtéž.

³⁰³ Tamtéž, s. 25, 51, 55-56, 60, 82, 91.

ZEMAN, Miloš. *Jak jsem se mýlil v politice*, s. 5.

³⁰⁴ BROŽ, Jozef a Miloš ZEMAN. *Kdo je Miloš Zeman: [exkluzivní výpověď]*, s. 35.

³⁰⁵ ČAPEK, Karel. *Čtení o T. G. Masarykovi*, s. 167.

³⁰⁶ Tamtéž.

Zohledníme-li Čapkovy výroky a přihlédneme-li k tomu, co o politice psal sám Masaryk, můžeme říci, že TGM o politice uvažoval spíše jako filosof než jako politik.

V Benešových úvahách lze nalézt jisté podobnosti s úvahami Masaryka. Není se čemu divit. Masaryk byl Benešovi průvodcem i učitelem. Jejich vztah je připodobňován k „poměru profesora a žáka“.³⁰⁷ Masaryk Beneše v mnohém ovlivnil a jistě měl vliv i na jeho politické smýšlení.

Zajímavější je ovšem Havlovo hledisko. Havel nejenže často navazuje na Masaryka, ale jakoby Masarykovy myšlenky aktualizoval, přizpůsobil nastalé době a dál rozvíjel. Havel byl zatím prvním prezidentem ČR, který obnovil diskurz o mravnosti a politice v masarykovském stylu. Havlovi nástupci se o tom zmiňují jen náznaky, nebo vůbec. Stejně jako Masaryk – i Havel smýšlel o politice filosoficky. Klaus a Zeman takoví nejsou.

Současná česká politika je od představ Masaryka, Beneše, ale i Havla hodně vzdálená. Politika se pro Čechy stala synonymem „něčeho podřadného, špatného, špinavého“. Lidé k ní přistupují „deduktivně“. Není považována za vědu, ale stala se předmětem zkoumání vědy jiné. Politika také již není mravností. Sama mravnost v politice chybí – a jak již víme, nejen tam. Žurnalistika je politikou stále využívána. Je dokonce zcela běžné, že politici jsou vlastníky některých novin a dalších informačních kanálů (což je pro mnohé občany v rozporu s demokratickým systémem).

Co říct o současném českém politikovi? Podle Čapka existují tři typy politiků: politici-romantici, kteří jsou charakterističtí snilkovstvím a neústupností; dále politici-realisté, kteří jsou urputnými workoholiky; a politici-klasicismu. To je politik, jenž „v sobě vyrovnává vědecké myšlení a praktické jednání“ (takovým politikem byl dle Čapka Masaryk).³⁰⁸ Kam můžeme zařadit dnešního průměrného politika? A lze ho vůbec nazývat umělcem?

Politici svádí boje o moc, o funkce i o voliče. Netouží být „národními vůdci“, ale „mocnými pány“. V politických bitvách se nebojí využít různých polopravd a lží k tomu, aby své soupeře udolali. Nepostrádají jen mravnost, ale i důstojnost a mnohdy i rozum a cit.

³⁰⁷ MASARYK, Tomáš Garrigue a Edvard BENEŠ, HÁJKOVÁ, Dagmar, Vlasta QUAGLIATOVÁ a Richard VAŠEK. *Korespondence T. G. Masaryk - Edvard Beneš: 1918-1937*, s. 6.

³⁰⁸ ČAPEK, Karel. *Čtení o T. G. Masarykovi*, s. 167.

Můžeme se domnívat, že to jsou důvody, proč laická veřejnost zaujímá k politice negativní postoj. Lidé-voliči se o politiku zajímají čím dál tím méně. Jsou unavení různými politickými excesy, skandály a volebními výsledky. Lidé sami sebe přesvědčili, že politiku a politiky napravit nelze. Mnozí tvrdí, že je lepší nechat politiku svému životu.

Demokracie je tu stále s námi, ale slábne. Proč? Lidé ji považují za samozřejmost. Demokracie se stala pouhou zárukou různých svobod. Stala se argumentem. Byla nezdravě zbyrokratizována. O pravé podstatě demokracie se hovoří a píše stále méně. Nebude-li demokracii věnována dostatečná pozornost, bude dál vyprazdňována a upozad'ována. O demokracii je třeba náležitě pečovat. Demokracie je jako květina – pokud nebude zalévána, uvadne. A nakonec zemře.

Existuje nějaké řešení, jak tuto *krizi* vyřešit? Postmoderní člověk s oblibou používá termín krize. Politická krize, krize demokracie, krize hodnot, osobní krize, ekonomická krize, uprchlická krize, životní prostředí v krizi...Chtějí-li lidé začít s jakoukoli nápravou čehokoli, musí se nejprve vyvarovat podobným pojmenováním. Je-li něco nazváno krizí, automaticky to v lidech vyvolá negativní pocity. Tyto pocity se stávají živnou půdou pro předsudky, stereotypy, a nakonec vedou ke skepsi, jež ústí do hlubokého nihilismu. A propadne-li člověk nihilismu, jen těžko v sobě najde sílu cokoli měnit nebo zlepšovat.

Filosofie a etika nenabízí žádné jasné řešení. Poukazují však na to, že „návod na všechno“ má každý člověk uvnitř sebe. Pokud lidé touží po společenské změně, je nutné začít „odspodu“ – tedy nejprve u sebe. Je třeba odhodit nihilismus a aktivovat to, co dělá člověka člověkem: začít myslet.

Že jedinec nic nezmůže? Omyl! Stačí se podívat na život T. G. Masaryka. Kolikrát šel „sám proti všem“? Není důležité, zda člověk dosáhne cíle, který sobě vytyčil. Podstatné je: pokoušet se o změnu, nelamentovat, inspirovat druhé svým jednáním a činy – zkrátka být dobrým příkladem (v učitelské profesi to platí dvojnásob). Lidé by se neměli snažit měnit druhé, ale sebe. To je cesta k nápravě politiky i demokratické společnosti. To je Masaryk.

5 TGM jako pedagog

Jak již víme, Masaryk byl středoškolským a vysokoškolským studentem, později se stal profesorem. O školství (a dalších fenoménech s ním souvisejících) nám zanechal celou řadu úvah a pouček. S některými Masarykovými výklady a doporučeními se nyní blíže seznámíme. Samozřejmě se je pokusíme porovnat se současným stavem českého školství.

5.1 Vzdělání a vzdělávání

Vzdělání má povahu odbornou, má být všeobecné a „založeno filosoficky“, tvrdí Masaryk. Všeobecné vzdělání nabízí lidem odborné znalosti z různých oblastí. Avšak vzdělání není jen pouhou sumou hotových vědomostí. Masaryk v něm nalézá hlubší význam. Zastává názor, že vzdělání musí vyrůstat z filosofického základu. Tento základ je velmi důležitý, neboť pomáhá člověku, aby se jeho poznání ubíralo správným směrem, nutí ho k přemýšlení. Bez toho není vzdělání vzděláním v pravém slova smyslu. Filosofie také napomáhá k tomu, aby si vzdělání uchovalo svou jednotu, aby bylo „celkem“.³⁰⁹

Podle Masaryka je nedostačující, vzdělává-li se člověk pouze proto, aby se stal expertem v oboru, který si zvolil. Vzdělání sice nabízí tuto možnost, avšak lidé, kteří usilují o skutečné poznání, o zahlédnutí „vševědoucnosti“, nesmí svůj zájem soustředit jen na jednu disciplínu. Specialisté se musí zajímat i o jiné vědy a musí vzájemně spolupracovat. Vědění totiž není o jednotlivinách, nýbrž o souvislostech. „Vědění jest živá vzájemnost, organismus.“³¹⁰ Není žádoucí vytrhovat jednotliviny z celku. Naopak. Jednotliviny se musí sjednocovat, aby bylo možné přiblížit se k jednotě vědění. „O mnohovědnost neběží, ale o harmonii celku, jednotnost.“³¹¹ V tom tkví jeden z účelů vzdělání.³¹²

Aby se lidé mohli vůbec vzdělávat, je nutné mít zorganizované dosavadní vědění – roztržiděné a systematizované poznatky. Studující člověk se musí učit postupně, po malých krocích.³¹³

³⁰⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. Roztržidění věd a škol. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 557.

³¹⁰ Tamtéž, s. 556.

³¹¹ Tamtéž.

³¹² Tamtéž, s. 556-557.

³¹³ Tamtéž.

Jakými pojmy má člověk začít a jak má v učení pokračovat? Masaryk odkazuje na školu, která s tím má člověku pomoci. Školní vzdělávání se nemá soustředit jen na předávání hotových znalostí, ale má studujícím pomoci koordinovat jejich proces učení. Děti by se již od nástupu do školy měly seznamovat s různými *metodami* učení, a zejména by se měly naučit samostatně myslet.³¹⁴

5.2 Vysokoškolským studentům

„Český a slovenský student má být především slušným člověkem,“³¹⁵ vyjadřuje se Masaryk v jednom ze svých projevů. V čem však spatřoval hlavní úkol vysokoškolských studentů? Čemu by během studií měli věnovat pozornost? A proč? Mohou se studenti zabývat politikou?

Masaryk tvrdí, že pro všechny studenty by mělo být nejdůležitější „vzdělávat se a připravovat se na život“, neboť tak nejvíce prospějí svému národu. Student se má předně vzdělávat v oboru, který si zvolil pro svou budoucí dráhu, avšak nesmí se stát pouze vyhraněným specialistou. Měl by usilovat o vzdělání nejen odborné, ale i o vzdělání všeobecné.³¹⁶

Student musí znát cizí jazyky. Pro ty, kteří se zabývají historií a literaturou, je to navíc nevyhnutelnou nutností. Jazyky otevírají člověku cestu k zahraniční literatuře a tím i k širšímu poznání. A jaké jazyky by se studenti měli učit? Masaryk uvažuje nad jazykem německým. Je toho názoru, že němčina může být vlivem společensko-politický okolností stále ještě užitečná. Vyučovat ji i na jiných školách než na univerzitách, nemusí být na škodu. Kromě němčiny by se studenti měli věnovat také nějakému světovému jazyku. Masaryk zmiňuje angličtinu, francouzštinu a ruštinu. Za nejlepší volbu považuje kombinaci německého a anglického jazyka. Masaryk studentům doporučuje, aby si navíc vybrali jeden ze slovanských jazyků. V souvislosti s tím hovoří o polštině, srbštině a znovu o ruštině. Další slovanský jazyk proto, aby student zušlechťoval svého „slovanského ducha“.³¹⁷

³¹⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. Čemu učit? *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 463-464.

³¹⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Dva projevy Tomáše Garrigua Masaryka ke studentstvu: 1850-1937*, s. 35.

³¹⁶ Tamtéž, s. 6, 20.

³¹⁷ Tamtéž, s. 6-11, 13-15.

Vedle toho se studenti mají zajímat o historii. V historii totiž nalézáme různé paralely a poučení. Historie také poskytuje přípravu pro budoucí politickou dráhu. Masaryk také řeší, zda se vysokoškolský student má zajímat o politiku (zároveň upozorňuje na skutečnost, že ve školách je studentům politika často zakazována). Masaryk usuzuje, že studenti by se politikou zabývat rozhodně měli. Zakazováno by jim to být nemělo, naopak by jejich zájem měl být podpořen. Proč? Studenti volí své politické zástupce – musí se tedy orientovat v politickém dění. Někteří ze studentů se budou sami v politice angažovat. Masaryk na studenty apeluje, aby se politikou zabývali „věcně“, aby ji studovali důkladně. Politika je totiž vědou a věda vyžaduje myšlení.³¹⁸

Podle Masaryka mají studenti pečovat o své tělesné i duševní zdraví. Doporučuje jim, aby pěstovali různé sporty, sdružovali se ve spolcích a aby navazovali přátelské vztahy. Studenti by neměli zapomínat na to, že jsou mladí, neboť šťastný je ten, „kdo v mládí je mlád,“³¹⁹ dodává Masaryk.³²⁰

5.3 Učitelům

V několika přednáškách věnovaným učitelům se Masaryk zabývá otázkami, jak mají pedagogové vést své žáky k mravnosti, jak je mají vychovávat, jak s nimi pracovat atp. Mohou Masarykovy poučky současnému učiteli pomoci?

5.3.1 Poznámky z pedagogiky a dětské psychologie

Masaryk prohlašuje, že veškerá výchova, která se realizuje na půdě školy, závisí na učitelově působení a na jeho vyučování. Učitel má být především sám sebou a jeho styl vyučování by měl být „stálý“.³²¹

V průběhu vyučování má být pozornost učitele zaměřena na jednotlivé žáky – všímá si jejich chování, soustředí se na jejich charakterové vlastnosti, osobnostní rysy, schopnosti atd. Učiteli by také nemělo uniknout, jak žák přistupuje k učení, jak pracuje. I to může o žákovi mnohé napovědět. Věnuje-li učitel svým žákům dostatečnou pozornost,

³¹⁸ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Dva projevy Tomáše Garrigua Masaryka ke studentstvu: 1850-1937*, s. 17-18.

³¹⁹ Tamtéž, s. 25.

³²⁰ Tamtéž, s. 24-25, 29-30.

³²¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ethické předměty ve školách. Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 653.

jeho výchova bude mít větší šanci na úspěch. Je vhodné, aby si učitel vedl „psychologický deník“, kam by si měl zapisovat poznámky z pozorování.³²²

V souvislosti s tím Masaryk píše, že zkoumal dětskou psychiku a dospěl k několika závěrům.³²³ Zaprvé, žáci používají rozum i smysly stejnou měrou. Masaryk se ohrazuje proti názoru, že žáci jsou „činní více smysly než rozumem“. Argumentuje jednoduchým příkladem, že se nelze „dívat bez myšlení“. Žákovy smysly a rozum jsou však lehce ovlivnitelné. Proto musí být učitel velmi opatrný, co žákům říká. Získá-li žák „nesprávný názor, pak nemůže se smysl náležitě vyvíjeti.“³²⁴ „Nesprávné názory“ vedou žáka k předsudkům a k *plochému myšlení*.³²⁵

Zadruhé, učitel by neměl malé žáky příliš zatěžovat pamětním učením. Žáci by se nejdříve měli naučit pozorovat a přemýšlet. Teprve pak je vhodné rozvíjet jejich paměť.³²⁶

Zatřetí, žákovo myšlení se kromě jiného opírá také o fantazii, která je, dle Masaryka, „naivnější“ než fantazie dospělého, a o „napodobivost“. „Napodobivost“ musí učitel u dítěte maximálně využít. Jak? „Dávati dítěti příklady.“³²⁷ Učitel by sám měl být žákům dobrým příkladem, neboť dítě nejvíce napodobuje „to, co vidí“. Učitel by měl příklady využívat rovněž z praktického života a z historie. Avšak i zde Masaryk apeluje na učitelovu opatrnost.³²⁸

Začtvrté, učitel musí hlídat a koordinovat dětskou „zvědavost“. Nechá-li se žakově „zvědavosti“ volnost, může mu to velmi uškodit. Děti se zajímají o vše a nejsou ještě schopny odlišit, co je hodno jejich zájmu, a co nikoli. Masaryk také poukazuje na to, že ne všechny děti jsou zvědavé: „Vidíme dosti tupých dětí,“³²⁹ dodává.³³⁰

³²² MASARYK, Tomáš Garrigue. Ethické předměty ve školách. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 653.

MASARYK, Tomáš Garrigue. Z dětské psychologie. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 393.

³²³ Výsledky Masarykova pozorování se vztahují na žáky „národní školy“, jejichž věk se pohyboval v rozmezí od 5 do 12 let.

³²⁴ MASARYK, Tomáš Garrigue. Z dětské psychologie. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 394.

³²⁵ Tamtéž, s. 393-394.

³²⁶ Tamtéž, s. 394.

³²⁷ Tamtéž.

³²⁸ Tamtéž.

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Tamtéž, s. 394-395.

Zapáté, žák je „vynalézavý“ (samozřejmě i toto neplatí o všech). Žákova „vynalézavost“ souvisí s jeho „fantazií“ a „zvědavostí“. Masaryk tvrdí, že systém školství dětskou „vynalézavost“ nepodporuje. Vyučování je až příliš názorné, neboť předkládá „vše hotové“. A to potlačuje žákovu „vynalézavost“. Dítě je až příliš vedeno a vychovááno, čímž se utlumuje jeho přirozenost.³³¹

Zašesté, učitel se musí pokoušet rozvíjet nejen žákův rozum, ale i „cit a vůli“: „Cit může zakrtněti, jako rozum může býti špatně vyvinut, a to se teď ve škole dělá.“³³² Žákův „cit“ by měl být probouzen jeho učitelem. „Vůle“ pak pro Masaryka znamená „chtění“: „Nestačí pověditi dělej! ale přinutit dítě, aby skutečně chtělo.“³³³ Masaryk poukazuje na markantní rozdíl mezi slovesy „přát si“ a „chtít“. „Chtít“ znamená „přivyknout“. Žák by si měl „zvyknout“ na to, že usiluje-li o nějaký cíl, musí pro to něco udělat. Musí pochopit, že pouhým „přáním“ bez činnosti a snažení cíl nerealizuje. K aktivaci žákova „chtění“ pomůže „sugesce“. Masaryk „sugesci“ považuje za prostředek, kterým lze „působit na úsudek“ dítěte: „Dítě musí dovésti věc posouditi, pak teprve se působí na chtění...“³³⁴ Pokud učitel dokáže „správně působit“ na své žáky, pokud v nich bude pěstovat „cit a vůli“, stanou se z nich zodpovědní lidé, vysvětluje Masaryk.³³⁵

Zasedmé, mezi dítětem-žákem a dospělým není mnoho odlišností. Masaryk ale apeluje, abychom měli na paměti, že dítě o sobě nesmýšlí jako o subjektu, nýbrž žije „mimo sebe“. Uvědomění sebe sama v sobě probouzí až později. „Dítě předně, a hlavně právě pro svůj objektivismus napodobuje všecko, v čem žije.“³³⁶ Dětský „objektivismus“ je tedy nástrojem k úspěšné výchově i výuce, který musí učitel a rodič moudře využít.³³⁷

A konečně zaosmé, chtějí-li učitelé a rodiče, aby děti byly pravdomluvné, nesmí jim lhát a musí jim důvěřovat.³³⁸

³³¹ MASARYK, Tomáš Garrigue. Z dětské psychologie. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 395.

³³² Tamtéž.

³³³ Tamtéž.

³³⁴ Tamtéž, s. 409.

³³⁵ Tamtéž, s. 395-396, 409.

³³⁶ Tamtéž, s. 407.

³³⁷ Tamtéž.

³³⁸ Tamtéž, s. 408.

5.3.2 Kázeň

Podle Masaryka je základem *dobré* výchovy *dobrý* vychovatel. *Dobrý* vychovatel – učitel nebo rodič – přistupuje k výchově jako k „dozoru“. Vychovatel dohlíží na dítě, ale pouze tak, aby neomezoval jeho „volnost“: „Dítě ani nemusí a mnohdy ani nemá vědět, že jest vychováváno, že jest v kázni.“³³⁹ Tento způsob výchovy je velice náročný, proto většina vychovatelů redukuje výchovu na pouhé příkazy, zákazy a „promlouvání do dětské duše“. Takové výchovné metody považuje Masaryk za neúčinné a vyčpělé.³⁴⁰

Avšak Masaryk píše, že existují disciplíny, v kterých je nutné, aby dítě poslechno.³⁴¹ „Dítě ovšem musí mít důvěru v poslechnutí, v onu přesnost a určitost, neboť čím tužší komando, tím větší přemýšlení o správnosti jeho.“³⁴² Vyžaduje-li vychovatel po dítěti „kázeň“, musí ho vychovávat s „klidem“. „Kázeň“ má být *přátelská*, nikoli vynucená.³⁴³

V souvislosti s „kázní“ hovoří Masaryk o trestání. Ve výchovném procesu považuje tresty za zbytečné. Tresty nezocelují člověka, jak se někteří domnívají. „Trest je jed.“³⁴⁴ Pokud vychovatel využívá trest jako hlavní výchovný prostředek, deklaruje tím, že ve výchově selhává. Jeden nevhodně zvolený trest může zničit důvěru vychovávaného, kterou choval k vychovateli. Výchova má být postavena na lásce, pochvale a odměně, nikoli na strachu, vysvětluje Masaryk. Všichni lidé potřebují podporu a povzbuzení. To je motivuje. I to nejzkaženější dítě má v sobě něco dobrého a vychovatel to musí odhalit. Musí dítě podpořit. Jak? Chválením a odměnou. Jedině tak může vychovatel dítěti pomoci.³⁴⁵

Masaryk odmítá přísné (trestající) učitele. Výchova učitele, která je založena výhradně na trestání, nebude účinná. Pokud musí učitel přejít k trestu, nesmí trestat

³³⁹ MASARYK, Tomáš Garrigue. Z dětské psychologie. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 408.

³⁴⁰ Tamtéž.

³⁴¹ O jaké konkrétní disciplíny se jedná, Masaryk neuvádí.

³⁴² MASARYK, Tomáš Garrigue. Z dětské psychologie. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 409.

³⁴³ Tamtéž.

³⁴⁴ Tamtéž, s. 410.

³⁴⁵ MASARYK, Tomáš Garrigue. Ethické předměty ve školách. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 654.

MASARYK, Tomáš Garrigue. Z dětské psychologie. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 409-410.

v rozčilení a nesmí se uchýlovat k násilí. Trest nemá vycházet z vychovatele, ale z nedobrého činu. Je důležité, aby trest byl spravedlivý a musí být vykoupen „dvěma pochvalami“.³⁴⁶

*

Z čeho vychází podstata současného vzdělání? Mnoho učitelů není schopno na takovou otázku uspokojivě odpovědět. Většina z nich vyučuje „prostě“ to, co jim uložil „systém“. A školskému systému nejde o celek, nýbrž o jednotliviny. Čím více jednotlivin daného oboru student zvládne, tím je považován za „chytřejšího“ – čím je „chytřejší“, tím lepší má „známky“ a dobré známky jsou pro mnohé učitele, studenty a jejich rodiče to nejdůležitější.

Vzdělávání již nenapomáhá k poznávání „vyšší“ mravnosti. Vzdělání se stalo nástrojem, prostředkem, a dokonce i obchodovatelným statkem. Člověk se vzdělává v první řadě pro „trh“, možná až poté pro sebe. Je tlačěn, aby se stal expertem na danou oblast. Lidé stále vytváří nové disciplíny a obory. Specializace se prohlubuje. To vše však tříští celek vědy. A vzdělání tím pozbývá svůj původní smysl.

Vzdělávací systém jde po „povrchu“, ale neproniká do hloubky. Proč? Protože pro „praktický“ život to není třeba. Školství nechce vychovávat samostatně myslící jedince, neboť *neviditelná ruka trhu* nepoptává myslitele, nýbrž zaměstnance a zaměstnavatele... Těžko pak hovořit o nějakém filosofickém základu vzdělání.

Pedagogové to mohou napravit. Pohnout „systémem“ je totiž možné pouze „zdola“. Jak? Každý učitel musí začít u sebe. Mnoho pedagogů se stále drží jezuitského stylu výuky. To je nutné změnit a začít vyučovat tak, aby studenti byli svými učiteli provokováni k myšlení.

Chce-li být učitel „dobrým“ učitelem, musí se v první řadě zajímat o své studenty. Důležité je rovněž studenty odměňovat a chválit. Na to upozorňoval nejen Masaryk (nutno

³⁴⁶ MASARYK, Tomáš Garrigue. Ethické předměty ve školách. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 654.

MASARYK, Tomáš Garrigue. Z dětské psychologie. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*, s. 409-410.

dotat, že většina jeho postřehů je plně v souladu se současnou pedagogikou a dětskou psychologií). Zástupci z řad učitelů-jezuitů na tuto poučku často zapomínají.

V neposlední řadě nesmíme zapomenout, že vzdělávání by mělo rozvíjet nejen intelekt, ale i fyzickou stránku studentů. Tuto myšlenku Masaryk převzal zřejmě od Jana Ámose Komenského.³⁴⁷

Inspiraci v dílech Masaryka nenaleznou jen učitelé, ale i vysokoškolští studenti. Masarykův apel na znalost cizích jazyků je více než aktuální. Dokonce doporučuje studium angličtiny společně s němčinou, což je v celém českém systému školství velmi oblíbená kombinace.

Masaryk studentům dále doporučuje, aby se zabývali politikou. Řada učitelů stále prohlašuje, že politika do školy nepatří. To je velký omyl.³⁴⁸ Kde jinde než na půdě školy lze o politice svobodně a bez zaujetí hovořit? Pokud se ve školách nebude o politice hovořit, jak potom můžeme po studentech vyžadovat, aby pozvedli českou politiku, když jedině, s čím budou operovat, jsou zprávy novinářů a názory a předsudky jejich rodičů?

Dokonce můžeme říci, že začnou-li studenti s politikou až na vysoké škole, může být už pozdě. Studenti by do politiky měli proniknout nejpozději na střední škole. Vždyť i žáci základních škol jsou vystaveni neustálému toku různých informací ze světa politiky. Rodiče žáků hovoří o politice, zaujímají stanoviska, chodí, nebo nechodí k volbách, lamentují...To vše na děti působí a je nutné, aby si nevypěstovaly jednostranný pohled a odpor k politice (ten mohou v dospělosti dále reprodukovat, čímž se dostáváme do začarovaného kruhu). Politika zasahuje a přímo ovlivňuje život každého člověka – ať se o ni zajímá, či nikoli. Chtějí-li lidé politiku mravnou a „vážnou“, musí se politicky vzdělávat. Bez ideologicky nezabarvené (politické) výchovy bude česká politika dále živořit.

³⁴⁷ Masaryk ve svých úvahách o školství zmiňuje nejen Komenského, ale i Dostojevského, Rousseaua a Tolstého.

³⁴⁸ Je zajímavé, že podobné názory mají zejména učitelé pokročilejšího věku. Možná si tato přesvědčení přinesli z minulého režimu.

Závěr

Nejeden filosof tvrdí, že pravý význam Tomáše Garrigua Masaryka tkví v jeho „mravní velikosti“. S ohledem na představené Masarykovy myšlenky s tím můžeme plně souhlasit. Masaryk vytvořil jakýsi vzor mravního ideálu člověka. Tohoto ideálu se sám snažil dosáhnout. Ostatní chtěl k mravnosti dovést svými činy a jednáním. Nejednou stál sám na straně pravdy, i když věděl, že za to bude lynčován. Neměl snad strach? Jistěže ano. Byl přeci člověkem (nikoli polobohem!). Avšak nescházela mu odvaha. Odvahu společně s mravností dnešní člověk postrádá.

Není důležité, zda Masaryka považujeme za filosofa v pravém slova smyslu. Podstatné je, co nám zanechal a zda z jeho odkazu můžeme čerpat. Jeho okruh zájmu byl široký. Zabýval se filosofií, řešil otázku moderní vědy, zamýšlel se nad náboženstvím, politikou, školstvím apod. Jeho úvahy vznikaly zejména jako reakce na společenské problémy.

Ačkoli by se mohlo zdát, že Masarykovy myšlenky o náboženství jsou již vyčpělé, opak je pravdou. Popřemýšlet bychom měli zejména nad odmítnutím náboženství. Možná skutečně nastal nejvyšší čas tradiční náboženství odložit a vydat se novým směrem. Avšak tradiční náboženství mají v životě člověka své místo. Lidé náboženství neopustí. Stejně tak se nevzdají alkoholu a nevymytí prostituci.

Životy lidí jsou duchovně vyprázdněné. A duchovno neodmyslitelně patří k podstatě lidství. Věda a technika – „nepravé“ náboženství postmoderní doby – lidem znesnadňuje přístup k znovuobjevení jejich duchovních stránek. Proč? Protože pragmatismus a racionalita se s duchovnem navzájem vylučují. To lidi svazuje, ochuzuje a omezuje jejich životy. Lidé bez duchovního ukotvení jsou plní strachu. Strach se stal nástrojem, který je ovládá. Až se přestanou bát, otevřou dveře svému bytí, aby se naplno projevilo. Zbavit lidi strachu a duchovně je ukotvit. To je to, oč tu běží. A nová etika (tolik potřebná) – vytvořená na masarykovském „náboženském“ základu – by nám v tom mohla pomoci.

Masaryk nastínil, že cesta k mravnosti vede skrze lásku. Mít se rád a projevovat lásku druhým. To je to nejdůležitější. Vedle toho se musíme vzdělávat, rozvíjet své myšlení, rozum, ale i cit. Pěstujme ducha, ale i tělo. Hlavně buďme sami sebou!

Pečujeme o rovnost ženy a muže, zdokonalujeme tento vztah a nedopustíme, aby jedno pohlaví ovládalo to druhé. Dějiny nám říkají, že tento model společnosti nefunguje.

Masarykovy představy o manželství a rodině mohou současnému člověku připadat „romantické“, nicméně nutí nás k zamyšlení. Ukázali jsme, že inspiraci z nich však čerpat jednoznačně lze.

Stejně tak můžeme nalézt poučení v Masarykových úvahách o politice. Zapomněli jsme, že politika má být především mravností. Lidé ji nesmí považovat za pouhé „zaměstnání“ a musí od základu změnit svůj přístup k politickým věcem. Politika by se měla v dětech pěstovat již od školních let. Pak se zvyšuje šance, že budoucí politici budou mravní a zodpovědní. Není nutné, aby politik byl filosofem, ale musí umět o politice filosoficky přemýšlet – jako Masaryk-Beneš-Havel. Jedině tak se bude politika přibližovat tomu, čím má apriori být.

Masaryk nám také zanechal prezidentský odkaz, který lze považovat za jeho „hmatatelnou pozůstalost“. Politici, kteří nastoupí do úřadu prezidenta, by tento odkaz neměli zneužívat. Vzpomeňme na Peroutku, který tvrdil, že váha postavení prezidenta by měla vycházet z osobních kvalit člověka, nikoli z funkce.

Češi by také měli pečovat o demokracii, neboť na to zapomínají. Média napomáhají deformovat názory na Masaryka (a nejen na něho – v poslední době se o významných postavách českých dějin objevují velmi zavádějící články). A to je velmi nebezpečné. Masaryk je pro nás symbolem demokracie. Obrátíme-li se zády k Masarykovi, obracíme se zády i k demokracii.

Také Masarykovy úvahy o vzdělání a vzdělávání mají nadčasový charakter. Rady vysokoškolským studentům a učitelům můžeme bez problémů přijmout.

*

Hlavním cílem této práce byla analýza odkazu Tomáše G. Masaryka. Autor ve své práci představil dosud nevyjasněné spekulace, které zahalují Masarykův život, upozornil na nebezpečí těchto domněnek a v souvislosti s tím se snažil varovat před bulvarizací Masarykova odkazu. Také dokázal, že protimasarykovská rétorika je znovu na vzestupu a že je přživována absencí hlubšího společenského povědomí o Masarykově

osobě. Dále práce objasnila vznik Masarykova kultu a popsala proměny tohoto kultu v čase s přesahem do současnosti. Autor také upozornil na to, že Masaryk je pro Čechy nejen symbolem, ale rovněž politickým argumentem. Z této práce vyplynulo, že k Masarykovi se český národ obrací především v dobách politických krizí. Bylo předestřeno, že Masarykův odkaz rezonuje v ČR mnohem výrazněji než na Slovensku. Práce také dokázala, že Masarykovy úvahy týkající se mravnosti, politiky a školství jsou pro současnost platné. Masarykovy myšlenky o odmítnutí náboženství mohou být pro dnešní společnost inspirativní, nicméně k jejich uskutečnění spíše nedojde. Masarykovu představu o založení nového společenského řádu na abstinenci lze považovat za utopickou. V neposlední řadě autor popsal naléhavé společenské problémy, pro které nastínil řešení prostřednictvím Masarykovy „filosofie“. Práce byla psána také jako obrana Masarykova odkazu, neboť je nutné chránit a zachovat tento odkaz pro pozdější generace.

Autor během tvorby využíval zejména metodu analytickou a komparativní. Propojoval filosofii s ostatními společenskými vědami a poukázal na to, že tato metoda práce, ač téměř nevyužívaná, rozšiřuje možnosti a záběr celého výzkumu.

Při psaní práce autor narazil na několik zajímavých témat, které by se mohly stát základem pro další bádání – např. definitivně vyvrátit (nebo potvrdit) spekulace týkající se Masarykova života, porovnat prezidenta Masaryka se všemi československými prezidenty, blíže se zaměřit na postoj Slováků, který zaujímají k postavě a odkazu T. G. Masaryka.

Seznam zkratek

Aj. – a jiní

Apod. – a podobně

Atd. – a tak dále

Atp. – a tak podobně

AV ČR – Akademie věd České republiky

Cca – přibližně

Č. – číslo

ČR – Česká republika

ČSR – Československá republika

ČSÚ – Český statistický úřad

DNA – deoxyribonukleová kyselina

Et al. – a jiní

EU – Evropská unie

I. č. – inventární číslo

KČS – koruna československá

N – narození

Např. – například

NS – Národní shromáždění

Resp. – respektive

S. – strana

Sign. – signatura

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

StB – Státní bezpečnost

Sv. – svazek

TGM – Tomáš Garrigue Masaryk

Tj. – to je

Tzv. – takzvaně

USA – Spojené státy americké

V. K. – Václav Klaus

Vyd. – vydání

Seznam použitých informačních zdrojů

Archiválie

Moravský zemský archiv Brno, Sbíрка matrik, okres Hodonín, 1579 – 1950, i. č. E 67, sign. 5306, Hodonín, matriční kniha – římskokatolický farní úřad N 1838 – 1858, snímek č. 155, zápis č. 4. Dostupné z: <<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/5035/?strana=155>>.

Literatura

BENEŠ, Edvard. *Živý odkaz TGM: projevy 1937-1947*. 1. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 1997. 94 s. ISBN 80-86107-01-9.

BĚLIČOVÁ, Milena, Karolína HEROLDOVÁ, Marek JUNEK, et al. *Fenomén Masaryk: Masaryk as a phenomenon*. 1. vyd. Praha: Národní muzeum, 2017. 123 s. ISBN 978-80-7036-535-9.

BRABEC, Jiří. *Cesta a odkaz T. G. Masaryka: fakta, úvahy, souvislosti*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 269 s. ISBN 80-7106-620-6.

BROŽ, Jozef a Miloš ZEMAN. *Kdo je Miloš Zeman: [exkluzivní výpověď]*. 1. vyd. Praha: Rybka Publishers, 1998. 143 s. ISBN 80-86182-08-X.

ČAPEK, Karel. *Čtení o T. G. Masarykovi*. 2. vyd. Praha: Česká expedice, 1998. 199 s. ISBN 80-85281-53-8.

ČAPEK, Karel. *Hovory s T. G. Masarykem*. 2. vyd. Praha: František Borový, 1946. 239 s. Sine ISBN.

EMMERT, František. *Tomáš Garrigue Masaryk: prezident a myslitel*. 1. vyd. Brno: CPress, 2017. 252 s. ISBN 978-80-264-1599-2.

GALANDAUER, Jan. *T. G. Masaryk a vznik ČSR. Slovo k historii*. Praha: Melantrich, 1988, 14. 40 s. Sine ISSN.

GLOCKNER, David. *Císařův levoboček*. 1. vyd. Praha: Euromedia, 2018. 430 s. ISBN 978-80-7617-061-2.

GLOCKNER, David a Dušan SPÁČIL. *Císařův prezident: tajemství rodiny Tomáše Garrigua Masaryka*. 1. vyd. Praha: Knižní klub, 2015. 293 s. ISBN 978-80-242-4764-9.

HAVEL, Václav, Radim PALOUŠ a Ivan M. HAVEL. *Hovory s Havly: dálkové rozhovory s Václavem Havlem a s Ivanem M. Havlem*. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 1999. 55 s. ISBN 80-86057-07-0.

HIŠEM, Cyril. Pohľad súčasnej slovenskej historiografie na Tomáše Garrigue Masaryka. In: *Tomáš Garrigue Masaryk: dílo a odkaz pro naši dobu*. Josef Dolista. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 69-79. ISBN 80-86708-22-5.

HOUŠKA, Vítězslav. *T. G. Masaryk známý i neznámý*. 1. vyd. Praha: Riopress, 2005. 251 s. ISBN 80-86221-84-9.

HROMÁDKA, Josef Lukl. *Masaryk*. 1. vyd. Praha: Vydavatelské oddělení YMCA, 1930. 129 s. Sine ISBN.

KLAUS, Václav a Petr HÁJEK. *Václav Klaus narovinu: hovory V. K. s Petrem Hájkem nejen o tom, co bylo, je a bude*. 1. vyd. Praha: Rabbit & Rabbit, 2001. 356 s. ISBN 80-86335-03-8.

KOVTUN, Jiří. *Slovo má poslanec Masaryk*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1991. 368 s. ISBN 80-202-0320-6.

KROUPA, Daniel. *Masaryk – Patočka – Havel: úvahy a studie z let 1979-2017*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2018. 251 s. ISBN 978-80-7298-337-7.

LEIKERT, Josef. T. G. Masaryk a Slovensko. In: *Tomáš Garrigue Masaryk: dílo a odkaz pro naši dobu*. Josef Dolista. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 120-126. ISBN 80-86708-22-5.

MACHOVEC, Milan. *Tomáš G. Masaryk: studie s ukázkami z Masarykových spisů*. 1. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1968. 261 s. Sine ISBN.

MACHOVEC, Milan, Petr PITHART a Miloš POJAR. *Masarykův sborník*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992, 7. 556 s. ISBN 80-200-0271-5.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Americké přednášky*. 2. vyd. Praha: Orbis, 1929. 146 s. Sine ISBN.

MASARYK, Tomáš Garrigue. Čemu učit? *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 1900, 3 (28). s. 463-466. Sine ISSN.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození*. 1. vyd. Praha: Čas, 1895. 246 s. Sine ISBN.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Dva projevy Tomáše Garrigua Masaryka ke studentstvu: 1850-1937*. 1. vyd. Praha: Tiskový odbor Ústředního svazu československého studentstva, 1937. 37 s. Sine ISBN.

MASARYK, Tomáš Garrigue. Ethické předměty ve školách. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 1900, 3 (36). s. 652-656. Sine ISSN.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Ideály humanitní*. 1. vyd. Praha: Domov, 1919. 61 s. Sine ISBN.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Masaryk české mládeži*. 1. vyd. Brno: Vydavatelský odbor Ústředního spolku učitelského na Moravě a ve Slezsku, 1922. 173 s. Sine ISBN.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Mnohoženství a jednoženství*. 2. vyd. Praha: B. Kočí, 1925. 39 s. Sine ISBN.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Moderní člověk a náboženství*. 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1934. 410 s. Sine ISBN.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *Nesnáze demokracie: dvě úvahy*. 1. vyd. Praha: Pokrok, 1913. 42 s. Sine ISBN.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *O alkoholismu*. 2. vyd. Praha: Tiskařské a nakladatelské družstvo Pokrok, 1908. 24 s. Sine ISBN.

MASARYK, Tomáš Garrigue. *O ethice a alkoholismu*. 1. vyd. Praha: A. Klíčnický, 1912. 29 s. Sine ISBN.

MASARYK, Tomáš Garrigue. Roztřídění věd a škol. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 1900, 3 (32). s. 554-557. Sine ISSN.

- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Student a politika*. 2. vyd. Praha: Studentská organizace československé strany pokrokové, 1923. 40 s. Sine ISBN.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. Z dětské psychologie. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 1900, 3 (24). s. 392-396. Sine ISSN.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. Z dětské psychologie. *Český učitel: věstník Zemského ústředního spolku jednot učitelských v Čechách*. Praha: Zemský ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 1900, 3 (25). s. 407-410. Sine ISSN.
- MASARYK, Tomáš Garrigue a Edvard BENEŠ, HÁJKOVÁ, Dagmar, Vlasta QUAGLIATOVÁ a Richard VAŠEK. *Korespondence T. G. Masaryk - Edvard Beneš: 1918-1937*. 1. vyd. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2013. 480 s. ISBN 978-80-87782-06-4.
- MASARYK, Tomáš Garrigue a Marie FILIPOVÁ. *Masaryk o ženách: výběr citátů a sentencí*. 1. vyd. Olomouc: Svaz zaměstnaných žen, 1935. 22 s. Sine ISBN.
- MASARYK, Tomáš Garrigue a Františka PLAMÍNKOVÁ. *O ženě*. 1. vyd. Praha: Čin, 1929. 42 s. Sine ISBN.
- NOVOTNÝ, Zdeněk. *Korektiv Masarykovy filosofie*. 1. vyd. Praha: Filosofia, 2011. 180 s. ISBN 978-80-7007-349-0.
- NOVÝ, Lubomír. *Filosof T. G. Masaryk: Problémové skici*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 1994. 156 s. ISBN 80-85765-35-7.
- OPAT, Jaroslav. *Filozof a politik T. G. Masaryk 1882-1893: Příspěvek k životopisu*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1990. 469 s. ISBN 80-7023-044-4.
- OPAT, Jaroslav. *Průvodce životem a dílem T. G. Masaryka: česká otázka včera a dnes*. 1. vyd. Praha: Ústav TGM, 2003. 534 s. ISBN 80-86142-13-2.
- PALOUŠ, Radim. *Česká zkušenost: příspěvek k dějinám české filosofie: o Komenského škole stáří, o Bolzanově významu v našem duchovním vývoji a o Masarykově filosofickém mládí - se závěrečným odkazem k Patočkovi*. 2. vyd. Praha: Academia, 1994. 176 s. ISBN 80-200-0494-7.

PATOČKA, Jan. *Edvard Beneš filosof a státník*. 1. vyd. Praha: L. Mazáč, 1937. 353 s. Sine ISBN.

PATOČKA, Jan. *Tři studie o Masarykovi*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1991. 136 s. ISBN 80-204-0142-3.

POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Masaryk iritující a fascinující*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2018. 306 s. ISBN 978-80-246-4052-5.

RADKOVÁ, Libuša. Masaryk a Slovensko. In: *Tomáš Garrigue Masaryk: dílo a odkaz pro naši dobu*. Josef Dolista. 1. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2006. s. 189-194. ISBN 80-86708-22-5.

ŠEDIVÝ, Ivan. T. G. Masaryk: zrozen k mýtu: „chudý chlapec, který se proslavil“. *Dějiny a současnost: kulturně historická revue*. Praha: Lidové noviny, 2007, 29 (1), s. 14-16. ISSN 0418-5129.

ŠRÁMKOVÁ, Lenka, Panajotis CAKIRPALOGLU a Roman PROCHÁZKA. Vnímání atraktivity a vlastní body image. *Psychologie pro praxi*. Praha: Karolinum, 2016, 51 (1), s. 9-19. ISSN 2336-6486.

VODIČKA, Libor. Spor o smysl českých dějin a české moderní drama. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Facultas philosophica. Moravica*. Petr Komenda. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. Filosofická fakulta, 2006. s. 41-46. ISBN 80-244-1267-5.

VOROVKA, Karel. *Dvě studie o Masarykově filosofii: 1. Několik myšlenek o Masarykově filosofii a jeho Světové revoluci: 2. Česká mravní hegemonie a příští česká válka*. 1. vyd. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků, 1926. 44 s. Sine ISBN.

ZEMAN, Miloš. *Jak jsem se mýlil v politice*. 2. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2005. 344 s. ISBN 80-7360-260-1.

ZOUHAR, Jan. *O Masarykovi*. 1. vyd. Brno: Academicus, 2009. 104 s. ISBN 978-80-87192-07-8.

Elektronické zdroje

ČT24. T. G. Masaryk – prezident na trůnu. *ct24.ceskatelevize.cz* [online]. 18. 9. 2007, [cit. 27. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1462148-tomas-garrigue-masaryk-prezident-na-trunu>>.

ŠAFR, Pavel. Bohumil Doležal: Dutý a prázdný kult TGM jen zhoršuje současné problémy. *Forum24. cz* [online]. 27. 10. 2018, [cit. 25. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://www.forum24.cz/bohumil-dolezal-duty-a-prazdny-kult-tgm-jen-zhorsuje-soucasne-problemy/>>.

T. G. Masaryk. In: *Historický magazín* [televizní týdeník], ČT24, 1. 9. 2007, [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <<https://www.ceskatelevize.cz/porady/10095687448-historicky-magazin/207452801280031/>>.

ZÍDEK, Petr. Příliš mnoho náhod. Byl Masaryk tajným levobočkem císaře? *Lidovky. cz* [online]. 12. 8. 2015, [cit. 14. 2. 2020]. ISSN 1213-1385. Dostupné z: <https://www.lidovky.cz/lide/masaryk-tajny-levobocek-rakouskeho-cisare.A150811_192504_ln_nazory_ELE>.

Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta

M. Rettigové 4, 116 39 Praha 1

Evidenční list žadatelů o nahlédnutí do listinné podoby práce

Jsem si vědom, že závěrečná práce je autorským dílem a že informace získané nahlédnutím do zveřejněné závěrečné práce nemohou být použity k výdělečným účelům, ani nemohou být vydávány za studijní, vědeckou nebo jinou tvůrčí činnost jiné osoby než autora.

Byl jsem seznámen se skutečností, že si mohu pořizovat výpisy, opisy nebo rozmnoženiny závěrečné práce, jsem však povinen s nimi nakládat jako s autorským dílem a zachovávat pravidla uvedená v předchozím odstavci tohoto prohlášení.

Poř. č.	Datum	Jméno a příjmení	Adresa trvalého bydliště	Podpis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
7.				
8.				
9.				
10.				